

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS

Pedagogikos ir psichologijos fakultetas

Edukologijos katedra

Ina Neniškienė

**BLOGAI BESIMOKANČIŲ MOKINIŲ ASMENYBĖS IR
ELGESIO YPATUMAI**

MAGISTRO DARBAS

(Edukologija / Švietimo vadyba)

Vadovė: prof. habil. dr. Marija Barkauskaitė

Vilnius, 2005

TURINYS

IVADAS	3
1. MOKYKLOS NELANKYMO PROBLEMA PEDAGOGINĖJE, PSICHOLOGINĖJE LITERATŪROJE	7
1.1. Mokyklos nelankymo priežastys	7
1.2. Nelankančių mokyklos vaikų apskaitos problema	13
1.3. Kurso kartojimas	15
1.4. Ankstyvas pasitraukimas iš švietimo sistemos	17
1.5. Mokyklos nelankymo pasekmių įžvalgos	19
2. PAAUGLIŲ BLOGĄ MOKYMĄSI ĮTAKOJANČIOS ASMENYBĖS IR ELGESIO SAVYBĖS	21
2.1. Paauglių asmenybės ypatumai	21
2.1.1. Asmenybės samprata	21
2.1.2. Paauglio amžiaus tarpsnio ypatumai ir paauglystės krizė	24
2.1.3. Paauglio asmenybės formavimasis ir jos bruožai	29
2.2. Paauglių emocinės ir elgesio problemos	32
2.3. Mokinių mokymąsi lemiančios priežastys	37
2.3.1. Mokytojų požiūris į mokinių mokymosi sėkmės (nesėkmės) priežastis	42
2.3.2. Sėkmingą mokymąsi lemiantys veiksniai	44
3. BLOGAI BESIMOKANČIŲ MOKINIŲ ASMENYBĖS IR ELGESIO TYRIMAS	
3.1. Tyrimo organizavimas ir eiga	49
3.2. Tiriamųjų charakteristika	53
3.3. Blogai besimokančių mokinių savęs vertinimas	57
3.4. Blogai besimokančių mokinių santykiai su mokytojais ir klasės draugais	61
3.5. Blogai besimokančių mokinių požiūris į mokymąsi	67
3.6. Mokytojų nuomonė apie blogai besimokančius mokinius	75
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	85
LITERATŪRA	87
SUMMARY	92
PRIEDAI	94

IVADAS

Problemos aktualumas. Lietuvai tapus Europos Sąjungos partnere, visuomenės tobulėjimo uždaviniai darosi ypač svarbūs. Žinioms nuolat gausėjant ir sudėtingėjant, atsiranda būtinybė nuolat ugdytis. Todėl kinta reikalavimai bendrojo lavinimo mokyklai. Visuomenė kelia vis aukštesnius reikalavimus kiekvieno asmens gebėjimams, žinioms ir kompetencijai. Neabejotinai svarbu rengti būsimiems pokyčiams jaunimą. Geras išsilavinimas tampa svarbiausia asmens sėkmingo gyvenimo sąlyga, nes laiduoja galimybę konkuruoti, įsitvirtinti darbo rinkoje ir kurtis gerovę. Todėl vis akcentuojama, kad švietimo sistema ugdytų motyvuotą pilietį, pasirengusį nuolatos mokytis bei aktyviai dalyvauti socialiniame, kultūriniame, ekonominiame bei politiniame visuomenės gyvenime.

Kiekviena visuomenė stengiasi formuoti jai tinkantį narį. Visuomenėje glūdinčios blogo mokymosi priežastys dažniausiai veikia mokinį netiesiogiai, o per šeimą ir mokyklą. Šeima yra pirmoji socializacijos institucija, kurioje atsispindi kasdienės visuomenės gyvenimas, nes tėvai yra visuomeninio gyvenimo dalyviai, o ji pati yra atvira įvairiems išoriniams poveikiams (J.Vaitkevičius, 1995). Mokykla, kaip antrinė socializacijos institucija, taip pat yra visuomenės determinuota. Ji vykdo visuomenės užsakymą – formuoja žmogų, kuris atitiktų jos modelį (V. Rupšienė, 2000).

Didelis vaidmuo vaiko gyvenime tenka mokyklai. Mokykla kaip institucija pati savaime nėra tobula. Joje egzistuoja nemažai veiksnių (aplinkos sąlygos, kurios formuoja vaiko nepalankumą mokyklai, nenorą ją lankyti, bei silpnina norą mokytis ir paties mokinio nuostatas, požiūrius bei vertybines orientacijas, susiformavusias tomis sąlygomis), tiesiogiai ar netiesiogiai lemiančių blogą mokymąsi, nepažangumą. Šiuos veiksnius plačiai nagrinėjo mokslinė bendruomenė: Lietuvoje – J.Laužikas, A.Paurienė, J.Vaitkevičius, P.Dereškevičius, M. Barkauskaitė, V. Rupšienė, L. Rimkevičienė, A. Juodraitis, A.Juška, E.Martišauskienė, K. Poškus, T.Stulpinas, V.Targamadzė, J.Uzdila ir kiti; užsienyje – E.Стойн, J.D.Finn, X.Ремшмидт, K.Bennett, A. Markova ir daugelis kitų.

Mokykloje vaikas gali gauti tokį impulsą savikūrai, kuris lems viso jo tolesnio gyvenimo sėkmę. Tačiau gali atsitikti ir priešingai: nuolat patirdamas nesėkmes, išgyvendamas dėl blogų pažymių ir konfliktiškų santykių su mokytojais bei bendraamžiais, mokinys gali psichologiškai nuo jos atitolti, prarasti norą mokytis. Kiekvienas blogai besimokantis, mokyklos nelankantis mokinys yra kitoks ir jų išgyvenimų šaltiniai yra skirtingi. Patys mokiniai yra individualūs. Jeigu

vieną galima gan lengvai įtikinti mokytis, tai su kitu sunku susitarti. Todėl korekcijos procesas gali būti sėkmingas tik atskiram individui padedant įgyti pasitikėjimą savimi, patirti sėkmės pojūtį ir šalinant baimės ir neigiamo nusistatymo mokyklos atžvilgiu nuostatas.

Ankstesniais laikais į mokinių blogą mokymąsi dažniausiai buvo žvelgiama kaip į jo „tinginystę, apsileidimą“ ir todėl buvo siekiama vaiką „perauklėti“, akcentuojant jo mokymosi pareigą, šiandien blogas mokymasis akcentuojamas kaip labai rimta vaiko nesėkmė ir todėl jam reikalinga parama. Blogai besimokantiems mokiniams dažniausiai būdingi asmenybės bruožai: nepastovumas, lengvabūdiškumas, pataikavimas savo norams, aplaidumas, nerūpestingumas, neatsakingumas, silpna valia, žema elgesio savikontrolė, nemokėjimas organizuoti savo laiko ir veiklos. Tokie mokiniai labiau išsiskiria žemesniu intelektu, nerūpestingu požiūriu į gyvenimą, sumažėjusiais siekiais, nenoru užsiimti praktine veikla, nesekmėmis, neadekvačiu savęs vertinimu, dirglumu, nepasitikėjimu aplinkiniais.

Reformuojant mokyklą švietimo teisės aktuose skiriamas nepakankamas dėmesys blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio priežasčių įvertinimui, pedagoginei pagalbai, todėl būtini edukologiniai tyrimai, analizuojantys blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio ypatumus.

Problemos teorinis ir praktinis reikšmingumas bei naujumas. Daugelio mokslininkų tyrimai rodo, kad nesėkmės moksle turi neigiamos įtakos asmenybės vystymuisi, ugdymui, neigiamai įtakoja aplinkinius mokinius ir bendruomenę. Nesėkmingo, blogo mokymosi priežasčių mastas bei jų tyrimai aktualūs teoriniu ir praktiniu aspektais, nes sudaro galimybę koreguoti ir optimizuoti ugdymo procesą. Nors per pastarąjį dešimtmetį įgyvendintos švietimo reformos lėmė ženklų Lietuvos švietimo sistemos pažangą, tačiau padidėjusi blogai besimokančio jaunimo dalis neįgyja kokybiško pagrindinio ir vidurinio išsilavinimo, nepajėgia konkuruoti visuomenėje. Be to labai svarbu žinoti paauglio emocinių reakcijų, charakterio, asmenybės ir elgesio ypatumus, kadangi tuomet galima geriau suprasti jo psichologines ir socialines problemas, suteikti jam reikiamą pagalbą. Atkreipiant dėmesį į kai kuriuos svarbesnius mokinių asmenybės ir elgesio ypatumus, jų suvokimas padės adekvačiai suvokti besiformuojančios asmenybės elgesio galimas blogo mokymosi problemas ir tinkamai pakoreguoti šio proceso raidą.

Tyrimo rezultatų analizė galėtų būti naudinga kuriant mokinių nesėkmingo mokymosi prevencijos programas, formuojant valstybinę švietimo strategiją. Išsiaiškinus mokinių problemas: savęs vertinimo laipsnį, santykių su klasės draugais, mokytojais kokybę, netinkamo

elgesio priežastis, įtakojančias blogą mokymąsi, galima būtų jiems padėti, suteikti kvalifikuotą pagalbą.

Reikia pripažinti, kad sprendžiant blogai besimokančių paauglių asmenybės ir elgesio ugdymo problemas ir giliau tyrinėjant jas, jų vis daugėja ir jos sudėtingėja. Tačiau gauti rezultatai atveria perspektyvas naujiems ir sistemingiems paauglių tyrimams, adekvačių ugdymo priemonių parinkimui praktikoje.

Ginami teiginiai:

- Blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio savybės įtakoja blogą mokymąsi.
- Nesugebėjimas gerai mokytis sąlygoja neigiamą požiūrį į mokymąsi, savęs vertinimą, konfliktus su mokytojais, klasės draugais.
- Blogą mokymąsi lemia tam tikros socialinės pedagoginės priežastys (glūdinčios šeimoje, pačioje asmenybėje, mokykloje bei visuomenėje).

Tyrimo objektas – 5-10 klasių blogai besimokantys mokiniai.

Tyrimo tikslas – atskleisti blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio ypatumus, įtakojančius blogą mokymąsi.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti pedagoginę, psichologinę literatūrą ir aptarti teorinius tyrimo aspektus.
- Apibūdinti blogai besimokančių mokinių asmenybės ypatumus.
- Išsiaiškinti blogai besimokančių mokinių elgesio savybes.
- Nustatyti asmenybės ir elgesio savybes, labiausiai įtakojančias mokinių blogą mokymąsi.

Tyrimo metodai:

- Teorinių šaltinių analizė.
- Dokumentų analizė.
- Pokalbis arba laisvas interviu.
- Anketavimas.
- Duomenų statistinė analizė.

Darbo struktūra ir apimtis: Darbą sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir 3 priedai. Bendra magistrinio darbo apimtis 116 lapų. Magistriniame darbe pateikta 20 lentelių, 19 paveikslų. Literatūros sąrašą sudaro 95 pavadinimai.

1. MOKYKLOS NELANKYMO PROBLEMA PEDAGOGINĖJE IR PSICHOLOGINĖJE LITERATŪROJE

1. 1. Mokyklos nelankymo priežastys

„Pagrindinis išsilavinimas – tai svarbiausias pamatas, ant kurio jaunas žmogus stato savo laimingą ir sėkmingą gyvenimą. Jei žmogus negauna kokybiško išsilavinimo, jis pats save sunaikina, užkerta sau kelius į ateitį“ (A. Monkevičius).

Lietuvai tapus visateise pasaulio bendruomenės nare, iškyla klausimas, kaip išspręsti vieną opiausių Lietuvos švietimo problemų – mokyklos nelankymo problemą. Mokslo ir išsilavinimo siekimas konkurencingos rinkos visuomenei yra neišvengiamas. Dabar, konkurencingos rinkos sąlygomis, visuomenei būtina siekti mokslo ir išsilavinimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), Švietimo įstatymas (1998), Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2003), Tarptautinė Vaiko teisių konvencija (1989) įpareigoja visus vaikus iki 16 metų amžiaus mokytis, o Valstybę imtis kokybiško mokymo, skatinančio vaikus lankyti mokyklą ir mažinti paliekančių mokyklą moksleivių skaičių.

Šiuo metu valstybė vis dar nepajėgia užtikrinti, kad visi vaikai privalomai mokytųsi iki 16 metų, kad visi įgytų pagrindinį bei vidurinį išsilavinimą dėl socialinių, psichologinių ar ekonominių priežasčių. Svarbu žinoti, kiek mokykla, kaip institucija, kaip ugdymo sistema pajėgi užtikrinti privalomąjį mokymąsi, ar visada patraukli savo dėstoma programa, mokymosi formomis. Iš pradžių vaikai ima nelankyti kai kurių pamokų, galop visiškai meta mokyklą, iškrenta iš švietimo sistemos ir tampa socialine atskirtimi, o tai jau tampa visos visuomenės problema. Vadinasi pamokų nelankymas nėra tik pedagoginė, bet kartu ir socialinė problema.

Nėra tikslių duomenų apie nesimokančius vaikus, ŠMM ministerijos ir statistikos duomenys labai skiriasi. Ši aplinkybė skatina atlikti mokslinius tyrimus. Vienas iš pirmųjų mokyklos nelankymo priežastis Lietuvoje tyrė B.Bitinas (1962), vėliau nagrinėjo A.Ališauskas (1999), R.Kišonienė (1999). Analizuodamas tuometinių nelankančių ar blogai lankančių mokinių situaciją, B.Bitinas teigia, kad pagrindinė mokyklos nelankymo problema yra antramečiavimas. Anot autoriaus „Mokymosi motyvai yra labai svarbūs sėkmingo mokymosi faktorius. Jei vaikas ar paauglys nesupranta mokymosi svarbos savo asmeniniam gyvenimui, jei jis nejaučia visuomenės pareigos mokytis, jo mokymosi rezultatai labai dažnai būna blogi, net jei jis lanko mokyklą“

(B.Bitinas,1962). Tai atitinka švietimo principus, jog tik sąmoningai suvokęs išsilavinimo svarbą mokinys pajėgus siekti gerų mokymosi rezultatų ir lankyti mokyklą.

Mokyklos nelankymo priežastys nagrinėjamos beveik visų pedagogikos tyrinėtojų darbuose. Šią problemą tyrinėjusių mokslininkų darbai paminėtini M.Barkauskaitės (2001, 2003), V.Rimkevičienės (2000, 2001), J.Uzdilos (1993), L.Rupšienės (1999, 2000), P.Dereškevičiaus (2000), V.Targamadzės (2000) bei kitų. Daugelis jų teigia, jog mokiniai dažniausiai įvardija mokyklos nelankymo priežastis, susijusias su individualiomis asmenybės savybėmis, nepakankamais gebėjimais bei elgesio gebėjimais.

2004 metais Švietimo ir mokslo ministerijoje vykusioje Pasaulinės švietimo kampanijos (Global Campaign for Education) ir Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) akcijoje buvo siekta įtikinti visuomenę ir politikus skirti daugiau dėmesio mokyklos nelankantiems vaikams ir aktyviau imtis politinių priemonių šiai problemai spręsti. Mokiniai buvo kviečiami pažymėti žemėlapyje savo miestelio, kaimo, gyvenvietės ar bendruomenės mokyklas nelankančių vaikų šeimas. Akcijoje buvo išskirtos įvairių mokyklų mokinių nelankymo priežastys: mokytojų baimė, bloga draugų įtaka, konfliktai su mokytojais ar bendraamžiais, neigiamas požiūris į mokymąsi, motyvų mokytis nebuvimas, tėvų vertybės ir t.t. (Švietimo naujienos, 2004, Nr.9).

Pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje išryškėja skirtingų autorių nagrinėjama ir tiriama mokyklos nelankymo problema. B.Bitinas išskiria tokias mokyklos nelankymo priežastis:

- Priežastys, susijusios su tėvų pažįūromis, šeimos buitinėmis bei materialinėmis sąlygomis (neteisinga tėvų pažiūra į vaiko mokymąsi; vaiko nepriežiūra ir beglobiškumas; laikini šeimos materialiniai sunkumai; buitinės šeimos sąlygos).
- Priežastys, susijusios su mokymo – auklėjimo procesu (neturintieji susiformavusių mokymosi motyvų; netekę pasitikėjimo savo jėgomis) (B.Bitinas, 1962).

M. Barkauskaitės, V. Rimkevičienės, M.Gaigalienės, V.Indrašienės, R. Vasiliausko ir kt. mokslininkų atliktame tyrime „Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys“ (2003), dažniausiai mokinių nurodomos tokios mokyklos nelankymo priežastys:

- Mokytojo negebėjimas gerai išaiškinti dalyko;
- Nesutarimai su mokytoju;
- Neteisingas vertinimas;
- Mokinio negalėjimas ramiai išsėdėti pamokoje;
- Sunkiai suvokiama informacija pamokų metu ir kt.

M. Barkauskaitės ir kt. tyrime akcentuojama, jog labiausiai pedagoginės pagalbos stokoja berniukai, antramečiai, vaikai, nenorėję eiti į mokyklą ir anksti pradėję bėgti iš pamokų, jog pradinėse klasėse vaikai, patyrę galvos traumas, jau nuo V klasės nebenori eiti į mokyklą, nes jiems tiesiog nesiseka, daug ko nesupranta, bijo blogo pažymio, kontrolinio darbo, nes nepasiruošę pamokoms. (Švietimo naujienos, 2004, Nr.2).

„Pernelyg sudėtingas mokymo turinys tiesiog atgraso besimokantį nuo mokymosi – toks mokinys stengiasi nelankyti mokyklos“ (V.Rajeckas, 1997). Jeigu mokyklų ugdymo programos būtų lankstesnės, mokymasis būtų daug efektyvesnis. Žinoma daug kas priklauso ir nuo mokymo metodų ir nuo paties mokytojo asmenybės, noro bei sugebėjimo dirbti.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje šalių, išgyvenančių pereinamąjį laikotarpį, išryškėjo nelygybės tarp įvairių socialinių sluoksnių miesto ir kaimo žmonių. Atsiradusios socialinės problemos, skurdas, palietė ir šeimas, ir mokyklas. L.Rupšienė (2000), analizuodama nenoro mokytis priežastis, analizuoja svarbų veiksnį, sąlygojantį mokinių elgesį. Autorė išskiria miesto ir kaimo egzistuojančius skirtumus. Mieste gyvenantiems vaikams dažnai pritrūksta tėvų dėmesio, nes tėvai nuolat skuba, beveik visuomet būna užimti. Todėl vaikai turi daug nekontroliuojamo laiko, kurį išnaudoja nevisai kilniems tikslams (buriasi į grupes, slampinėja gatvėmis, užsiima smulkia nusikalstama veikla, ima vartoti narkotikus ir kt.). Situacija kaime dar prastesnė, nes čia daugiausia likę seni žmonės arba tie, kurie nesugebėjo prisitaikyti prie miesto sąlygų (pvz.: neturintys išsilavinimo). Kaime žmonės sunkiai gali surasti sau tinkamą veiklą, todėl klesti alkoholizmas, skurdas. Tokioje aplinkoje augti ir mokytis vaikui yra labai sunku. Lankantys mokyklą vaikai susiduria su daugybe sunkumų: dideli atstumai, blogas susisiekimas, lėšų mokymosi priemonėms įsigyti trūkumas, tėvų pagalbos stoka (L.Rupšienė, 2000).

Taigi visiškai kitokia kultūrinė aplinka supa kaimo ir miesto vaikus, tačiau rezultatai labai panašūs: tiek vieniems, tiek kitiems nesudarytos tinkamos sąlygos mokytis ir lankyti mokyklą. M.Barkauskaitės ir kt. mokslininkų tyrime „Mokymosi nesėkmės: mastai ir priežastys“ nustatyta, kad kaimo mokyklų mokiniai dažniau nei miesto, nurodo neturį sąlygų mokytis namuose. Taip pat mokiniai, nelankantys mokyklos, kaime dažniau nei mieste kaip priežastį nurodo sunkų mokymąsi ir tėvų nedarbą. Mokiniai pabrėžė neigiamus išgyvenimus šeimoje: pyktį, smurtą, stresą, barnius, nerimą, baimę ir kt. (Švietimo naujienos, 2005, Nr. 5).

Mokslininkai, išanalizavę skurdo lygį Lietuvoje, teigia, kad jis labai priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje. Daugiavaikėse šeimose gyvenantys sudaro 15 proc. visų skurstančiųjų. Tad susidariusios nepalankios sąlygos (sunki šeimų materialinė ir socialinė būklė, deformuota šeimos

ir asmens dorovės samprata, vaikų nepriežiūra, smurtas prieš vaikus, klestintis alkoholizmas ir narkomanija) skatina mokyklos nelankymą ir nepilnamečių nusikalstamumą. Nepilnamečiai ypač jautrūs neigiamiems socialiniams reiškiniams (mokymosi prestižo smukimas, ekonominė krizė). Į nusikalstamą veiklą daugiausia įsitraukia nesimokantis jaunimas. Vaikų ar paauglių nusikalstamumas didėja greičiau nei nusikalstamumas apskritai (G.Kvieskienė, 2003). Regioninio pagalbos vaikams tinklo (RPVT) duomenimis, 2002 m. Lietuvoje apkaltintų padarius nusikaltimą 13,7 proc. 14-17 metų nepilnamečių. Iš visų apkaltintų vaikų 63,4 proc. niekur nesimokė. Tokių nusikaltimų skaičius nuo 1990 iki 2002m. išaugo 10,2 proc. Dažniausiai pasitaikantys įvykdomi nusikaltimai yra plėšimai, privataus turto vagystės įsibrovus į namus ir transporto priemonių vagystės (Nepalikime vaiko nuošaly, 2004). Daugėja socialiai ir pedagogiškai apleistų bei tėvų globos netekusių vaikų, kurie nelanko mokyklos ir neretai įtraukiami į nusikalstamą veiklą, girtavimą, narkomaniją, prostituciją. Pasak J.D.Miller, J.H.Cisin, apie 70 proc. paauglių kartais vartoja alkoholį. Pagrindinės paauglių alkoholizmo priežastys:

- Bendraamžių ir suaugusiųjų mėgdžiojimas;
- Nepriklausomybės siekimas;
- Įsitraukimas į nusikalstamą veiklą (pagal I.Leliūgienę, 1997).

Socialinės atskirties grupėms priskiriami gatvėse, šiukšlynuose gyvenantys, vaikataujantys, elgetaujantys vaikai. Vaikai gyvena gatvėse patirdami smurtą, įsitraukdami į deviantines (nusikalstamas) grupes, dažniausiai pradeda vartoti narkotikus (G.Kvieskienė, 2003). Taigi vis dažniau pasitaiko narkomanų, AIDS / ŽIV infekuotų asmenų. Pagrindiniai veiksniai, skatinantys narkomanijos atsiradimą, ypač tarp narkotikų poveikį patiriančių gatvės vaikų:

- *Socialiniai psichologiniai*: silpni socialiniai ryšiai šeimoje, jos auklėjimo ypatumai; mokykla, jos ugdomoji funkcija; neformalios grupės; laisvalaikio įtaka.
- *Individualūs (asmenybės)*: individualios asmenybės savybės; vertybių sistema; savęs vertinimo lygis.
- *Socialiniai ekonominiai*: nedarbas (ieškodami pragyvenimo šaltinio vaikai tampa „uždarbiautojais“ gatvėje), būsto problemos (O. Merfeldaitė, 1993).

Deviantinio elgesio priežastis dažniausiai esti neigiama socializacija. Nusižengusiems teisės normoms vaikams ar paaugliams tenka susidurti su kriminaline justicija, kuri, kaip nustatyta, daro didelę žalą paauglio asmenybei. Kriminalinės justicijos stadijos metu paaugliui

padaroma stipri psichologinė bei dorovinė įtaka, nuo kurios priklauso tolesnė jo asmenybės sklaida (Nepilnamečių justicija Lietuvoje, 1998).

Socializacijos procesas augančiai asmenybei yra nenutrūkstamas, vaikas socializuojasi ne tik šeimoje, mokykloje, bet ir kieme, gatvėje. Europos Tarybos siūlymu priimti du „gatvės vaikų“ apibrėžimai: „Gatvės vaikai – tai tokie vaikai, kurie šiuo metu gyvena gatvėje ir visas jų gyvenimas siejasi su patirtimi, įgyta gatvėje“ ; „Gatvės vaikai – tai tokie vaikai, kurie gatvėse yra pamokų metu arba čia praleidžia didesniąją dienos dalį, tačiau grįžta nakvoti namo“ (G. Kvieskienė, 2003).

Keliose šalyse, tarp jų ir Lietuvoje, atliktais tyrimais nustatyta, kad mokyklos nelankymą ir vaiko gyvenimą gatvėje skatina ne šeimos sudėtis, bet šeimos narių tarpusavio santykiai. Prastesnė materialinė padėtis, nedarnūs tarpusavio santykiai, vieno iš tėvų nebuvimas, patėvio ar pamotės buvimas dažnai susiję su nedarna, dažnais nesutarimais, pykčio ir barnių scenomis tose šeimose, kur girtaujama, o vaikams skiriama mažai dėmesio arba jie trukdo tokiam tėvų gyvenimo būdui. Dažniausiai bėga iš tų šeimų vaikai, kuriose jie negali patenkinti būtiniausių savo gyvenimo poreikių: pavalgyti, išsimiegoti ir jaustis saugūs, mylimi (P. Dereškevičius, 1996). Tačiau vaikams, patyrusiems smurtą namuose ar valstybės institucijose, gyvenimas gatvėse, nepaisant visų gatvėje jiems gresiančių pavojų, yra daug patrauklesnis. 50 proc. Bukarešto (Bulgarija) vaikų tyrimų centro apklaustų gatvėje gyvenančių vaikų teigė, kad jiems geriau gatvė, nei kasdieninis smurtas šeimoje (G. Kvieskienė, 2003).

Visos Lietuvos savivaldybės, padedamos Švietimo ir mokslo, Vidaus reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų, pasiremamos nevyriausybinių organizacijų, mokyklų ir vaikų namų talka, 2003 metais pradėjo įgyvendinti vaikų iš gatvės sugrąžinimo į mokyklas programą. Šių tarnybų darbuotojai eina pas vaikus, esančius gatvėse, stotyse ar šiukšlynuose ir teikia jiems psichologinę pagalbą, pasirūpina jų pastovaus ugdymo sąlygomis. Jau nuo 2001 metų įsteigta per 600 socialinių pedagogų etatų, kurių šiai dienai reikia 2-3 kartus daugiau. Šie pedagogai sprendžia narkotikų, svaigalų ir kitų žalingų įpročių problemas, teikia kvalifikuotą pedagoginę, psichologinę ir kitą būtiną pagalbą vaikams bei organizuoja prevencinį darbą. Pastaruoju metu pastebėta, kad mokyklose pradėjus dirbti socialiniams pedagogams, pagerėjo auklėjamasis ir organizacinis darbas, mokykloje labiau imta gilintis į moksleiviams kylančias problemas. Taigi pagerėjo darbas su rizikos grupės vaikais, taip pat pagerėjo moksleivių lankomumas (Švietimo gairės, 2003-2012).

Vykdomos Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos, Vaikų vasaros poilsio, Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999-2003 m. programos. Šių programų dėmesio centre – dažniausiai socialinių ekonominių problemų pažeisti vaikai ar paaugliai. Jų uždavinys –

neprarasti vaikų, ugdyti jų valią, išlaikyti juos mokykloje, taip pat apsaugoti kitus vaikus nuo neigiamos įtakos.

Viena iš svarbių priežasčių dėl ko vaikai nelanko mokyklos – ne visuomet patraukli mokymosi aplinka, popamokinė veikla. Teisė, kuria mielai nori naudotis vaikai, - tai teisė į poilsį, žaidimus ir dalyvavimą kultūrinėje bei meninėje veikloje. Deje, vaikų poreikiai ne visai patenkinami. Mokyklose dalis siūlomos veiklos ir programų nepatraukli, nepritaikyta prie vaikų pomėgių, dalis paslaugų yra mokamos, programų rengėjai nekūrybiški. Patraukliausią šių dienų vaikui veiklą galima paminėti sportą ir kompiuterius. Tad labai svarbu, kad po pamokų mokyklose kuo efektyviau būtų panaudojamos sporto salės, kompiuterių kabinetai.

Mokyklos nelankymas – tai socialinė problema, kuri reikalauja sistemingo sprendimo ir apimanti švietimo, socialinės, teisinės apsaugos ir kitų institucijų veiklą.

Švietimo ir mokslo ministerijos duomenys rodo, kad pagrindinė nelankymo priežastis – nenoras mokytis. Tokios priežastys, kaip „neleidžia tėvai“, „asociali šeima“, „sunki materialinė būklė“, „valkatauja“, rodo, kad dažniausiai pasitaikančios nelankymo priežastys sietinos su socialine-ekonominė mokinio ir jo šeimos situacija (V.Rimkevičienė, 2001). Lietuvos švietimo plėtotės strateginėse nuostatose teigiama, kad nuo 2004-2005 metų valstybė įteisina taikyti nuobaudas tėvams, kurių vaikai nuo šešerių iki šešiolikos metų vengia lankyti mokyklą. Tačiau socialinės-ekonominės sąlygos nėra vienintelės ir visada lemiančios aplinkybės, dėl kurių dauguma mokinių vengia mokyklos, nes yra daug vaikų iš neturtingų šeimų, kurie gerai mokosi ir nemeta mokyklos. Taigi socialinės sąlygos yra tik viena iš daugelio sudėtingiausių mokyklos nelankymo priežasčių (Švietimo gairės, 2003-2012).

S.Navasaitienė (2001) išskiria dvi pagrindines mokyklos nelankymo priežasčių grupes:

- Namų aplinkos, pedagoginės, psichologinės priežastys;
- Švietimo reformos vykdymo skubotumas, smukdomas mokslo prestižas, padidėjusi gyventojų migracija, šeimos kaip visuomenės transformacija, gyventojų ir įstatymų leidėjų nepagarba įstatymams.

Amerikiečių mokslininkas J.D.Finn (1989) pažymi, kad mokyklos palikimo priežastys priklauso nuo vaiko asmenybės. Jis išskiria modelius, kurie padeda nustatyti mokinių nesimokymo mokykloje priežastis: asmenybės „frustracijos – savigarbos“ modelį ir „dalyvavimo – indentifikacijos (tapatumo)“ su mokykla modelį. Šie modeliai paaiškina paauglių delinkvencijos priežastis bei nusako paauglio ryšį su mokykla. Nutrūkus tokiam ryšiui, padaugėja mokinio elgesio problemų, kurios ir priverčia vaiką mesti mokyklą (pagal S.Navasaitienę, 2001).

Mokinių mokyklos nelankymo priežastis nagrinėjo H.Remšmidt (1994). Jis „iškritimo“ iš mokyklos priežastis nurodo tokias:

- Nepakankami gebėjimai;
- Mokymosi motyvacijos stoka;
- Adaptacijos sunkumai;
- Psichosocialiniai sutrikimai;
- Žemas šeimos socialinis statusas;
- Netikšios vertybinės orientacijos (Ремшmidt X., 1994).

Remiantis statistine duomenų analize, probleminės literatūros apžvalga, galima teigti, kad mokyklos nelankymo priežastys slypi ir labiau priklauso nuo pedagoginių, psichologinių, ekonominių ir socialinių aspektų. Mokinio nubyrimą iš mokyklos sąlygoja ne viena konkreti priežastis, o visas jų derinys. Reikėtų manyti, kad savigarba ir santykių su suaugusiais sukūrimas galėtų būti vienas iš paauglio adekvataus elgesio ir mokyklos lankomumo sprendimo kelių.

Nelankantys mokyklos vaikai ir vaikai iš socialiai apleistų šeimų privalo turėti reguliarią socialinę pedagoginę paramą, teikiamą vaikui ir jo šeimai. Taigi rizikos grupės vaikai, jei valstybė siekia juos išugdyti visaverčiais visuomenės nariais, privalo turėti papildomas galimybes naudotis valstybės remiamomis socializacijos programomis.

1.2. Nelankančių mokyklos vaikų apskaitos problema

Mokyklos nelankymas informacijos amžiuje dažnai tampa pagrindine prarastos ateities priežastimi. Kasmet iš mokyklų kažkur pradingsta nemaža dalis mokinių. Miestų gatvėse ar kitose viešose vietose pamokų metu dažnai matome vaikus ir jaunuolius. Pagal Lietuvos Respublikos naujosios redakcijos Švietimo įstatymą (2003 m. Nr. IX-1630) mokiniai privalo mokytis iki jiems sukaks 16 metų, todėl šiuo metu daugiausia dėmesio skiriama vaikų iki 16 metų mokyklos nelankymui. Jau 1993 m. buvo pastebėta, kad dalis mokinių nelanko mokyklos dar neturėdami šešiolikos metų. Kiekvienais metais bandoma suskaičiuoti nelankančius mokyklos mokinius, nors tai yra sudėtingas ir sunkiai įgyvendinamas švietimo sistemai uždavinys. Nelankančių mokyklos vaikų apskaitą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai (1994 m. gegužės 23 d. Nr. 389 ir 1997 m. rugpjūčio 4 d. Nr. 889), tačiau galiojanti tokių vaikų apskaitos tvarka yra neefektyvi ir nepatikima. Šie nutarimai pabrėžia, kokius vaikus galima laikyti nelankančiais

mokyklų – tai mokiniai, kurie pedagogų tarybai pasiūlius, mokyklos tarybai nusprendus ir gavus savivaldybės švietimo padalinio (steigėjo) rašytinį sutikimą, išbraukti iš mokinių sąrašų, taip pat tie, kurie mokyklos turimais duomenimis turėtų lankyti mokyklą, bet nelanko. Mokyklos nelankančių vaikų apskaitai naudojami du statistinių duomenų šaltiniai: Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Švietimo ir mokslo ministerijos Socialinės politikos departamento. Šių dviejų institucijų pateikiami duomenys labai skiriasi. Statistikos departamento skaičiavimo duomenimis 1999-2000 m. mokyklos nelankė 24 724 vaikai (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001), Švietimo ministerijos duomenimis, tų pačių mokslo metų spalio 1 d. – 824 vaikai; 2001 metais organizuoto gyventojų surašymo duomenimis niekur nesimokė 5256 vaikai nuo septynių iki šešiolikos metų.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO; Organization for Economic Cooperation and Development, OECD) ekspertų, atliktoje Lietuvos švietimo politikos studijoje, duomenimis mokyklos nelankė apie 20 tūkst. Lietuvos mokinių, nors tai turėtų daryti pagal privalomojo mokslo reikalavimus (Reviews..., 2002). Pasak ekspertų, dar nemažai reikia padaryti, kad iš tikrųjų būtų laiduotas mokymo visuotinumasis, socialinis teisingumas, realiai tenkinami mokinių poreikiai (Permainos, 2002).

Skirtingos nelankančių mokyklos vaikų iki 16 metų amžiaus skaičiavimo metodikos trukdo įvertinti realią situaciją šioje srityje ir numatyti priemones šio neigiamo visuomenės reiškimo mastams mažinti. Todėl per 2003 metus sukurama visų mokyklinio amžiaus vaikų apskaitos sistema: kiekvienas vaikas žinomas, kiekvieno vaiko likimu rūpinamasi (Švietimo gairės, 2003-2012). Šiuo metu mokyklos nelankančius vaikus skaičiuoja kelios tarnybos. Tai – Migracijos departamentas, metrikacijos biurai, Statistikos departamentas, Gyventojų registras bei savivaldybės. Spręsdami mokinių lankomumo problemą, mokyklų vadovai bendradarbiauja su VTAT, seniūnijomis, organizuoja reidus su policijos pareigūnais, seniūnijų atstovais į šeimas, kurios tinkamai neprižiūri vaikų. Švietimo ir Mokslo ministerija duomenis apie iškritusius iš mokyklos vaikus gauna iš apskričių. Įvedama griežta privalomojo vaikų mokymosi kontrolė, pradėtos fiksuoti mokyklos nelankymo priežastys. Remiantis ŠMM socialinės politikos departamento duomenimis, nelankančių vaikų skaičius Lietuvoje nuolat mažėja. Duomenys pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

	Mokyklos nelankančių mokinių skaičius					
Metai	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ab.mok.sk.	1564	1305	824	789	684	550

Duomenų šaltinis: ŠMM socialinės politikos departamentas.

Remiantis šiais duomenimis, matyti akivaizdi mokyklos nelankančių mokinių skaičiaus mažėjimo tendencija. Nuo 1997 metų iki 2002 metų mokyklos nelankančių mokinių skaičius sumažėjo beveik tris kartus.

1.3. Kurso kartojimas

Europos valstybių švietimo sistemose skirtingai sprendžiamos mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, problemos. Mokiniai, kurie nepasiekė pakankamo žinių bei gebėjimo lygio, numatyto pagal ugdymo programą, bei nepasiekė atitinkamo brandumo lygio mokslo metų pabaigoje, lieka kartoti kurso. Kurso kartojimas dažniausiai siejamas su nesėkmėmis mokykloje.

Lietuvoje kursą galima kartoti kiekvienais metais, nors kėlimo į aukštesnę klasę tvarka kiekvienais metais koreguojama. Blogai besimokančių mokinių kėlimą į aukštesnę klasę svarsto pedagogų taryba, analizuojamos atsilikimo moksle priežastys, klasės vadovo ir mokytojų darbas su mokiniu. Atsižvelgiama ir į tėvų pageidavimus, mokytojų siūlymus (V.Rimkevičienė, 2001). Kaip teigia pasaulio banko duomenys, apie 15 procentų vidurinių mokyklų mokinių kartoja mokyklos kursą (P.Dereškevičius, 2000).

ŠMM plėtotės centro duomenys apie 5-10 klasių mokinių mokymąsi toje pačioje klasėje antrus ir trečius metus pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Metai	1995 – 1996	1997 – 1998	1999 – 2000	2000 – 2001	2001 – 2002	2002 – 2003
Ab.mok.sk.	4,9	3,7	2,7	2,3	2,1	2,4
Proc.	2,1	1,5	0,8	0,7	0,7	0,8

Duomenų šaltinis: ITC

Pateiktais duomenimis iki 2002 metų kartojančių kursą mokinių skaičius tolygiai mažėjo (nuo 4,9 tūkst. 1995-1996 m. iki 2,4 tūkst. 2002-2003 m.). Tai atitinka Europos šalių tendencijas. Statistika rodo, kad lyginant 2001-2002 m.m. matyti, kad kursą kartojančių skaičius neryškiai padidėjo (nuo 2,1 tūkst. iki 2,4 tūkst.). Remiantis šiais duomenimis didžiausias kartojančių kursą mokinių skaičius 2002-2003 m.m. mokėsi aštuntose klasėse, taip pat didžiausia paliekamų kartoti kursą dalis buvo devintose (1,3 proc.) ir aštuntose (1,2 proc.) klasėse. Tuo remiantis galima spręsti, kurios klasės mokiniams yra kritinės. V.Rimkevičienės atlikti tyrimai taip pat rodo, kad antramečiančių skaičius per penkis metus (1995-2000) sumažėjo. Jos duomenimis per šiuos penkerius metus liko kartoti kurso 31,1 tūkst. mokinių (V.Rimkevičienė, 2001).

Per 2003-2005 metus visose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamos pedagoginės ir socialinės paramos problemiškiems vaikams programos. Investavimą į mokinių antramečiavimą keičia investavimas į papildomą pedagoginį ir socialinį darbą su problemų turinčiu vaiku. Šiuo metu paliekama mokytis antriems metams apie 1 nuošimtį visų bendrojo lavinimo mokyklų mokinių. Apie 1000 mokinių kasmet paliekama mokytis jau pirmoje klasėje. Todėl nuo 2003-2004 metų pradėta papildoma pedagoginė, psichologinė ir socialinė pagalba mokymosi problemų turintiems vaikams, kuri padeda mažinti kartoti kursą paliktų mokinių skaičių (Švietimo gairės, 2003-2012).

Taigi blogas mokymasis sudaro sąlygas moksleiviams kartoti kursą arba skatina „iškritimą“ iš mokyklos. Mokslininkų tyrimai rodo, kad antramečiavimas daro neigiamą poveikį mokinio psichosocialinei raidai, išugdo neigiamą požiūrį į mokyklą. Kartojant kursą vaikas dažniausiai nebesistengia daryti pažangos, o susiduria su savigarbos problemomis. Ankstyvas antramečiavimas dažnai paskatina pakartotinai kartoti kursą bei iškristi iš mokyklos.

Daugelis tyrimų liudija, kad egzistuoja ryšys tarp mokyklos kurso kartojimo ir pašalinimo iš mokyklos. Tai susiję su vaiko ir jo šeimos charakteristikomis, ugdymo(si) sąlygomis mokykloje ir mokytojų profesionalumu, šalies švietimo sistema bei politika. Dažnai kurso kartojimas vertinamas kaip mokymosi nesėkmis, prasto lankomumo galimybių rezultatas. Moksliniais tyrimais nustatyta, kad mokyklos kurso kartojimui daugiausia įtakos turi situacija šeimoje, šeimos pajamos, vaikų amžius, sveikata, brandumas mokyklai bei šeimoje vartojama kalba.

Mokinių pasitraukimo (egresijos) iš mokyklos socialines sąlygas nagrinėjo P.Dereškevičius. Pasak jo, kuo daugiau kartų mokiniys yra antramečiavęs, tuo žemesnę mokymosi pakopą jis yra pasiekęs prieš nutraukdamas mokyklos lankymą, ir tai labiau būdinga berniukams (P.Dereškevičius, 2000). Mokslininkų tyrimais nustatyta, kad mokyklos kurso kartojimui daugiausia įtakos turi situacija šeimoje, būtent šeimos pajamos, vaikų amžius, maitinimas ir jų

sveikata, vaiko brandumas mokyklai, šeimoje vartojama kalba. Palikimas kartoti mokyklos kurso neigiamai veikia moksleivio asmenybės raidą. Norint to išvengti, reikia mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų, nuolat teikti papildomą pagalbą ir palikti tęsti mokslą kartu su savo bendraamžiais, taikant išlyginamąsias programas, individualizuojant ugdymą (V.Rimkevičienė, 2001).

Mokinio palikimas kartoti kurso kelia jam mokyklos baimę, nenorą mokytis, priešišumą, kuriuos pats mokinyš ne visada gerai suvokia. Todėl valstybės švietimo sistema turėtų būti lanksti, kad joje kiekvienas jaunuolis rastų savo mokymosi kelią pagal interesus, poreikius ir gebėjimus (P.Dereškevičius, 2000).

Galima teigti, jog nuosekliai taikant įvairias pedagogines ir socialines paramos mokiniams priemones, mažinamas mokinių antramečiavimas ir iškritimas iš mokyklos. Mokyklai siūloma gerinti mokyklos pasirengimą, lankomumą, didinti galimybes mokytis ir mokyti, tobulinti vertinimo sistemą.

1. 4. Ankstyvas pasitraukimas iš švietimo sistemos

Europos Sąjungoje anksti pasitraukusiais iš švietimo sistemos laikomi 18-24 metų asmenys, neįgiję vidurinio išsilavinimo (tai yra įgiję tik 0,1 ar 2 lygmens išsilavinimą pagal ISCED klasifikaciją) ir toliau nesimokantys. Duomenys gaunami iš darbo jėgos tyrimų. Rodiklis naudojamas jaunimo išsilavinimo lygiui prognozuoti ir jaunimo švietimo politikai koreguoti.

Ankstyvo pasitraukimo iš švietimo sistemos ES šalyse narėse lygis 2003 m. buvo gana aukštas – 18 proc. Į ES stojančiose šalyse šio rodiklio vidurkis gerokai mažesnis – 7,5 proc.. ES švietimo tinkluose numatyta 2010 m. pasiekti vidutinį 10 proc. anksti pasitraukusių iš švietimo sistemos lygį. Kai kurios į ES stojusios šalys šį tikslą viršijo (Slovėnija, Čekija, Čekėnija, Lenkija). Lietuvoje 2003 m. anksti pasitraukusiųjų iš švietimo sistemos rodiklis buvo 11,8 proc. (Lietuvos švietimas, 2004). Švietimo sistemos efektyvumas matuojamas santykiu tarp pradedančių ir baigusį mokslą mokinių skaičiaus.

Mokinių iškritimas iš mokyklos yra švietimo sistemos nuostolis. Mokslą metusių skaičius iš dalies naudojamas švietimo sistemos vidiniam efektyvumui ir jo pokyčiams įvertinti. Iškritę iš mokyklos mokiniai gali būti pašalinti arba metę mokslą savo noru. Šalinama dėl mokinio įsipareigojimų nelaikymo, savo noru mokslas metamas dėl įvairių asmeninių priežasčių, taip pat jo padidėjimui daro įtaką socialinės aplinkybės.

Kiekvienai valstybei vienas didžiausių pavojų tai, jog žmonės „iškritę“ iš švietimo sistemos, nedalyvauja šalies gyvenime. Nuostoliai patiriami kai asmenys nedalyvauja švietimo sistemoje: nėra lankę mokyklos; lankę mokyklą, bet iškrito iš jos; kartojo kursą; negavo mokslo baigimo dokumento. Manoma, kad tokie švietimo sistemoje nedalyvavę asmenys gali patekti į socialinės atskirties grupes. Palikę mokyklą, neturėdami tinkamo išsilavinimo bei išsiugdę neigiamą požiūrį į mokymąsi jaunuoliai mažiau mokosi visą gyvenimą. Tokie asmenys su svarbiausia problema susiduria daug vėliau, kai dėl neraštingumo jiems sunkiau bendrauti, dalyvauti visuomenės gyvenime, išsiugdo socialinį ir ekonominį nesaugumą, patiria įsidarbinimo problemų. Todėl būtina ieškoti būdų, kaip mažinti šiuos švietimo sistemos nuostolius (V.Rimkevičienė, 2001).

Kiekviena mokykla susiduria su nebaigusiujų mokyklos, iškritusių ir nubyėjusių iš mokyklos problema. Ši problema siejama su skurdu, bedarbyste, piknaudžiavimu alkoholiu, narkotikais, žema šeimos socialine padėtimi, pakitusiomis socialinėmis vertybėmis. Amerikiečių mokslininkas J.D.Finn (1989) pažymi, kad anksti palikusių mokyklą moksleivių padėtį reikėtų vertinti kaip švietimo sistemos ir asmenybės nesėkmę, nes tokiems jaunuoliams nepavyko pasiekti pagrindinių reikalavimų, kurie būtini norint adaptuotis šiuolaikinėmis gyvenimo sąlygomis (pagal V.Rimkevičienę, 2000).

Užsienio tyrinėtojai vieni apibrėžia ir vertina išėjimo iš mokyklos priežastis, nustato ryšius tarp asmens rasės, socialinio ir ekonominio statuso, mokslumo, sugebėjimų ir mokyklos lankomumo, kiti siūlo mokomąsias programas, kurios sulaikytų vyresnius moksleivius mokyklose arba grąžintų juos atgal į švietimo sistemą. Mokyklos nelankantys vaikai ne tik patys atsilieka, bet ir savo elgesiu neigiamai veikia kitus. Daugelio autorių nuomone, mokinių mokyklos nelankymo problema gali būti siejama su netinkamu elgesiu klasėje, neatėjimu į pamokas, nusikalstamumu.

Kodėl moksleiviai nubyra iš mokyklos, kodėl nenori jos lankyti ir mokytis? Dažniausiai nurodoma priežastis, kodėl moksleiviai „iškrenta“ iš mokyklos: jiems nepatinka mokykla. Pagrindinės mokyklos moksleivių motyvacijos silpnėjimo priežastys apima: pirma, aplinkos sąlygas, kurios formuoja vaiko nepalankumą mokyklai, nenorą ją lankyti bei silpnina norą mokytis ir, antra, paties moksleivio nuostatas, požiūrius bei vertybines orientacijas, susiformavusias tomis sąlygomis.

1. 5. Mokyklos nelankymo pasekmių įžvalgos

Mokyklos nelankymas – socialinė problema tiek savo priežastimi, tiek pasekmėmis. Informacijos visuomenė ir naujų technologijų diegimas kelia aukštus reikalavimus asmens išsimokslinimui, o tai nesuderinama su mokyklos nelankymu. Lietuvai integruojantis į Euroatlantines struktūras, atsilikimas išsimokslinimo srityje netoleruotinas.

Pedagogai dažnai susiduria su mokiniais, nenorinčiais mokytis arba neįstengiančiais to daryti. Moksleivio socialinėje aplinkoje vyrauja daugybė veiksnių (draugų grupės, pramogos, kompiuterinės ir kt.), viliojančių bei gundančių patirti įvairiausių malonumų, trukdančių mokytis bei lemiančių iškritimą iš mokyklos. Nelankantys mokyklos moksleiviai neįgyja tinkamo išsilavinimo ir negali įsitvirtinti visuomenėje. Jauni žmonės, negalėdami įgyti profesijos, sunkiai prisitaiko visuomenėje, jiems nelengva surasti nuolatinį darbą, todėl jie pradeda girtauti, vartoti narkotikus, įsitraukia į nusikalstamą veiklą.

Paauglių nusikalstamumo augimas bei alkoholizmo ir narkomanijos plitimas – tai labai realios ir pavojingos mokyklos nelankymo pasekmės. Tačiau yra ir kitų, mažiau matomų, bet ne mažiau svarbių mokyklos nelankymo ir nesimokymo padarinių – tai moralinė žala sau ir savo artimiesiems. Sukūrę šeimas neišsilavinę jaunuoliai sunkiai „suduria galą su galu“ ir savo vaikus dažniausiai pasmerkia vargšų ar valkatų daliai. Norint tikėtis didesnių kokybinių pokyčių, būtina imtis iniciatyvos brandinant pilietinę visuomenę per švietimą. Pilietinės visuomenės instituto (PVI) užsakymu buvo atlikta Lietuvos gyventojų apklausa, kuri parodė, kad beveik pusė apklaustųjų mano, kad jiems užtenka jau turimo išsilavinimo – daugiausia taip galvoja vidurinio išsilavinimo neįgiję žmonės (Švietimo naujienos, 2004, Nr.16).

Finn (1989) akcentuoja, kad mokyklos nelankantys vaikai ateityje ne tik apsunkins savo socialinę ir ekonominę gerovę, bet pareikalaus papildomų subsidijų socialinėms, sveikatos apsaugos, įdarbinimo programoms remti (pgl. S.Navasaitienę, 2002).

Analizuojant psichologinę ir pedagoginę literatūrą paaiškėjo, kad svarbiausias veiksnys, lemiantis mokyklos nelankymą yra vaiko socialinė aplinka: vaiko šeima, asmeninės savybės, mokykla, visuomenė.

Apibendrinant skyriaus išvadas galima teigti, kad privalomojo mokymo įgyvendinimas Lietuvoje yra atsilikęs nuo kitų Vakarų Europos šalių. Šiandieninė Lietuvos švietimo reforma skelbia, kad mokymasis privalomas iki 16 metų amžiaus, o kai kuriose Europos valstybėse trunka ilgiau. Kaip teigia B.Bitinas, laisvasis ugdymas implikuoja prievartą, tik reiškiamą netiesioginiu būdu (B.Bitinas, 1962). Privalomas mokslas gali egzistuoti tik kaip kiekvieno sąmoningai suvokta

būtinumą ir šiandieninės mokyklos tikslas: „Ugdyti mokinių ryžtą, nuolat ieškoti dermės tarp asmens, visuomenės ir valstybės interesų, sąmoningai spręsti asmeninės laisvės ir visuomenės atsakomybės įtampos problemas“ (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, 2002). Tai priklauso nuo pačių mokinių, nuo jų tėvų ir nuo pedagogų. Išsilavinimas reikalingas ne tik pačiam paaugliui, jo asmenybės ugdymui, bet tai ir visuomenės gerovės garantas. Jaunuoliai, neturintys pagrindinio išsilavinimo, negali integruotis į visuomenę kaip pilnaverčiai piliečiai, nepajėgia konkuruoti darbo rinkoje ir todėl jie nepritampa visuomenėje.

Mokyklų sistema, tenkinanti didžiosios daugumos poreikius, neatlieka to taip gerai tenkindama pažeidžiamų mažumų poreikius. Deramos švietimo globos nepatiria asocialių šeimų, gatvės vaikų, specialiojo režimo įstaigų ugdytiniai. Egzistuoja ugdymosi galimybių mieste ir kaime skirtumas.

Mokyklos nelankymo reiškinys Lietuvoje rodo, kad mūsų visuomenė išgyvena sudėtingą socialinių permainų laikotarpį. Dėl vykdomos neefektyvios nelankančių mokyklos vaikų apskaitos, nežinomas realus tokių vaikų skaičius. Švietimo ministerija nekontroliuoja situacijos, mokyklų vadovai slepia duomenis apie mokyklos nelankančius vaikus, kad išlaikytų mokyklos prestižą. Taip pat su mokyklos nelankymu sietini ir kiti neigiami reiškiniai: paauglių nusikalstamumas, narkomanija, vis didėjantis alkoholio vartojančių paauglių skaičius ir kt.

2. PAAUGLIŲ BLOGĄ MOKYMAŠI ĮTAKOJANČIOS ASMENYBĖS IR ELGESIO SAVYBĖS

2.1. Paauglių asmenybės ypatumai

2. 1. 1. Asmenybės samprata.

Klasikinės pedagogikos atstovai mano, kad norint sėkmingai ugdyti žmogų, reikia jį gerai pažinti. Be to reikia žinoti ir tuos veiksnius, kurie turi įtakos asmenybės raidai. Kaip teigia individualių skirtumų psichologijos atstovas J.Guillfordas, asmenybė yra unikali individualių skirtumų visuma.

Asmenybė – tai vidinių žmogaus veiksmų visuma, sąlygojanti jo veiklą ir elgesį, savarankiškumą ir atsakingumą. Tai, gebantis dirbti, turintis savitus psichikos ir socialinius (požiūrį į aplinką, visuomenę, žmones, darbą, vertybes, elgesį ir pan.) bruožus, žmogus. Kiekviena asmenybė yra reali laisvo žmogaus individualybė, turinti įgimtų ir įgytų savybių, atsiskleidžianti savo meto aukščiausiomis socialinėmis, kultūrinėmis ir dvasinėmis vertybėmis, aktyviai bei kūrybingai dalyvaujanti veikloje ir santykiuose su aplinka.

„Asmenybė – sąmoningas ir savitas asmens subjektas, aktualizuojantis save veikloje ir santykiuose su aplinka (Bendrosios psichologijos paskaitos, 1980).

„Asmenybė – individo savitumas, reikšmingų pastovių jo savybių (įgimtų ir įgytų) sistema, nusakanti jo vietą kurioje nors bendrijoje“ (Psichologijos žodynas, 1993).

Skirtingi autoriai įvardindami asmenybę akcentuoja įvairias jos puses bei savybes. L.Jovaiša (2001) teigia, kad asmenybė yra reali laisvo žmogaus individualybė, atsiskleidžianti savo meto aukščiausiomis socialinėmis, kultūrinėmis ir dvasinėmis vertybėmis, aktyviai bei kūrybingai dalyvaujanti veikloje savo ir aplinkos gerovei. L. Jovaiša, nusakdamas asmenybę, pabrėžia žmogaus saviraiškos kryptingumą, būdo ir gebėjimų vienovę. Jis akcentuoja žmogaus idealiąsias vertybes, jo aktyvumą bei valios pastangas įveikiant prigimties silpnumą. (L.Jovaiša, 2001). A.Juodaitytė (2002) asmenybę nagrinėja kaip konkrečią žmogaus esmės išraišką ir kaip socialiai reikšmingų konkrečios visuomenės bruožų ir savybių sistemos išsikūnijimą žmoguje (A.Juodaitytė, 2002).

„Asmenybė, tai tos žmogaus charakteristikos, kurios yra atsakingos už suderintas jo jausmų, mąstymo ir elgesio apraiškas“ (L.A.Pervin, O.P.John, 1997).

Asmenybė yra stabili charakteristikų ir tendencijų visuma, nulemianti tuos bendrus ir individualius elgesio apraiškų (minčių, jausmų ir veiksmų) ypatumus, kurie išlieka stabilūs laike ir gali ar negali būti paaiškinti analizuojant tik socialinius ir biologinius veiksnus, veikiančius aktualią žmogaus funkcionavimo situaciją (Maddi, 1968).

N.L.Gage ir D.C.Berliner (1994) teigia, kad asmenybės pagrindas yra elgesys ir aplinkiniai mato tik elgesį. Autoriai mano, kad elgesio pavadinimai – sąžiningas, agresyvus, karštakošis, linksmas, ramus, naivus, kūrybiškas – yra tie patys žodžiai, kuriuos vartojame asmenybės apibūdinimui (N.L.Gage ir D.C.Berliner, 1994) .

Psichologijoje dažniausiai vartojamas G.Allporto apibrėžimas: „Asmenybė yra dinaminė organizacija psichofizinių žmogaus organizmo sistemų, kurios lemia mintis, jausmus, savitą elgesį ir rodo žmogaus santykį su tikrove“ (pagal G.Butkienę ir kt., 1996).

V. Rajeckas (2004) teigia, kad „asmenybė – tai žmogus kaip visuomeninė, protinga būtybė, gebanti dirbti, turinti savitus psichikos ir socialinius (požiūrį į aplinką, visuomenę, žmones, darbą, vertybes, elgesį ir pan.) bruožus. Jis mano, kad kiekviena asmenybė yra individualybė, nes jai būdingas savitas, nepakartojamas psichinių savybių derinys. Individualumą labiausiai parodo kiekvienos asmenybės charakterio ir temperamento bruožai, skirtingi gebėjimai ir skirtinga kūrybinė veikla“. Formuojantis asmenybei, vyksta labai sudėtingas procesas – didžiulės įtakos turi ir paveldėjimas, ir aplinka, kurioje labai svarbų vaidmenį vaidina ugdymas, jo prisitaikymas prie esamų sąlygų. Labai reikšminga žmogaus veikla, kad žmogus ne pasyvus aplinkos darinys – pats būdamas aplinkos dalimi, joje veikdamas ir ją keisdamas, tuo pat metu ir pats keičiasi (V.Rajeckas, 2004).

G. Butkienė (1996) psichologinę asmenybės struktūrą suskirstyto į šiuos komponentus:

- Kryptingumas (troškimai, norai, ketinimai, poreikiai, interesai, pasaulėžiūra);
- Temperamentas;
- Charakteris;
- Sugebėjimai;
- Jausmai ir valia.

Asmenybei būdinga:

- *Aktyvumas* (pastangos veikti plačiau, negu to reikalauja situacija ir veikiančiojo padėtis),
- *Kryptingumas* (pastovi vyraujančių poreikių, tikslų, motyvų, mokymų, interesų, problemų ir įsitikinimų sistema),

- *Giluminiai prasminiai procesai*, per kuriuos išsikristalizuoja žmogaus santykis su tikrove ir kt. (G. Butkienė, 1996).

Humanistinės psichologijos atstovai A. Maslow ir C. Rogersas, teigia, kad asmenybės esmė yra žmogaus dvasinė prigimtis, kurios turinį sudaro vidinė išmintis, meilė ir gera valia. Tuo kiekvienas žmogus yra vertybė, jo asmenybė yra nepakartojama ir unikali. Pasak autorių, žmogaus prigimtis skleidžiasi savaime, jei brėsdamas jis gali realizuoti savo pagrindinius fiziologinius (būti aktyvus, ilsėtis, maitintis, saugiai jaustis ir kt.) ir dvasinius poreikius – pirmiausia poreikį būti pastebėtam, išgirstam, išklaustyam, poreikį būti suprastam ir priimtam tokiu, koks yra (būti gerbiamam), poreikį mylėti ir būti mylimam. Kai šie poreikiai patenkinami, kyla poreikis parodyti, ką jis jaučia, gali, supranta, moka. Šis poreikis vėliau išauga į poreikį tyrinėti, kurti, į profesinės kompetencijos, tvarkos ir harmonijos poreikį (G. Butkienė, 1992).

C. Rodžersas (1961) akcentuoja, kad asmenybė – tai žmogus, nuolat siekiantis tapti gerai funkcionuojančiu, integraliu asmeniu. Skirtingose situacijose ir santykiuose, įvairiose veiklos srityse atsiskleidžia kiekvieno žmogaus naujos arba kitaip pasireiškia vienos ar kitos asmenybės savybės. Tuo pat metu kiekvienas žmogus sudaro vientisą asmenybę, kurios komponentai glaudžiai susiję. Kad ir koks įvairialypis būtų žmogus, jis visada turės savitų, nepakartojamų, tik jam būdingų ypatybių, atsiradusių dėl jo vystymosi individualumo, dėl savitos jo gyvenimo raiškos (P. Dereškevičius, 1987).

Beveik visi autoriai išskiria tuos pačius pagrindinius asmenybės bruožus. Taigi asmenybė – sudėtinga ir abstrakti sąvoka, kuri apjungia daug žmogų charakterizuojančių aspektų: emocijas, elgesį, motyvaciją, mintis, išgyvenimus, suvokimą, veiksmus ir t.t. Ko gero niekada nebus moksliškai teisingo, vienintelio asmenybės supratimo. Kiekvienas autorius apibūdina asmenybės įsivaizdavimą pagal savo kuriamą teoriją, tačiau principiniai dalykai įvairiose teorijose išlieka tie patys:

- *Asmenybės individualumas* (tokios ypatingos savybės, kurios tam tikrą žmogų atskiria nuo visų likusių žmonių).
- *Integralumas* (asmenybė išlieka kaip hipotetinė struktūra ar organizacija), t.y. žmogaus elgesį organizuoja ir integruoja asmenybė.
- *Socialumas* (asmenybė charakterizuojama evoliuciniame procese, t.y. besivystanti per išorinių ir vidinių faktorių sąveiką).
- *Asmenybės pastovumas* (asmenybė apibūdinama charakteristikomis, kurios yra sąlyginai pastovios, stabilios laike ir skirtingose situacijose) (D. Beresnevičienė, 2003).

Skirtingas mokslininkų požiūris ne tik į asmenybę, bet ir į jos prigimtį. Žmogus gyvuoja ir veikia savo prigimties galių dėka. Ir jeigu gyvūnų ir žmonių mokymo principai vienodi, tai toks požiūris nesėkmingo mokymosi priežasčių skatins ieškoti vaiko prigimtyje, nes prigimties suabsoliutinimo šalininkai mano, kad vaikai gimsta labai skirtingų gabumų, vystosi nevienodu tempu, todėl ir mokykloje vaikai nevienodai sugeba mokytis.

Daugelis šiuolaikinių didaktikos koncepcijų asmenybę traktuoja kaip socialinę būtybę, pabrėžia išorės sąlygų ir mokymosi reikšmę vaiko mąstysenai, jausenai ir elgsenai. Ilgainiui atsirandančius vaiko mąstymo pokyčius labiausiai sąlygoja ugdymas, kuris, kaip aplinkos dalis, nuolat sąveikauja su prigimtimi. Taigi galima teigti, kad vaikas gimęs biologine tampa socialine būtybe ugdymo, t.y. ir mokymo, procese.

Amerikiečių ir pasaulinės psichologijos mokslininkas V. Džeimsas asmenybę supranta kaip sąmoningą būtybę, kuriai suteiktas dvejopas sąmoningumas ir išskiria dvi jo puses. Šias dvi puses jis vadina: asmenybė ir „aš“ (G. Butkienė, 1996).

Kalbant apie asmenybės savybes, svarbu nepamiršti, kad ji vis dėlto yra viena ir nedaloma, nuolat besikeičianti ir kartu išliekanti pastovi. Todėl vertinant asmenybę vienu kuriuo nors požiūriu, reikia turėti omenyje ir kitus požiūrius į asmenybę.

2. 1. 2. Paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumai ir paauglystės krizė

„Paauglystė yra pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiojo žmogaus amžių“ (J.Sondaitė, 1998).

Paauglystė – tai gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir jaunystės, kuri trunka nuo fizinio brendimo pradžios iki asmuo pasiekia savarankiško suaugusio žmogaus socialinę padėtį. Paauglystės ir ypač jaunesniųjų paauglių (12-14 m.) amžiaus tarpsnis vadinamas sunkiu, pereinamuoju, problemišku, konfliktišku audrų ir stresų laikotarpiu. Tokia paauglių savijauta ir elgesys, ypač maištavimas, priešinimasis verčia suaugusiuosius susimąstyti (A.Petrulytė, 2003).

E. H. Eriksono (1968) teigimu, svarbiausias paauglystės amžiaus tarpsnio uždavinys yra savo tapatumo kūrimas. „Ieškodami tapatiškumo ir tęstinumo naujo jausmo, jaunuoliai turi perkovoti ankstyvesniųjų metų kovas, net jei jie ir dirbtinai paskiria geranorius žmones imtis jų priešininkų vaidmens; ir jie pasiruošę statyti išliekančius stabus ir idealus ginti jų pačių galutinį identitetą“ (E. H. Erikson, 1968).

Fizinis brendimas. Paauglystė – sunkus amžiaus tarpsnis, per kurį paauglys keičiasi fiziologiniu požiūriu. Ši kaita prasideda sparčiu augimu ir lytiniu brendimu. Hormonų antplūdis sukelia sparčios raidos laikotarpį, kuris paprastai mergaitėms prasideda apie 11-uosius metus, o berniukams – apie 13-uosius. Šio augimo metu ryškėja pirminiai lytiniai požymiai bei formuojasi antriniai lytiniai požymiai.

Psichoanalitikai savo darbuose įvairiai analizuoja paauglystės tarpsnį. JAV mokslininkai C.Flake-Hobson, B.Robinson ir P.Skeen pastebi, kad tiek fiziologiniai, tiek psichologiniai pokyčiai šiame amžiaus tarpsnyje vyksta nevienodai (C.Flake-Hobson ir kt., 1993).

Paauglystės amžiaus ribos sąlygiškos. Iki šiol mokslininkai nesutaria dėl chronologinių šio amžiaus tarpsnio ribų. Vieni tyrėjai nurodo, kad paauglystė išgyvenama nuo 12 iki 18 metų. Kiti teigia, kad paauglystė prasideda 11-os metų ar net anksčiau (R.Žukauskienė, 1996). Tačiau tam tikri paauglystei būdingi požymiai skleidžiasi individualiai ir nebūtinai vienodai ar visiems vienodu metu.

Šiuolaikiniuose užsienio asmenybės raidos literatūros šaltiniuose paauglystės laikotarpis nurodomas gana ilgas: ankstyvoji paauglystė trunka nuo 12 iki 14 metų, vidurinioji – nuo 15 iki 18 metų, o vėlyvoji – nuo 19 iki 21 metų. Daugelis autorių nurodo dar ilgesnį paauglystės periodą: ankstyvoji paauglystė – nuo 10 iki 14 metų, vidurinioji – nuo 15 iki 19 metų, vėlyvoji – nuo 20 iki 24 metų (A.Vaičiulienė, 2004). Paauglystės pabaiga tiksliai nenustatoma, nes ji baigiasi tada, kai individas visiškai subręsta lytiškai, psichiškai ir socialiai, sugeba prisiimti atsakomybę. Psichologiniu požiūriu šis pereinamasis laikotarpis baigiasi tada, kai individas randa savo tapatumą, susikuria savo vertybių sistemą arba numato, kokia ji galėtų būti, sugeba užmegzti ir palaikyti tarpusavio draugystės bei meilės santykius, numato savo ateities planus (R.Žukauskienė, 1996). Galima teigti, kad kai žmogus tampa visiškai atsakingas už save, tada paauglystė baigiasi.

Paauglių vystymosi ir socializacijos ypatumus tyrinėjo lietuvių psichologai: L. Bulotaitė, V.J.Černius, A.Gučas, A.Dževečka, G.Navasaitis, R.Pilkauskaitė, V.Rimkevičienė, A.Vaičiulienė, R.Želvys, A.Petrulytė, R.Žukauskienė ir kt. Mūsų mokslininkų požiūris į paauglystę skiriasi nuo užsienio mokslininkų požiūrio. Nuomonė tokia: individo raidai paauglystės laikotarpiu būdingi individualūs ir kultūriniai skirtumai. Fizinio, intelektinio, emocinio, socialinio subrendimo tempą lemia individualios raidos ypatumai ir aplinkos sąlygos. Tam, kad paauglys taptų savarankišku ir nepriklausomu, modernios visuomenės nariu, jis turi išsimokslinti, įgyti profesiją, sukurti materialinį gyvenimo pamatą. Vadinasi paauglystės laikotarpis tampa ilgesnis.

B. ir Ph. Newmanus (1987) pabrėžia svarbiausius paauglių vystymosi uždavinius:

- Fizinis brendimas;

- Formaliųjų operacijų formavimas (pagal I. Piaget);
- Emocinė raida, krizės;
- Pritapimas prie bendraamžių grupės;
- Draugystės su priešinga lytimi užmezgimas.

(pagal A.Petrulytę, 2003).

Dažnai paaugliai nėra patenkinti savo fiziniais duomenimis arba pernelyg juos akcentuoja. Atsitinka ir taip, kad paauglystės kompleksai „įsisenėja“. Todėl svarbu paauglį įtikinti, kad kūnas kis visą gyvenimą, fiziniai kitimai – tai viso gyvenimo procesas. Itin svarbu, kaip kinta paauglio mąstysena. Anot J.Piaget, 11 – 16 metai yra paskutinė kognityvinės raidos pakopa. Kognityvinės teorijos atstovai ypač domisi tais atvejais, kai mąstant sukuriamas naujas elgesio būdas. Taigi paauglystėje ankstesnės kognityvinės struktūros pasikeičia kokybiškai. (R.Žukauskienė, 1996).

Paauglių krizės. Paauglystė – lūžių, krizės, prieštaravimų ir įvairių sukumų metas. Paaugliai daug dėmesio skiria ne realybei, o savo galimybių apmąstymams. Abstrakčiai mąstyti pradedama maždaug vienuoliktais gyvenimo metais, ir toks mąstymas galutinai susiformuoja dažniausiai 15 metų vaikui. Prasidėjus formalaus mąstymo stadijai, paauglys geba ieškoti sprendimų ir jau gali „operuoti operacijomis“. Todėl paauglių mąstymas dažniausiai abstraktus, geba kurti naujas, bendresnes logines taisykles. (R.Žukauskienė, 1996).

Kaip kritinis laikotarpis paauglystė neretai vertinama prieštaringai. Vieni mano, kad tai sudėtingas psichinės raidos etapas, paženklintas audromis, stresais, keliantis daug rūpesčių tėvams ir visuomenei. Kiti tvirtina, kad paauglystė – nebūtinai konfliktų ir stresų metas.

L.S.Vygotskio (1984) teigimu, vaiko raidą sudaro tam tikri stabilūs laikotarpiai, kai vyksta pokyčiai. Taip pat egzistuoja kritiniai laikotarpiai – krizės, kai vaiko asmenybė išgyvena staigius pokyčius ir lūžius. L.S.Vygotskio manymu, paauglystės krizės būna trylikos ir septyniolikos metų amžiaus paaugliams. Krizės požymiai:

- Kiekviena krizė turi kulminacijos tašką.
- Šiuo laikotarpiu vaikai sunkiai pasiduoda auklėjimui. Kritiniu laikotarpiu sumenksta mokinių mokymosi rezultatai, silpnėja noras mokytis, mažėja darbingumas, kyla konfliktai su aplinkiniais.
- Raida kritiniu laikotarpiu gali būti ne tik kuriamojo, bet ir griunamojo pobūdžio. Atsiranda nauji psichologiniai dariniai, o seni išnyksta (L.S.Vygotskis, 1984).

D. Vinikoto (1989) nuomone, natūralus paauglio brendimas turi didelių pranašumų. Paauglys neretai išgyvena krizę, bet tai rodo ir pačios visuomenės bei šeimos psichinę sveikatą. Būtent natūralaus brendimo dėka susiformuoja tvirta asmenybė, sudaromos sąlygos atsiskleisti individualumui. Tokiu būdu ir pati visuomenė yra skatinama tobulėti, peržiūrėti savo tikslus, vertybes bei įsitikinimus (D.W. Winnicott, 1989).

Emocinė raida. Paauglystėje vyksta dramatiški pasikeitimai, ir nebūtinai todėl, kad yra lydimi kokių nors labai stiprių išgyvenimų, jausmų, įvykių. Pasikeitimai gali vykti ir harmoningai. Svarbiausia yra tai, kad vaikas, tapęs paaugliu, turi lyg ir išmokti gyventi iš naujo, susipažinti su pačiu savimi (A.Petrulytė, 2003).

JAV mokslininkai C.Flake-Hobson, B.Robinson ir kt. teigia, jog paauglystėje vyksta greitai ne tik fiziniai, bet ir psichiniai procesai. Paaugliai jau gali galvoti apie save, apie savo norus ir planus, tačiau jie dar nepasitiki savo pasirinkimu, ne visada teisingai supranta tai, ko iš jų nori bendraamžiai, tėvai bei visuomenė (C.Flake-Hobson ir kt., 1993). Pasak E.Eriksono, jie yra tokioje stadijoje, kai sąmonėje vyksta pakankamai sunkus darbas pasirenkant vaidmenis, kuriais galima manipuliuoti gyvenime. Paauglio sąmonėje formuojasi konfliktas: kaip jis įsivaizduoja savo ateitį ir tai, kokią socialinę kryptį jiems siūlo tėvai, bendraamžiai, mokytojai ir aplinkiniai. E.Eriksonas tai pavadino identiškumo krizės periodu, kurio esmę jis matė paauglio norėjime būti visiškai savarankišku pasirenkant gyvenimo tikslą ir būtinumą gerbti jo socialinę kryptį (I.Leliūgienė, 1997).

Jaunesniojo paauglio amžiaus tarpsnis kupinas teigiamų ir neigiamų išgyvenimų, laimėjimų ir nesėkmių, prieštaringumų. E. Eriksono teigimu „kiekviena stadija tampa krize“, nes joje reikia atsiliepti į tam tikras vystymosi iškeliamas galimybes, kurios yra problematinės, nes jose slypi ir „pažeidžiamumas“, jei tinkamai neatsiliepiama. Taip vyksta visuose amžiaus tarpsniuose, o ypač paauglystės amžiuje, kuris yra perėjimas į suaugusio gyvenimą. Paaugliams neigiama tai, kas vaikiška, praeitis ir priklausomybė, tėvų autoritetas. Eksperimentuojama – apranga, elgesiu, pažiūromis. Jie idealizuoja „didvyrius“, filmų ir sporto žvaigždes. Jų socialinė grupė – nebe šeima, bet bendraamžių grupė (A.Petrulytė, 2003).

Elgesys. Priimta manyti, jog kada paaugliai tampa savarankiškesni, tėvų įtaka jiems darosi ne tokia reikšminga kaip bendraamžių. Iš tėvų jie perima vertybes, moralinius principus, kreipiasi į juos patarimo, kaip spręsti problemas, iškylančias įvairiose gyvenimo situacijose. Iš bendraamžių - madas, jaunimo bendravimo formas, kalbos manieras ir kt. (I.Leliūgienė, 1997).

Didelę įtaką paaugliams turi stiprus prisirišimas prie bendraamžių ypač pasireiškiantis tarp jaunesnių klasių moksleivių. Laikui bėgant paaugliai pradeda burtis į didesnes grupes, kurios

tampa kompanijomis (draugijos, grupuotės). Paklusdami grupės taisyklėms, paaugliai tampa priklausomi nuo grupės nuomonės, nuotaikos. Ypač pavojingos vaiko brendimo laikotarpiu yra neformalios grupės. Menkai save vertinantys ir nepriklausantys neformalioms grupėms, paaugliai kenčia vienatvėje išgyvenimus. Tokie paaugliai gali blogiau mokytis, kai tuo tarpu paaugliai, priklausantys pozityvaus elgesio kompanijoms dažniausiai mokosi gerai ir stengiasi neatsilikti nuo kitų grupės narių, netgi juos pralenkti (I.Leliūgienė, 1997).

Paaugliai, priklausantys neformalioms grupėms, dažnai tampa asocialūs. Tačiau ne visada elgesio nukrypimai yra susiję su priklausymu tokiai grupei, nors ši grupė turi tam tikrą poveikį formuojantis kai kurioms asocialaus elgesio formoms, tačiau svarbūs ir kiti socialiniai bei asmeniniai veiksniai. Labai svarbūs yra paauglio santykiai šeimoje. Kuo santykiai su tėvais blogesni, tuo labiau paaugliui daro įtaką bendraamžiai (R.Žukauskienė, 1996). I.Leliūgienės manymu, tėvų įtaka paaugliams stipresnė, jei geri jų santykiai, bendravimas pagrįstas atvirumu, abipuse meile ir pasitikėjimu. Tada paaugliai nejaučia baimės būti nesuprastais, patiki tėvams savo paslaptis (I.Leliūgienė, 1997).

Paaugliai stebi vykstančius jų organizme pasikeitimus ir įsisavina priimtas socialiniame – kultūriniame gyvenime vyrų ir moterų bendravimo normas. Atsiranda draugystė tarp berniukų ir mergaičių, paaugliai stengiasi kuo greičiau tapti suaugusiais.

Kaip rodo amerikiečių mokslininkų C.Flake-Hobson ir kt. (1993) tyrimai, mergaitės nuo 11 iki 14 metų, draugaujančios su berniukais, yra aktyvesnės, energingesnės, jų savęs vertinimas aukštesnis nei berniukų. Tačiau tuo periodu mergaičių samprotavimai yra dar nesubrendę, dažniausiai naivūs, paviršutiniški, nepasižymi turtinga vaizduote. Mokslininkų pastebėjimai skatina daryti išvadą, kad paaugliui visų pirma reikalinga pagalba formuojant savęs pažinimą, teisingą požiūrį į savo vertybes ir ydas, suvokiant paauglystės ypatumus. Tai daryti geriausia rodant asmeninį atvirumo ir drovumo pavyzdį. Tokiu atveju, paauglių bendravimas bus formuojamas teisingai (C.Flake-Hobson ir kt., 1993).

Paauglystėje patiriama daug jausmų, išgyvenimų, norų, siekimų, bet, kita vertus, visa tai nepažįstama. Todėl paauglys yra nuolatinio streso, įtampos būsenoje. Tai būtinas periodas ir kiekvienas turi jį išgyventi, nes būtent taip yra mokomasi, taip kaupiama patirtis (A.Petrulytė, 2003).

Paauglystė dažnai įvardijama kaip kritinis amžiaus tarpsnis, pažymėtas kraštutinumais, sumaištimi ir didelėmis ambicijomis. Paauglystei būdingas fizinių, intelektinių, psichosocialinių jauno žmogaus galimybių augimas. Dėl individualių savybių, kultūrinių bei socialinių ypatumų kiekvieno asmens paauglystė tampa nepakartojama (A.Vaičiulienė, 2004).

Galima teigti, kad asmenybės brandai svarbios tiek jo paties individualios savybės, poreikiai, tiek aplinka, kurioje jis auga. Suaugusieji, esantys šalia vaiko, negali pakeisti jo asmeninių įgimtų savybių, bet jie gali keisti aplinką, kuri sąlygotų vaiko asmenybės vystymąsi norima linkme.

2. 1. 3. Paauglio amenybės formavimasis ir jos bruožai

Asmenybė formuojasi perimdama socialinėje aplinkoje sukauptą patirtį, kur nepaprastai svarbios egzistuojančių normų ir vertybių sistemos. Pradžioje tos elgesio normos ir vertybės, kurias vaikas turi perimti, egzistuoja kaip išoriniai dalykai, kurie priklauso nuo suaugusiųjų.

Paauglys, kaip ir kiekvienas žmogus, yra dvasinė, valinga, protinga, emocinė ir socialinė būtybė. Pasak daugelio autorių, paauglio asmenybei yra būdingi aktyvumas ir veržlumas, pastangos ir noras veikti plačiau, negu to reikalauja situacija ir padėtis. Jo asmenybės kryptingumas pasireiškia vis pastovesne norų, lūkesčių, tikslų, interesų ir įsitikinimų sistema. Paauglys turi visas sąmoningo mokymosi ir apsisprendimų prielaidas. Jis asmenybe tampa tada, kai pats pradeda aktyviai veikti ir reiškiasi kaip vientisa visybė, kai aplinkos ir savęs pažinimą sujungia su išgyvenimais. Savo asmenybę suvokia kaip savąjį Aš ir turi savojo Aš vaizdą. Paauglio asmenybės ypatybių atsiradimas yra tiesiogiai susijęs su visais vaiko šeimos ir jį supančios aplinkos veiksniais, ypač su asmenybės ugdymo šeimoje bei mokykloje būdais (G. Butkienė ir kt., 2001).

L. Jovaiša (2001) teigia, kad apie mokyklinio amžiaus vaiką ir jaunuolį dar negalima kalbėti kaip apie susiformavusią asmenybę. Tai – dar besivystanti asmenybė. Jos pažinimas turi didelę reikšmę tolesniam asmenybės vystymuisi ir socialiai vertingos asmenybės ugdymui. Besivystančios asmenybės, atitinkamai pagal amžiaus tarpsnius, keičiasi suvokimas, interesai, mąstymas, atsiranda nauji žmogaus poreikiai ir motyvai (L. Jovaiša, 2001).

Anot J. Juškos (1977), paauglys – impulsyvi, prieštaringa asmenybė, ne visada pajėgiantis kontroliuoti savo emocijas ir poelgius, kartais, būdamas tikrai neteisingas, galintis užsisipirti, pasielgti išūliai. Tai spartaus asmenybės vystymosi, brendimo rezultatas (J. Juška, 1977).

Paauglio asmenybę galima pažinti iš jo veiklos ir elgsenos. Vaikas savo elgesiu mėgdžioja suaugusius ir vienmečius, lygina save su jais. Įgyjant vis didesnę elgsenos patyrimą, poelgiai kinta, jie nukrypsta nuo suaugusiųjų įdiegtų elgesio taisyklių ir pamokymų. Paauglystėje būdinga

ne tik mėgdžiojimo, bet ir originalumo, savitumo paieška. Paauglys ieško teigiamo idealo, kuriuo galėtų sekti (A.Gučas, 1981).

Džono Vatsono (Watson) manymu, pagrindinę įtaką paauglio asmenybės formavimuisi turi aplinka, kurioje jis auga, kad tai visai nepriklauso nuo vaiko vidinių savybių. Tačiau tai buvo tik teorinis teiginys, vėlesniais psichologiniais tyrinėjimais paneigtas (R. Bieliauskaitė, 1993).

Paauglys, siekdamas tenkinti savo poreikius, aktyviai veikia: stebi, ieško, bando, pamėgdžioja, kuria, bendrauja ir kt. Todėl, ugdant asmenybę, labai svarbu sudaryti tokias sąlygas, kad paauglys dalyvautų tokioje veikloje, kuri skatintų jį teigiamų bruožų formavimąsi (V.Rajeckas, 1995).

Bruožas yra gana pastovi asmens elgesio ypatybė, paprastai nekintanti, kintant aplinkybėms ir situacijoms. Šiuo metu sukurta ir naudojama daug testų, matuojančių bruožus.

Asmenybės bruožai yra socialiai priimtini, jie atsiranda dėl pozityvaus ar negatyvaus savęs vertinimo. Aš vaizdo psichologijoje labai svarbus vertinimo aspektas. Pagal R.Bieliauskaitę (1993), savivertė žmogui itin reikšminga savo asmenybei kaip vientisam ir pastoviam reiškiniui suvokti. Net apie 90 procentų Aš vaizdo tyrimų skiriama savivertei. Tačiau A.G.Davidavičienės (1999) tyrimai parodė, kad tik nedidelis skaičius moksleivių turi labai aukštą savigarbą. Tyrime dalyvavusių daugiau paauglių berniukų nei mergaičių save vertina labai aukštai (A.Petrulytė, 2003). Tuo tarpu mūsų atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad trečdalis (35,5 proc.) visų blogai besimokančių moksleivių save vertina teigiamai ir beveik pusė (46 proc.) yra patenkinti savimi.

Taigi savęs vertinimas ir savo įvaizdžio formavimasis ypač suaktyvėja paauglystėje. Vaikai tarsi iš naujo susipažįsta su savimi, susidaro naują savo vaizdą – kokie jie yra, kaip atrodo ir pan. Savęs pažinimas atsiliepia bendravimui su kitais žmonėmis. Paaugliai dažnai vieni kitus vertina pagal išorę – drabužius, šukuoseną, elgesio stilių, jie nori pabrėžti savarankiškumą, nori būti atsakingi už save. Dažnai paaugliai nerealiai vertina save: pirmiausia mato trūkumus, idealo neatitikimą, nevertina ir nemoka parodyti savo gerųjų savybių.

Paaugliui svarbus yra vienmečių ir mokytojo vertinimas. Savęs vertinimas būna susiformavęs tėvų, kitų suaugusiųjų vertinimu ir paties vaiko įtakoje. Dėl nepasitikėjimo savimi jis nedrįsta padaryti to, ką sugebėtų. Ir priešingai: įsitikinęs esąs teisus ir neklystantis, paauglys gali nesuvokti, kad draugai jį kritikuoja ir net juokiasi (R.Bieliauskaitė, 1993).

Paauglio savivertė, jo požiūris į save, savęs suvokimas nulemia jo elgesį bei sėkmę ateityje (A.Vaičiulienė, 2004). Anksčiau atliktų mokslininkų tyrimų duomenys ne kartą patvirtino, kad menkus mokymosi rezultatus, netinkamą elgesį dažnai lemia neigiamas požiūris į save ir žema savivertė. Daugelio moksleivių mokymosi sunkumų priežastis yra ne jų protiniai ar fiziniai

trūkumai, o požiūris į save kaip negabų mokslui. Tačiau daugelio autorių nuomone, blogi mokymosi rezultatai būdingi ir labai pasitikintiems savimi ir pernelyg aukštos savivertės moksleiviams. Savęs vertinimas yra svarbiausia asmenybės charakteristika, jos branduolys. Teigiamai save vertinantys mokiniai pasitiki savimi, yra aktyvūs, stengiasi, todėl pasiekia geresnių mokymosi rezultatų.

Populiarūs mokytojo akyse paprastai būna tie vaikai, kurie gerai mokosi, yra drausmingi. Tai veikia pačių vaikų savęs vertinimą, todėl labai sunku pritapti mokykloje tiems mokiniams, kurie blogai mokosi. Dalis jų taip ir susitaiko su nevykėlio vaidmeniu visam likusiam gyvenimui, nors jų sugebėjimai gali būti ir ne prastesni už kitų.

Kad mokinyš jaustųsi laimingas, sugebėtų geriau prisitaikyti, įveikti sunkumus, jo Aš vaizdas turi būti teigiamas. Jeigu jo savivertė neigiama, vaikas linkęs visur matyti kliūtis. Tokie vaikai nerimastingi, nelengvai pritampa mokykloje, sunkiau bendrauja su bendraamžiais, blogiau mokosi. Pagal R.Burnsą (1982), teigiamą Aš vaizdą apibūdina trys svarbiausi bruožai: tvirtas įsitikinimas, kad patinki kitiems; įsitikinimas, kad esi gabus vienoje ar kitoje veiklos srityje; jausmas, kad esi svarbus (A.Vaičiulienė, 2004).

Anot H.Love, ne visi blogai besimokantys mokiniai turi neigiamų asmenybės bruožų. Daugelis blogai besimokančių vaikų yra nedėmesingi ir nemoka mokytis. Paauglystėje išryškėja toks bruožas, kaip aktyvumas. Būdamas aktyvus ir visko griebdamasis, paauglys dažnai apleidžia mokymąsi. Jiems užklausiniai ir užmokykliniai interesai būna stipresni už mokyklinius interesus. Nuo to nukenčia mokymosi pažangumas, įprotis sistemingai mokytis (L. Jovaiša, 2001).

J.J.Conger ir C.Miller (1966) atlikti tyrimai parodė, kad dažniausiai berniukai, turintys elgesio ir mokymosi problemų, išsiskiria asmenybės bruožais. Jie mažiau taktiški, ne tokie draugiški, atsakingi ir teisingi, priešišškai nusiteikę autoritetams. Mokslininkų tyrimuose išryškėjo, kad pamokose būtent tokie mokiniai sunkiai sukaupdavo dėmesį, nesidomėdavo dėstomais dalykais. Tokios asmenybės savybės vis labiau pasireikšdavo jiems pereinant iš klasės į klasę, o paauglystėje jie mažiau pasitikėjo savimi, pasižymėjo žemesne savigarpa, menkliau išlaikydavo dėmesį, buvo liūdnesni ir ne tokie laimingi, trumpiau išbūdavo su klasės draugais. Paauglystėje šie moksleiviai pasižymėjo egocentriškumu, neatidumu, nerūpestingumu, būdavo prislėgti, depresiški, susirūpinę, jiems sunkiau sekėsi palaikyti tarpasmeninius santykius su bendraamžiais ir suaugusiais (pagal V.Rimkevičienę, 2000).

V. J. Černius išskiria paauglių (13-17m. amžiaus) pagrindinius bruožus:

- Kupini energijos, gyvybingi;
- Idealistai, neabejingi šalies ir pasaulio ateičiai;

- Dažnai nesutinka su pripažintomis vertybėmis, filosofija ir institucijomis;
- Pastabūs ir drąsūs, mėgsta rizikuoti;
- Jaučiasi nepriklausomi;
- Turi stiprų teisingumo jausmą, nepakenčia netolerancijos;
- Dažnai yra labai pareigingi, ir jais galima pasitikėti;
- Yra lankstūs, geba prisitaikyti;
- Dažnai yra atviri ir teisūs;
- Labai lojalūs idėjoms, žmonėms, organizacijoms;
- Turi humoro jausmą;
- Labiau optimistai negu pesimistai, į gyvenimą žiūri pozityviai;
- Dažnai labai rimti ir giliai mąsto;
- Jautrūs kitiems žmonėms;
- Rimtai ieško savojo Aš (pagal V.Rimkevičienę, 2000).

Taigi paaugliai yra labai sudėtingos ir prieštaringos asmenybės. Tačiau sumaniam pedagogui bendrauti su paaugliais, juos ugdyti yra įdomu – gerai organizuotas ugdymas, žinant svarbiausius paauglio bruožus ir kuo geriau pažįstant individualias skirtybes, gali daryti įtakos paauglio asmenybei, kuri greitai keičiasi ir vystosi.

2. 2. Paauglių elgesio problemos

Elgesys - veikimo ir gyvenimo būdas; elgimasis (DLKŽ, 1972). Elgesys – organizmo veiksmas, veikla. Paprastai tai išorinis, regimas veiksmas, bet gali būti ir neregimas, vidinis veiksmas, mąstymo procesas (N. L. Gage, 1994).

Žmogaus elgesys (plačiąja prasme) skiriamas į vidinį ir išorinį. Dalis veiksmų, kuriuos žmonės atlieka bendraudami, nėra tiesiogiai susiję, tam tikrų motyvų neturi, tačiau jie nėra ir „atitrūkę“ nuo žmogaus vidinių paskatų. Svarstytinas ryšys tarp vidinių elgesio motyvų ir išorinio veiksmo (elgesio). Elgesio ryšys su žmogaus dorovine kultūra mažiau pastebimas (V. Bagdonavičius, 1980)

Įvairios žmogaus elgsenos teorijos skirtingai apibūdina elgesio sampratą.

Bichevioristų nuomone, elgesys yra organizmo reakcija į aplinkos stimulus. B. F. Skinneris mano, kad svarbu tik išmokti prognozuoti ir valdyti žmonių elgesį, kadangi mokslui neprieinama

tirti, kas dedasi žmogaus viduje. Mokslininkas aiškino, kad žmogaus elgesį galima formuoti operantinio sąlygojimo metodu, pastiprinant teigiamomis ar neigiamomis pasekmėmis.

Psichoanalitikai teigė, kad elgesys sąlygotas potraukių, kurių pagrindas yra instinktai, potraukiai pasireiškia sapnuose, kalbiniuose atsirikimuose, nukrypimuose nuo adekvataus elgesio, lemdami profesijos pasirinkimą bei kūrybą.

Kognityvinės krypties atstovai teigia, kad svarbu atskleisti pažinimo procesų įtaką žmogaus elgsenai. Humanistai laikosi nuostatos, kad kiekvienas žmogus turi galimybę pasirinkti savo likimą ir jį valdyti, žmogus yra atviras keitimuisi ir saviaktualizacijai. *A. Adllerio individualioji asmenybės teorija* yra asmenybės veiklos motyvas ir varomoji jėga, susiję su žmogui įgimtu menkavertiškumo jausmu. A. Adllerio nuomone žmogaus elgesys ir siekiai priklauso nuo to, kelintas iš eilės vaikas yra šeimoje ir kiek jis gavo dėmesio, meilės. Žmogus nėra griežtai priklausomas nuo instinktų ir aplinkos, jis gali aktyviai reguliuoti savo elgesį, kurti savo paties gyvenimą (Psichologija studentui, 2000). A. Adllerio individualiosios psichologijos teorija – didelė parama gvildenanti mokykloje ir šeimoje kylančias tarpusavio bendravimo problemas.

Elgesys - tai žmogaus sąveika su aplinka, pasireiškianti išoriniais veiksniais, kuriuos reguliuoja psichika (Psichologijos žodynas, 1993). Žmogaus elgesio savitumą lemia tiek jo individualybė, tiek santykis su grupe, grupės normos, vertybinės orientacijos, žmogaus statusas ir vaidmuo grupėje.

Anot šveicarų psichologo C. Jungo (1875-1961), visą paauglio elgesį sąlygoja sąmoningi ir nesąmoningi impulsai, motyvai. Nesąmoningos elgesio priežastys glūdi sąmonėje, kurią pažinti galima iš žmogaus sapnų, fantazijų. Juose esantys simboliai yra sąmonės siunčiami pranešimai sąmonei, kurios prasmę gali suteikti pats žmogus, atsakydamas į klausimą, apie ką tas sapnas ar sapnuota situacija. Visa tai turi galios žmogaus emocijoms, nuotakai, kompleksams bei elgesiui (G. Butkienė ir kt., 1996).

Kai norime įvertinti žmogaus elgesį, jį lyginame su visuomenėje ar tam tikroje grupėje vyraujančiomis normomis. Sutrikęs elgesys priklauso nuo visuomenės tolerantiškumo atskiriems elgesio pasireiškimams, todėl dažnai sunku apibrėžti, kas yra norma. Jaunesnio amžiaus vaikai stengiasi mėgdžioti suaugusį, o paauglystėje stiprėja noras išsiskirti iš aplinkinių. Šiame amžiuje kyla pirmieji ryškesni paauglio ir aplinkos konfliktai, kadangi suaugusieji nelinkę pripažinti jo teisės į savarankiškus sprendimus. Tai skatina negatyvizmą, uždarumą, ir nepaklusnumą. Paauglys pradeda priešintis reikalavimams, kuriuos anksčiau noriai vykdė. Kartu ryškėja tendencija

analizuoti ir vertinti savo asmenybę, gilintis į save patį ir keisti santykius su aplinkiniais žmonėmis.

Netinkamas elgesys pats savaime negali būti traktuojamas kaip nusikalstamas, tačiau jis sudaro prielaidas teisės ir moralės bei etninių normų pažeidimams. Įvairių šalies vietovių bendrojo lavinimo mokyklose atliktų tyrimų apie moksleivių netinkamo elgesio atvejus rezultatai rodo, kad mokytojų išskiriami dažniausiai pasireiškiantys mokinių elgesio sutrikimai: plepumas, lengvabūdiškumas, išsiblaškytas, pasyvumas, neatsakingumas, melavimas. Toks vertinimas parodo susiklosčiusias tam tikras nuostatas moksleivių atžvilgiu, pedagogų reiklumą ir kritiškumą (Informacinis leidinys, 2002, 4).

Francis X. Walton (2000) įspėja, kad jaunuolių elgesys gali būti nukreiptas į tikslus, kuriuos jie supranta klaidingai. Išskiria penkis paauglių netinkamo elgesio tikslus: *dėmesį, jėgą, kerštą, neadekvatumo demonstravimą, susijaudinimą*. Dėmesio siekiantį elgesį paaugliai dažnai nukreipia į bendraamžius. Tokio elgesio dažniausiai būna išlepinti paaugliai, kurie užima ypatingą vietą šeimoje ir baiminasi ją prarasti. Jėga, jėgos demonstravimas yra vienas iš daugiausiai pasitaikančių netinkamo paauglių elgesio tikslų, kuris skirtas suaugusiems sutriuškinti, parodyti, kad niekas negali priversti. Jėgos demonstravimas dažniausiai mažina paauglių veiklos produktyvumą, mokymosi pažangumą. Į kerštą orientuotas paauglys jaučiasi gyvenimo įžeistas, o jo elgesys nukreiptas į atsakomąjį smūgį. Būtent kerštingi santykiai kyla tarp paauglių ir suaugusiųjų. Kai kurių paauglių elgesys nukreiptas į savo bejėgiškumo demonstravimą. Tokie moksleiviai nori, kad juos paliktų ramybėje, nors tuo pačiu nerimauja dėl nesėkmių. Jie neįsitraukia į darbą mokykloje, praleidinėja pamokas ir galiausiai meta mokyklą (Francis X. Walton, 2000).

Pasak A.Juškos (1977) paaugliai, pradėję norą mokytis, savo elgesiu demoralizuoja kitus silpnesnės valios mokinius: klasių kolektyvuose susiformuoja mikrogrupės, kurių pagrindinė veiklos forma tampa ne mokymasis, bet bastymasis gatvėje, nuotykių ieškojimas, nuvedęs neretai iki nusikaltimų (A.Juška, 1977).

Elgesio priežastys. Psichologiniu požiūriu bet koks žmogaus poelgis turi savo skatinamąsias priežastis ir yra susijęs su pagrindinių poreikių tenkinimu, nuostatomis, motyvacija. Labai svarbu suvokti paauglių agresijos, prievartos, baimės priežastis, galimą jų pasireiškimą įvairiose situacijose. V. Stančiūsis (1966) yra pažymėjęs, kad savo elgesiu ir išgyvenimais paaugliai siekia prisitaikyti prie savo aplinkos ir pritaikyti aplinką prie savo poreikių (pagal A. Juodraitį, 1999).

S.Rimm (1998) manymu, intelektinius sugebėjimus paaugliai naudoja siekdami atitolti nuo su vaikyste siejamų apribojimų. Jie stengiasi nustatyti savo elgesio standartus, keičia socialinę orientaciją nuo šeimos link bendraamžių. Socializacija paauglystėje vyksta per draugų grupes, todėl labai padidėja rizikingo elgesio tikimybė. Rizikingos elgsenos tipas apibūdina įvairias problemas – piktnaudžiavimą alkoholiu, narkotikų vartojimą, prievartą, ankstyvus ir nesaugius lytinius santykius, savižudišką elgesį ir kt. Dažnai paaugliai pasirenka rizikingą elgseną, nes išskylantys specifiniai vystymosi poreikiai nepatenkinami kitomis priemonėmis. Rizikingos elgsenos paaugliai gali patirti daugiau sunkumų ir mažesnes galimybes įveikti stresą, gali būti labiau depresiški ir turėti didesnę pakantumą ar net poreikį rizikingai elgsenai (S.Rimm, 1998)

Kvalifikuota hipnoterapeutė ir psichoterapeutė W. Grant (1998) teigia, kad tam tikrais augimo etapais iš paauglių galima tikėtis maištingo elgesio: nesutampa draugų, tėvų, mokytojų nuomonė, jie bando rūkyti ir gerti, vartoti narkotikus, pradeda lytinį gyvenimą daug anksčiau. Kiekvienas vaikas gali pradėti neklausyti, blogai mokytis, neiti į mokyklą, pažeidinėti įstatymus, susidėti su bloga kompanija bei tapti narkomanu. To priežastį autorė įvardina smalsumą, pasidavimą kitų įtakai, maištingumą. Tokių mokinių problemiškas elgesys gali išreikšti jų pyktį arba kitokius jausmus. Daugelis įklimsta savo bėdose ir nežino, kaip iš jų išsikapstyti (W. Grant, 1998).

Paauglio problemas atpažįstame iš jo elgesio, t.y. kaip paauglys susitvarko su stresu įvairiose situacijose. Paauglio poelgiai, veiksmai dažnai atspindi jo vidinę būseną. Bendraudami su tėvais, bendraamžiais, mokytojais jaučia įtampą, todėl jų elgesys dažniausiai būna nenuoseklus. Labiausiai nesugebėjimas valdyti savo veiksmus atsispindi paauglių delinkventiniame (nusikalstamame) elgesyje, muštynėse. Trokšdami savo draugų dėmesio ir pritarimo paaugliai elgiasi destruktiviai ir iššaukiančiai, susikurdami „kieto“ vyro įvaizdį.

Pedagoginio psichologinio centro atliktuose tyrimuose išryškėjo dažnos mokymosi nesėkmės ir su tuo susijęs „blogo mokinio“ savivaizdžio formavimasis. Mokinys ieško veiklos, kurioje jis patirtų sėkmę. Net 67,6 proc. mergaičių ir 73,4 proc. berniukų tvirtina, kad draugų pavyzdys ir noras daugiau pabūti su jais buvo viena svarbiausių priežasčių, lėmusių jų elgesį. Socialinės aplinkos, žiniasklaidos bei daugybės masinės kultūros propaguojamų laimingo ir turtingo žmogaus stereotipų įtaka paauglių asmenybės ir vertybių sistemos formavimuisi yra didžiulė. Ji atitolina nuo mokymosi veiklos, skatina ieškoti lengvai ir greitai pasiekiamų malonumų. Žiniasklaida dažnai būna nepalanki mokymosi, kaip vertybės, propagavimui (Švietimo naujienos, 2004, Nr.4).

Kaip netinkamą paauglių elgesį W.Grant įvardija – žiaurų elgesį. Ne mažiau svarbiu netinkamu elgesiu ji laiko luošinimąsi, kuriuo paauglys išreiškia nepasitenkinimą savimi, laiko save dėl visko kaltu ir mano turintis būti kaip nors nubaustas, taip norėdamas atkreipti kitų dėmesį į savo skausmą (W. Grant,1998).

Dažnai paaugliai, pajutę patys galintys tvarkyti savo gyvenimą, pradeda priešintis tam, kad mokykloje su jais elgiamasi kaip su vaikais. Kartais jie būna paklusnūs, bet kartais klasėje sukelia sąmyšį. Ilgainiui šie mokiniai pervedami į specialią klasę, paliekami antriems metams arba pašalinami iš mokyklos. W. Grant (1998) manymu, po paauglių ekscentrišku ir neiprastu elgesiu dažnai slepiasi drovumas ar nepatogumo jausmas. Tokie vaikai, kurie drovisi mokykloje stovėti prieš klasę ir atsakinėti pamoką, norėdami to išvengti – bėga iš pamokų (W. Grant,1998).

Kiekvieną žmogų liečiantis įvykis sukelia emocijas. Jos labai veikia paauglio elgesį, daugiau ar mažiau lemia jo gyvenimo įvykius. Daugelis psichologų tyrinėjo įvairius emocijų aspektus: stebėjo, kokių pakitimų organizme sukelia vienokios ar kitokios emocijos, kaip jos reiškiasi mimika ir elgesiu, kada pasidaro elgesio motyvu, aiškinosi, kas nulemia emocijų atsiradimą, kaip jas klasifikuoti ir pan. R.Bieliauskaitė (1993) pateikia vieną iš emocijų teorijų: „žmogus turi numatęs kiekvienos savo veiklos tikslą ir, gavęs informaciją apie tai, kad jo tikslo pasiekimas artėja, išgyvena teigiamą emociją – džiaugsmą, domėjimąsi, o jeigu mato, kad tikslas tolsta, tada išgyvena neigiamą emociją – liūdesį, nepasitenkinimą“ (R.Bieliauskaitė, 1993).

Tyrinėdamas emocijas, JAV mokslininkas Dž. Votsonas daug dėmesio skyrė emocijų sužaditimui per sąlyginius refleksus. Jo nuomone, yra tik trys įgimtos emocijos – baimė, pyktis ir meilė (R.Bieliauskaitė, 1993). Emocija yra sąmonės būseną, atspindinti jausmo išgyvenimą. Emocijos požymiai:

- Fiziologiniai organizmo pokyčiai;
- Specifinė išraiška (mimika ir kūno judesiai);
- Sąmoningas tos emocijos išgyvenimas.

A.Petrulytė (2003) ankstyvosios paauglystės emocinei raidai priskiria jausmų nepastovumą, padidėjusį jautrumą, jaudinimąsi dėl smulkmenų. Pasak R.Bieliauskaitės (1993) emocija susideda iš trijų komponentų: fiziologinio susijaudinimo, emocijos išraiškos mimika bei elgesiu ir sąmoningo išgyvenimo. Amerikiečių psichologas K.Izardas nurodo 10 pagrindinių emocijų: susidomėjimas ir susijaudinimas, džiaugsmas, nustebimas, skausmas ir kentėjimas, pyktis, bjaurėjimasis, panieka, baimė, gėda, drovumas, kaltės jausmas.

Išgyvendamas skausmo ir kentėjimo emociją, paauglys būna blogos nuotaikos, jaučiasi vienišas, nebendrauja su aplinkiniais, gailisi savęs. Viena iš svarbių kentėjimo priežasčių – reali ar įsivaizduojama nesėkmė. Paauglys kremtasi, kai jam nesiseka mokytis, kai nesugeba bendrauti su bendraamžiais ar suaugusiais (R.Bieliauskaitė, 1993).

Paaugliai dažnai jaučiasi nelaimingi ir prislėgti, nes jų kūnuose vyksta „hormonų audros“, ir jie turi išmokti apsiprasti su savo naujomis emocijomis ir reakcijomis. Jeigu tokie jausmai pakankamai greit praeina, paauglių elgesys netrukus pasikeičia į gerąją pusę, jeigu jie trunka ilgiau, išskyla depresijos ar net savižudybės pavojus (W. Grant, 1998). Todėl suaugusieji turi būti itin atidūs paaugliams.

Kalbant apie emocijas ir jų didžiulę reikšmę elgesiui, reikia pažymėti, kad įvairiuose tyrimuose daug dėmesio buvo skiriama sėkmės-nesėkmės emocijoms (T.Dembo, H.Nowlis, K.Lewin ir kt.). V.Viliūnas (1976) pažymi, kad, nors psichologinėje literatūroje sėkmės-nesėkmės emocijos aptarinėjamos palyginti dažnai, egzistuojančių požiūrių į šiuos išgyvenimus sugretinimo ir apibendrinimo galimybė atmetama, nes daugelio koncepcijų jie nėra atskiriami nuo kitų emocinių reiškinių atmainų. Tačiau neabejotina, kad nesėkmės emocijos, susijusios su pačia įvairiausia paauglio veikla, gali lemti skirtingas elgesio reakcijas ar net gana pastovias elgesio formas. Manoma, kad kai kurie veiksniai yra labai svarbūs aptariant emocinį stabilumą, susijusį su veiklos patikimumu, efektyvumu ir sėkmingumu įvairiose situacijose (V.Viliūnas, 1976).

Žinodami paauglio emocinių reakcijų, charakterio ir elgesio ypatumus, galime geriau suprasti jo psichologines problemas, suteikti jam reikiamą pagalbą.

2.3. Mokinių blogą mokymąsi lemiančios priežastys

Nenorą mokytis bei blogą mokymąsi galima suprasti kaip dvejopą problemą: asmenybines ir socialines. Blogą mokymąsi lemia kiekvieno moksleivio individualūs asmenybės ypatumai. Tačiau ne mažiau įtakos turi ir socialiniai veiksniai: visuomenė, šeima, mokykla.

Nenoro mokytis, blogą mokymąsi problema tebėra neišspręsta ir šiandien. JAV pedagogas D.Holtas knygoje „Kodėl vaikai nepažangūs“ rašo: „Aš naiviai galvojau, kad vaikai į mano klasę ateina todėl, kad jie patys veržiasi įgyti žinių, kurias jiems stengiuosi perteikti. Bet jie, pasirodo, mano visai kitaip. Mokyklą lanko dėl to, kad juos privertė, o į mano klasę atėjo arba todėl, kad

taip buvo liepta, arba kad priešingu atveju būtų pakliuvę į kitą, kur galėjo būti dar blogiau“ (A.Juška, 1977).

Kai kurie veiksniai nulemia, suformuoja neigiamą paauglių požiūrį į mokymąsi. Būtent negatyvus požiūris į mokymąsi dažniausiai susiformuoja dėl nuolatinių nesėkmių mokantis. Noras mokytis mažėja susidūrus su sunkiai įveikiamomis kliūtimis, kai veikla lieka nemaloni. Kitas veiksnys – paauglių intelektualinis pasyvumas, kuris atsiranda dėl nepakankamo tėvų dėmesio. Neigiamas požiūris į mokymąsi susiformuoja ir tada, kai paaugliai pernelyg pasineria į užmokyklinį gyvenimą, taip pat dėl silpnų mokymosi motyvų, kai negalvojama apie savo ateitį, apie būsimą darbą, kai neįsivaizduojama atsakomybės mokyklai, tėvams, visuomenei. Visi neigiamą požiūrį į mokymąsi formuoja veiksniai yra labai glaudžiai susiję, vienas kitą sąlygoja. Pagal atliktus mokinių požiūrio į mokymąsi matavimo duomenis, nenoras mokytis bei blogas mokymasis būdingas žymiai paauglių daliai (A.Juška, 1977).

JAV mokyklų psichologas, vaikų psichoterapeutas W.Glasseris (1991) teigia, kad dažniausia nesėkmingo mokymosi priežastis yra meilės vaikams stoka ir žemas savęs vertinimas. Jo nuomone vaikai, negalėdami įgyvendinti svarbiausių asmenybės augimo poreikių, išgyvena, o tai trukdo sėkmingai mokytis.

A.Gučas (1981) išvardina priežastis, dėl kurių vaikui nesiseka mokykloje:

- Sunkios sąlygos šeimoje – negali mokytis, pailsėti, nelaiku ir prastai maitinasi;
- Gali atsilikti dėl praleistų pamokų (liga, tėvų nerūpestingumas, nenusimanymas);
- Patenka į sociališkai pakrikusių vaikų draugystę;
- Iš viso gali tik silpnai mokytis, „sunkios galvos“ vaikas (A.Gučas, 1981).

Anot J.Vaitkevičiaus (1985), mokinių mokymosi procesą ir jo rezultatus sąlygoja vidinės ir išorinės priežastys. *Vidinės priežastys*, sąlygojančios blogą mokymąsi, gali būti:

- Fizinė būseną (ligos, sumažėjęs dėmesys, darbingumas, pamokų praleidinėjimas),
- Fiziniai defektai (klausos, regos ir kitų jutimo receptorių nusilpimas),
- Psichinių procesų savitumas (atminties, dėmesio, suvokimo, mąstymo, valios, charakterio, temperamento ir kiti individualūs ypatumai).

Išorinės priežastys, veikiančios mokinių pažangumą, lengviau pašalinamos:

- Pedagoginės (nepakankama mokytojo kvalifikacija, netinkamai organizuotas mokymo procesas, jo nederinimas prie individualių mokinių ypatumų);
- Socialinės (šeima: jos struktūra, gyvenimo būdas, šeimos narių interesai; draugai ir mikrop GRUPĖS);

- Kultūrinės (J.Vaitkevičius, 1985).

W.Grant (1998) išskiria paauglių blogo mokymosi ir mokyklos nelankymo priežastį - tai kompiuterinės technologijos ir jų žalingas įprotis. Dalis paauglių užuot ėję į mokyklą leidžia laiką prie žaidimų automatų. Tai paskatina juos įvykdyti vagystes vien tam kad patenkintų savo žalingą įprotį. Autorius mano, jog norint išvengti to, reikia suteikti paaugliui galimybę padirbėti su kompiuteriu, kad jis įgytų naudingų įgūdžių (W.Grant, 1998).

P. Dereškevičius (2001) blogą mokymąsi lemiančias priežastis suskirsto į tokias grupes:

- Nenori mokytis, nemato mokymosi prasmės; sunku; neįdomu; gėda dėl atsilikimo; didelės spragos, daug praleidęs.
- Neleidžia tėvai, verčia uždarbiauti; neišgali leisti į mokyklą; nėra priežiūros namuose.
- Nepajėgia mokytis; pažada ir neištesa, neturi valios, reikia atskiros mokomosios programos.
- Liga, išvykimas, nėštumas, draugų įtaka ir kt.
- Dirba ar nori įsidarbinti, norėtų eiti į jaunimo, vakarinę mokyklą, toje pačioje dieninėje mokykloje mokytis nenorėtų (P.Dereškevičius, 2001).

Mūsų tyrime išryškėjo pagrindinės mokinių blogą mokymąsi lemiančios priežastys: sunku mokytis; per daug užduoda namų darbų; nepavyksta sukaupti dėmesio; sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi per pamokas; sudėtinga atgaminti tai, ką aiškina mokytojas; sunku įsiminti, ką aiškina mokytojas.

Šios priežastys glaudžiai susijusios. Blogas mokymasis, nenoras mokytis siejasi ir su nepalankia šeimos materialine padėtimi, nepajėgumu mokytis, noru greičiau tapti savarankišku ir patirti mažiau pažeminimų, savo vertės menkumo išgyvenimu. Dažniausiai moksleivių blogą mokymąsi lemia ne viena, o kelios priežastys. Nenorą mokytis, blogą mokymąsi lemia:

- Moksleivio asmenybės ypatumai;
- Atitolimas nuo mokyklos,
- Elgesio problemos,
- Piktnaudžiavimas narkotikais ir alkoholiu,
- Delingventinė elgsena,
- Neefektyvus mokymasis ir pan.

Šių dispozicijų įtaką mokymuisi bei pažangumui tyrė daugelis Lietuvos (P.Dereškevičius, A.Juška, J.Laužikas, K.Poškus, V.Rajeckas, G.Valickas ir kt.) ir užsienio (D.Bar-Tal, J.Brophy, M.Covington, R.Ekstrom, P.Finlayson, H.Heckhausen, C.Omelich, I.Reinolds, M.Rob,

L.Steinberg) mokslininkų. Asmenybinė problema įvairių autorių darbuose nėra nagrinėjama vienareikšmiškai. Tai priklauso nuo autoriaus filosofinių pozicijų, kurios nevienodai traktuoja pačią asmenybę ir esminį jos ugdymo supratimą.

L.Rupšienė (2000) teigia, kad blogą mokymąsi lemia gebėjimai. Kuo aukštesnis moksleivio intelektas, tuo geriau jis mokosi, tuo geresnės nuostatos mokymosi atžvilgiu. Kai kurie Rusijos mokslininkai (M.Matiuchina, 1986; S.Machnovec, 1996 ir kt.), tyrinėję paauglių mokymąsi, nustatė, jog mokymosi motyvacija tiesiogiai susijusi su gebėjimais, būtent gebėjimu įvertinti savo perspektyvas bei patį save, intelektualiais gebėjimais (L.Rupšienė, 2000).

Tačiau daugelis tyrimų patvirtina, jog silpną, blogą mokymąsi nebūtinai lemia žemas intelektas. T.Ringness (1965) nustatė, kad geriau besimokančių berniukų motyvacija siekti geresnio pažangumo yra stipresnė, o jų bendravimo tendencija silpnesnė. Blogiau besimokantys berniukai labiau vertino populiarumą tarp bendraamžių. Jų noras bendrauti stipresnis negu noras gerai mokytis. Tokie moksleiviai turėjo menkesnius mokymosi įpročius ir įgūdžius, buvo mažiau stropūs moksle, kėlė sau mažesnius profesinius ir išsimokslinimo uždavinius (Gage N.L. ir kt., 1994).

Bendrojo lavinimo mokyklose mokosi daug vaikų su nedidelėmis mokymosi negalėmis, emociniais bei elgesio sutrikimais. Šie sutrikimai netrukdo mokytis kartu su kitais bendraamžiais, tačiau sudaro sunkumų pačiam vaikui bei dirbantiems su jais pedagogams ir lemia jų mokymosi nesėkmes.

Kaip teigia S.Rimm (1998), nesugebėjimo mokytis negalima paaiškinti genetika, negalima rasti vienos visų gabių vaikų sumažėjusio pažangumo priežasties, nes toje pačioje klasėje yra vaikų su tokiais pat gabumais, kurie mokosi gerai. Autorė teigia, kad vaikai, kurių sumažėjęs pažangumas, pasidaro išsiblaškę, užmiršta kas užduota, pameta namų darbų sąsiuvinius, per pamokas svajoja, nesiklauso, plepa su klasės draugais ir pan. Daugelis jų dirba lėtai ir siekia viską padaryti tobulai. Yra ir kitas kraštutinis – mokinys atlieka užduotis greitai, bet jam rūpi būti pirmam, todėl darbą atlieka blogai (S.Rimm, 1998).

Blogą mokymąsi gali įtakoti ir kūrybiškumas. Kūrybiškieji mokiniai turi daug idėjų, tačiau nė vienos negali iki galo įgyvendinti, ir tai neigiamai atsiliepia jų mokymuisi. Tų mokinių, kurie pasineria į pasirinktą sumanymą, pažangumas atsilieka visuose kituose dalykuose, nes paprasčiausiai jų niekas daugiau nebedomina. Kūrybiškieji mokiniai savo kūrybiškumu slepia nenorą imtis sunkių užduočių, mieliau pasirenka darbą, kuris jiems patinka ir atneša kūrybingo žmogaus reputaciją. Tokie mokiniai yra kūrybingi, tačiau nedarbštūs. Užklasinė veikla ir visuomeninis gyvenimas mokiniams atrodo daug svarbesni už mokymąsi.

Mažesniems mokykla yra „nuobodi“, vyresniems – „bloga“. Dėl blogo mokymosi ir blogų pažymių mokiniai paprastai kaltina mokytojus. Blogas mokymasis, menki įgūdžiai, išsiblaškytas ir atsikalbinėjimai rodo, kad mokiniai nebegali prisiversti sėkmingai mokytis. Tokie vaikai įsitikinę, kad per mažai stengiasi jog ką nors pasiektų, kad dideliame tikslui pasiekti reikia labai daug pastangų. Jie užsibrėžia per didelius tikslus ir taip užsikerta sau kelią į sėkmę. Susilpnėjęs pažangumui vaikai atima iš savęs galimybę išsiugdyti pasitikėjimą savimi, nes nebepatiria ryšio tarp proceso ir rezultato, pastangų ir laimėjimų (S.Rimm, 1998).

Dabartinė visuomenė paremta konkurencija. Kai kurie mokiniai varžosi tarpusavyje, trokšta tik laimėti ir nemoka pralaimėti. Nepasitikėdamas savimi dėl laimėjimo, verčiau pasirenka tokius dalykus, kur tikrai galės būti pirmas. Tai konkuruojantys, labai įsitempę vaikai, neišmokę susitaikyti su pralaimėjimu. Bijodami pralaimėti, įpranta vengti kovos, o vėliau praranda ir tos kovos įgūdžius. Baimė pralaimėti nuolat stiprėja, mokiniai jaučiasi bejėgiai ir praranda viltį. Tai įtakoja mokinių pažangumą. Todėl labai svarbu padėti mokiniams atgauti pasitikėjimą savimi. Kadangi nepažangių mokinių asmenybėje glūdi didelių laimėjimų potencialas, jis gali padaryti didelius šuolius ir per trumpą laiką įgyti naujų įgūdžių. Tokiu atveju blogai besimokantis mokinys pavirsta pažangiu.

Blogam mokymuisi įtakos turi įvairūs aplinkos veiksniai, tarp jų – per daug dėmesio vaikui, įvairūs sveikatos sutrikimai, specifinės šeimos ypatybės ir gabumai. Vaikai blogiau mokytis gali pradėti nusižiūrėję į tėvus. Kalbėjimas telefonu, namų ruošos darbai ir pan. – tai identifikacijos apraiškos. Mergaitės indentifikavimasis su motina, turinčią sėkmės motyvaciją, o berniuko su tokiu pat tėvu yra geras dalykas, tačiau nėra garantijos, kad vaikas taip pat pajėgs išnaudoti savo gabumus. Identifikacijos tyrimai rodo, kad vaikų susitapatinimas su pozityviu tėvų modeliu yra labai svarbus jų sėkmei, ir priešingai – tokios identifikacijos nebuvimas skatina sumažėjusio pažangumo atsiradimą, neigiamai paveikia vaiko požiūrį į mokymąsi. Vis tik identifikacijos stiprumas priklauso nuo tėvų įtakos vaikams. Susitapatinimas su tėvais gali būti vienoks, kai vaikas mažas, ir kitoks jam paaugus (S.Rimm, 1998).

Galima teigti, kad blogam mokymuisi įtakos turi priklausomybė. Tokie priklausomi vaikai nuolat siekia pagyrų, vadovavimo, globos, negali apsieiti be aplinkinių dėmesio, pritirimo, rūpesčio ir meilės įrodymų. Tačiau meilės bei dėmesio stygius, kaip ir perteklius, dažnai sukelia tuos pačius simptomus.

Vaikai pagalbą iš tėvų ir mokytojų turi gauti tada, kai jiems to reikia. Taip pat reikia skatinti ir vaikų kūrybiškumą, tačiau reikėtų vengti kraštutinumų. Kai vaikai ima skųstis ar nusiteikia priešišškai norėdami manipuluoti arba kai prašo pagalbos per dažnai – tai jau per

didelės priklausomybės simptomai. Jei jie būna kūrybiški, norėdami išsiskirti iš kitų, tai per daug dominuojantys. Šių kraštutinumų išraiška yra nepažangumo požymis. Vaikų priklausomybę galima sušvelninti ir padėti, kad tokiems vaikams būtų džiugiau ir saugiau gyventi.

2. 3. 1. Mokytojų požiūris į mokinių mokymosi sėkmės (nesėkmės) priežastis

Mokinio mokymosi sėkmė, jo noras ar nenoras lankyti mokyklą priklauso nuo mokytojo, kuriam svarbu rūpintis, kad mokinio žinių, gebėjimų ir įgūdžių sistemoje neatsirastų esminių spragų, nebeleidžiančių suprasti mokymo turinio, tolesnės programinės medžiagos. Mokytojui laiku nepastebėjus mokinio nesėkmės moksle ir nesiėmus padėti įveikti atsilikimo, sutrinka ryšys tarp mokytojo ir mokinio, tarp klasės ir mokinio. Toks nelankantis mokyklos ir blogai besimokantis mokinys pasijunta vienišas, ima bijoti ir nepasitikėti savo jėgomis. Dėl tos pačios priežasties mokymo dalykas mokiniui tampa nemielas, pamažu atsiranda neigiamas požiūris į mokslą, mokytoją ir mokyklą. Vėliau pasidaro nesunku pabėgti iš pamokos, kontrolinio darbo ar praleisti vienos ar net kelių dienų pamokas. Toks mokinio abejingas požiūris į mokslą perauga į nedarbingumą, abejingumą, nedrausmingumą ir net trukdymą mokytojui pamokoje (V. Rupšienė, 2000).

Moksleivių mokymosi sėkmė priklauso nuo mokytojo pozicijos, darbo stiliaus, intuicijos ir daugelio kitų savybių. Mokymosi sėkmės ar nesėkmės priežasčių įsivaizdavimas turi įtakos mokytojo veiklai, nukreipia jo veiklą tam tikra linkme ir pagaliau nulemia vienokius ar kitokius moksleivio pasiekimus.

Kaip teigia psichologai Gage N. L. ir Berliner D. C. (1994), jei mokytojas mano, jog vaiko sėkmingo mokymosi priežastis yra gabumai, tai atitinkamai su juo elgiasi, sudaro dar palankesnes sąlygas šiems gabumams plėtoti. Pastebėjus, jog mokinys blogai mokosi todėl, kad yra negabus, mokytojas su juo dažniausiai elgiasi kitaip: sudaro neigiamo savęs vertinimo klimatą, padeda formuotis šios vaikų nesėkmės sindromui bei nerimui, ir visa tai lemia motyvacinį, emocinį bei kognityvinį deficitą. Mokinių motyvacinis trūkumas pasireiškia kaip nenoras aktyviai dalyvauti pamokoje ir intensyviai bei atsakingai mokytis. Emocinį deficitą apibūdina gėdos jausmas, prastas savęs vertinimas, prislėgta ir netgi depresiška nuotaika. Kognityvinis deficitas pasireiškia tuomet, kai sunku mokytis, nors kitoje situacijoje lengvai išmokstama. Analizuodami mokytojų požiūrį moksleivių sėkmingo (nesėkmingo) mokymosi priežastis, kartu analizuojame mokytoją kaip

specialistą, jo darbo stilių. Dažnai sakoma - „geras mokytojas“, „blogas mokytojas“. Tai kuo skiriasi „geras“ nuo „blogas“? Analizuodamas įvairių autorių nuomones, R. Smith (1996) nurodė šiuos gero mokytojo veiklos ypatumus:

- Visada atpažįsta ir sumažina mokinių nerimą ir įtampą;
- Sudaro sąlygas mokiniams gerai jaustis, pripažįsta jų individualybę, atkreipia dėmesį į jų individualius poreikius;
- Be negatyvaus spaudimo teikia daug reikšmės darbo etikai ir tinkamam elgesiui;
- Pozityviai vertina mokinius ir jų tėvus, supranta, kad visiems reikės bendradarbiauti;
- Vengia rėkti ir gąsdinti, tyliai ir ramiai palaiko discipliną, pozityvią kontrolę sieja su labai įdomiu mokymuisi;
- Akcentuoja pagyrimą, bet ne kritiką;
- Atpažįsta mokinių entuziazmą, talentą ir individualybę;
- Mato savo darbo rezultatų įvairovę ir įdomumą;
- Mato dideles mokytojų programų ir mokymo turinio diferencijavimo galimybes kaip optimalų būdą ugdyti bendruosius mokinio gebėjimus;
- Kūrybiškume ir smalsume mato raktą į mokinių mokymosi patirties kaupimą;
- Suvokia mokymo institucijos inicijuojamus pokyčius kaip teigiamus ir neigiamus;
- Naudoja įvairius mokymo stilius, įvertindamas mokymo turinį ir individualias mokinių psichologines ypatybes.

Gero mokytojo vadovaujama grupė:

- Gyvybinga, viskuo besidominti, pozityvi;
- Pasiekia aukštų mokymosi rezultatų;
- Mokiniai išgyvena silpnesnį stresą ir įtampą;
- Daugiau grupės narių yra tolerantiški ir linkę bendradarbiauti;
- Mokiniai stengiasi pateisinti mokytojo viltis, jie tinkamai elgiasi;
- Grupe pasitikima, jos nariams būdinga disciplina ir pasitikėjimas savimi.

Kaip pažymėjo L.Vygotskis (1991), nė vienas ugdytojas negali tiesiogiai išugdyti vaiko pagal pageidaujamą idealą. Tačiau ugdytojo vaidmuo labai svarbus – sudarydamas palankias sąlygas, jis gali paskatinti ugdytinio asmenybės sklaidą ir tobulėjimą (V.Rupšienė, 2000).

2. 3. 2. Sėkmingą mokymąsi lemiantys veiksniai

Europos Sąjunga gerai besimokantiems moksleiviams atveria daugiau galimybių studijuoti, tad jaunimas turėtų būti pasirengęs parodyti savo gebėjimus, kompetencijas.

Mokymosi sėkmė priklauso nuo daugelio veiksnių ir sąlygų. Vokiečių psichologas H.Love, ištyręs asmenybės bruožus, mokymosi ypatybes, pažinimo pasireiškimą mokantis bei gyvenimo šeimoje aplinkybes, nustatė, kad daugelio mokinių atsilikimas moksle yra netolygios jų psichinės brandos padarinys ir rodiklis. H.Love duomenimis, atsiliekantys, blogai besimokantys mokiniai nuo pirmūnų labiausiai skiriasi savo pažiūra į mokymąsi – nuostata, kuri priklauso nuo įvairių psichinių funkcijų ir ypatybių. Jų noras sužinoti ir pasirengimas mokytis nevienodas. H.Love ir kiti psichologai nesutinka su nuomone, kad visi atsiliekantys moksle mokiniai blogai mokosi dėl nesugebėjimo. Jo teigimu dažniausiai mokymosi sėkmę lemia vaiko išmokimas. Šis sugebėjimas priklauso nuo jo individualių pažinimo procesų ir emocijų – valios ypatybių santykio ir nuo to, kokie uždaviniai buvo jam keliami anksčiau. Tyrimo duomenys parodė, kad mokinių mokymosi sėkmei ir jo pasiekimams didelę įtaką daro mokymo kokybė ir psichologinė atmosfera šeimoje (G. Butkienė ir kt., 1996).

L. Vygotskis (1984) mokymosi sėkmę sieja su mokinio individualių savybių išugdymu, socialiniu kontekstu bei iš jo kylančiais santykiais. Autoriaus nuomone, sėkmingam mokinio mokymuisi dar ankstyvuojų vaiko raidos periodu šeimoje būtina išugdyti jo žingeidumą, aktyvumą, dėmesį ir daugelį kitų savybių. Mokymuisi būtinos individualios mokinio savybės gali tobulėti mokykloje tik sukūrus atitinkamas socialines ir pedagogines sąlygas – mokinį įtraukus į formalų ir neformalų mokymąsi ir situacijas, kai pats mokinis atranda nauja, mokinių poreikius tenkinant patraukliais mokymo metodais ir procedūromis (Выготский Л. С., 1984).

E. Stounas (1984) teigia, kad mokinio protinį lavinimą veikia mokymo organizavimas, nuosekliai formuojami sugebėjimai (Стоун Е., 1984).

A.Juška (1977) mano, kad norą gerai mokytis, gilintis į mokomąją medžiagą lemia pedagogų ir mokinių santykiai. Anot autoriaus, paaugliams patinka, jeigu mokytojas sugeba juos suprasti, vengia nuolatinio moralizavimo, laiko juos pakankamai subrendusiais. Ne mažiau svarbų veiksnių, lemiantį mokinių gerą mokymąsi, A.Juška išskiria mokinių tarpusavio santykius. Mokymo procese gali susiformuoti tiek tarpusavio paramos, savitarpio pagalbos ir bendradarbiavimo, tiek ir nedraugiški mokinių santykiai, kur kiekvienas kovoja tik už savo interesus, už save. Šis vidinių santykių pobūdis stipriai nulemia ugdymo proceso sėkmę, darbo atmosferą per pamokas (A.Juška, 1977).

Taigi vaiko ugdymą palengvina jo sėkmė moksle. Visa, ką daro mokinys, vertinama pagal pažangumą. Mokykloje dažniausiai skatinama siekti tik gerų mokymosi rezultatų, tuo tarpu savęs pažinimo problema net ir šiandieninėje mokykloje nėra pakankamai aktuali. Mokykloje populiariu pažangumą laikyti konkurenciniu. Todėl sėkmė moksle, mokymosi rezultatų siekimas įgyja konkurencijos atspalvį. Svarbu, kad mokiniai, jaučiantys menkavertiškumą, išminktų dalyvauti konkurencinėje kovoje ir pajustų savąjį reikšmingumą. Pasak R. Bernso, pernelyg didelis mokyklinės konkurencijos sureikšminimas, tėvų ir mokytojų spaudimas, reikalavimas siekti gerų rezultatų formuoja nuostatą, kad pažangumas yra vienintelis bei pagrindinis savęs vertinimo kriterijus. (A. Meškauskienė, 2002).

L. Vygotskis (1984) mokymosi sėkmę sieja su mokinio individualių savybių išugdymu, socialiniu kontekstu bei iš jo kylančiais santykiais. Autoriaus nuomone, sėkmingam mokinio mokymuisi dar ankstyvuoju vaiko raidos periodu šeimoje būtina išugdyti jo žingeidumą, aktyvumą, dėmesį ir daugelį kitų savybių. Mokymuisi būtinos individualios mokinio savybės gali tobulėti mokykloje tik sukūrus atitinkamas socialines ir pedagogines sąlygas – mokinį įtraukus į formalų ir neformalų mokymąsi ir situacijas, kai pats mokinys atranda nauja, mokinių poreikius tenkinant patraukliais mokymo metodais ir procedūromis (L. Vygotskis, 1984).

B. Shore, tyrinėdamas gabių gerai besimokančių mokinių mąstymo ir žinių sistemos ypatybes, nustatė, kad gerai besimokančių mokinių konkrečios žinios yra susijusios su daugeliu kitų žinių, nes sužinojus ką naujo, jie sieja su daugiau dalykų negu negabūs, blogai besimokantys vaikai. B. Shore eksperimentai parodė, kad gabūs gerai besimokantys moksleiviai masto kitaip negu negabūs, kitaip naudoja laiką skirtą užduotims atlikti (pagal G. Butkienę ir kt., 1996).

Vienas iš svarbiausių sėkmingo mokymosi veiksnių yra sugebėjimai. Sugebėjimai – tai individualios psichofiziologinės ir psichologinės ypatybės (dėmesio, pojūčių, suvokimo, atminties, mąstymo, vaizduotės), padedančios sėkmingai atlikti tam tikrą veiklą, sužinoti, išmokti bei įgyti įgūdžių.

B. M. Teplov išskiria tris sugebėjimų požymius:

- Sugebėjimai yra individualios psichofiziologinės ir psichologinės ypatybės, kuriomis vienas žmogus skiriasi nuo kito.
- Sugebėjimai yra ne bet kokios psichofiziologinės ir psichologinės žmogaus ypatybės, bet tik tos, kurios padeda išmokti ir atlikti tam tikrą veiklą.
- Sugebėjimai yra individualios psichofiziologinės ir psichologinės ypatybės, kurios neišnyksta pereinant iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą (pagal G. Butkienę ir kt., 1996).

Mokslininkų atlikti lyginamieji sugebėjimų ir asmenybės kryptingumo tyrimai su įvairaus amžiaus vaikų grupėmis parodė, kad yra abipusis ryšys tarp sugebėjimų struktūros, polinkių bei interesų motyvacijos.

Pasak J.Vaitkevičiaus (1985), mokinių bendrieji gabumai yra pagrindinis jų protinio išlavėjimo rodiklis, kurių pagrindu gali sėkmingai formuotis specialieji gabumai (matematikai, kalboms, teorinei, praktinei veiklai ir kt.). Tačiau bendrieji gebumai sėkmingai gali plėtotis tik tada, kai reikalavimai nepranoksta mokinio galių (J. Vaitkevičius, 1985).

J.Laužiko (V–VII kl.) ir R.Amthauerio (VIII–XI kl.) atlikto pirmūnų ir blogai besimokančių mokinių sugebėjimų tyrimo rezultatai parodė, jog V-VII klasių labai gerai ir prasčiausiai besimokančių mokinių mąstymo sugebėjimai labai skiriasi, o nuo VII klasės šis skirtumas mažėja ir kad nesėkmingą mokymąsi sąlygoja ne vien tik sugebėjimai.

J.Vaitkevičius (1985) teigia, jog mokymosi sėkmę lemia ne tik temperamento, dėmesio, atminties, mąstymo ir kitų psichinių procesų ypatumai, kuriais individas skiriasi vienas nuo kito, bet ir asmenybės savybės: emocijos, kryptingumas ir kt. Mokslinių tyrimų rezultatai parodė, kad mokinio požiūris į mokyklą ir mokymąsi turi didesnę poveikį mokymuisi negu jo gabumai (nemaža dalis mokinių, kurie išsiskyrė gabumais, buvo vidutinių ir silpnų mokinių grupėje, o nemaža dalis mokinių, neišsiskiriančių gabumais, mokėsi gana gerai). Vadinasi gabumų stoką gali kompensuoti darbštumas (J. Vaitkevičius, 1985).

Pedagoginėje psichologijoje sėkmingo mokymosi veiksniai klasifikuojami taip:

- Veiksniai, susiję su pačiu mokiniu.
- Mokymo turinio ir formos ypatybės.
- Veiksniai, slypintys mokytojo asmenybėje – jo bendravimo su mokiniais ir mokymo ypatybėmis.
- Visos mokyklinės situacijos: kaip mokiniai keliaami į aukštesnę klasę, kokius reikalavimus mokykla kelia mokiniui, kokie jo sugebėjimų ir išmokimo vertinimo kriterijai, kaip mokiniai paskirstyti į klases, kokia klasių struktūra, mokytojų tarpusavio santykiai ir kt.
- Mikrosocialinė aplinka: vaiko šeima, giminės, artimieji, kaimynai ir kita.
- Makroapinka: visos užmokyklinės situacijos, su kuriomis susiduria vaikas – kultūrinis, visuomeninis, socialinis-ekonominis gyvenimas, netgi gamtinės-geografinės sąlygos. (G.Butkienė,1996).

Ši klasifikacija gali padėti sėkmingiau ieškoti blogo mokymosi priežasčių ir jas įveikti. Mokykloje paaugliai praleidžia didelę dienos dalį ir jos psichologinis klimatas labai veikia paauglio asmenybę, jo emocijas, elgesį ir apskritai sveikatą. Daug laiko praleidžiant klasėje

aplinka mokiniams padaro didžiulę įtaką. Daugelis tradicinę klasę laiko pagrindine mokymosi kliūtimi. Todėl rūpestingai suplanuota teigiamai stimuliuojanti aplinka kelia mokymosi procesą, labai paveikia mokinių elgesį ir mokymosi rezultatus. Vadinasi tinkama mokymosi aplinka gali:

- Skatinti teigiamą mokinio požiūrį į dalyką.
- Užmegzti ryšį tarp mokytojo ir mokinio.
- Stimuliuoti mąstymą, išradingumą ir smalsumą.
- Kelti savigarbą, pasitikėjimą savimi ir žadinti savo vertės jausmą.
- Informuoti, daryti įtaką, įtikinti ir sujaudinti.
- Stiprinti mokinio atsakomybę, teisingumo jausmą ir teigiamą požiūrį į mokyklą.
- Padėti klasei tapti šaunia klase (E.Jensen, 2001).

Kad išsaugoti susidomėjimą pamokomis mokiniams reikia daugiau stimulų, kaitos ir daugiau perspektyvų. Įvairių mokslininkų tyrimų duomenimis moksleiviai mokyklą vertina pozityviai. Paauglių psichologinę savijautą veikia daugelis išorinių veiksnių: kitų vertinimai, santykiai su mokytojais, tėvais, bendraamžiais, mokyklos psichologinė atmosfera, sėkmė ir nesėkmė bei kita. Be to mokykloje yra nemažai psichinę įtampą keliančių dalykų. Formuojant tinkamą mokymosi atmosferą bei kūrybingą mokinių nuotaiką, lemiamas vaidmuo tenka mokytojui. Tai pirmiausia priklauso nuo pedagogo asmeninių savybių, nuo jo darbo stiliaus. Toks mokytojas, kuris remiasi mokinių žiniomis, sukelia diskusiją, suteikia galimybę pareikšti ir apginti savo nuomonę, skatindamas iniciatyvą, kūrybiškumą, sukuria atmosferą, būtiną produktyviam darbui.

Dažnai mokytojas mokinio atžvilgiu susidaro du kraštutinius stereotipinius požiūrius: teigiamą ir neigiamą. Mokytojų nuomonė apie moksleivių sėkmingo (nesėkmingo) mokymosi priežastis yra svarbus ugdymo sėkmės komponentas. Jei mokytojas teigiamai vertina moksleivio mokymąsi, tai lemia adekvatų ir moksleivio savęs vertinimą; be to didėja pasitikėjimas savimi ir saviugdų poreikis. Jei mokytojas neigiamai vertina moksleivį, tuomet silpnėja jo mokymosi motyvacija (nenoras mokytis, nenoras siekti geresnių mokymosi rezultatų), pasireiškia emocinis gėdos jausmas, prastas savęs vertinimas, prislėgta ar depresiška nuotaika ir kognityvinis (sunkumas išmokti) deficitas (A. Juška, 1977).

Apibendrinant galima teigti, kad paauglių psichologinę savijautą, sėkmingą mokymąsi lemia daugelis veiksnių – tiek vidiniai (individo įgimtos savybės, charakterio ypatumai), tiek išoriniai – kitų vertinimai, santykiai su mokytojais, tėvais, bendraamžiais, moksleivio statusas bendraamžių grupėje, mokykloje psichologinė atmosfera, sėkmės ir nesėkmės, kt.

Neabejojama, jog mokytojai gali padėti mokiniui pajusti, atskleisti bei įtvirtinti savo vertės jausmą sukurdami klasėje atmosferą, kurioje mokiniai jausis saugūs, vertingi, daug ką gebantys, atviri naujam patyrimui. Mokytojo veikla, apsauganti bei stiprinanti mokinio vertingumą, suteiks abipusį džiaugsmą ir pasitenkinimą, suartins mokytojus ir mokinius, leis jiems išgyventi bendrumo jausmą, įtakos sėkmingą mokymąsi.

3. BLOGAI BESIMOKANČIŲ MOKINIŲ ASMENYBĖS IR ELGESIO TYRIMAS

3. 1. Tyrimo eiga ir organizavimas

Visuose švietimo dokumentuose ir nuostatose teigiama, kad visų sričių kaita galima tik gerai pažįstant mokinį. Įtvirtinta visiškai kitokia mokytojo samprata: mokytojas – mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas, mokymosi talkininkas, patarėjas, partneris, tarpininkas tarp mokinio ir įvairių šiuolaikinių žinių šaltinių (Švietimo gairės 2003-2012). Norint išsiaiškinti blogo mokymosi priežastis, jam įtakojančias asmenybės savybes ir elgesį, reikalingas nuodugnus tyrimas.

Pagal LR Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymą, Vilniaus pedagoginio universiteto tyrėjų grupė (vadovas prof. habil. dr. Marija Barkauskaitė) vykdo mokslinį tyrimą „Nesėkmingo mokymosi (kurso kartojimo, iškritimo iš mokyklos) mastai ir priežastys“.

Kompleksinis tyrimas atliktas Lietuvos miestų ir kaimų įvairių tipų mokyklose. Renkant duomenis apklausai, respondentai atrinkti pagal šiuos kriterijus:

- Nelankantys mokyklos;
- Blogai mokyklą lankantys;
- Nesėkmingai besimokantys.

Norint nustatyti tiesiogines nesimokymo ir blogo mokymosi priežastis, savo darbe nagrinėju trečiąją mokinių grupę „Nesėkmingai besimokantys“ (blogai besimokantys).

Ginami teiginiai:

- Blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio savybės įtakoja blogą mokymąsi;
- Nesugebėjimas gerai mokytis sąlygoja neigiamą požiūrį į mokymąsi, savęs vertinimą, konfliktus su mokytojais, klasės draugais;
- Blogą mokymąsi lemia tam tikros socialinės pedagoginės priežastys (glūdinčios šeimoje, pačioje asmenybėje, mokykloje bei visuomenėje);

Tyrimo objektas: 5 – 10 klasių blogai besimokantys mokiniai.

Tyrimo tikslas – atskleisti blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio ypatumus, įtakančius blogą mokymąsi.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti pedagoginę, psichologinę literatūrą ir aptarti teorinius tyrimo aspektus.
- Apibūdinti blogai besimokančių mokinių asmenybės ypatumus.
- Išsiaiškinti blogai besimokančių mokinių elgesio savybes.
- Nustatyti asmenybės ir elgesio savybes, labiausiai įtakančias mokinių blogą mokymąsi.

Tyrimo imtis – tyrime dalyvauja Lietuvos miestų, miesto tipų gyvenviečių ir kaimų bendrojo lavinimo mokyklų penktų – dešimtų klasių 265 blogai besimokantys mokiniai ir 265 klasės auklėtojai.

Tyrimo metodai:

➤ *Teorinių šaltinių analizė* –

Siekiant apibūdinti blogai besimokančių mokinių asmenybės ypatumus, remiantis literatūros šaltiniais, buvo aiškinamasi asmenybės bruožai, asmenybės samprata, veiksniai veikiantys asmenybę, paauglio asmenybės ypatumai.

Siekiant išsiaiškinti blogai besimokančių mokinių elgesio savybes, nagrinėjamos paauglių emocinės ir elgesio problemos bei pasekmės.

Analizuojant blogo mokymosi priežastis, remiamasi atliktais moksliniais tyrimais, statistiniais duomenimis bei įvairių mokslininkų darbais. Daugelis mokslininkų nagrinėjo nepažangumo, mokyklos nelankymo, antramečiavimo, neigiamo požiūrio į mokymąsi priežastis (A.Juška, M.Barkauskaitė, A.Paurienė, J.Vaitkevičius, B.Bitinas, P.Dereškevičius, J.Laužikas, V.Targamadžė, J.Uzdila, V.Rimkevičienė ir kiti). Šiame darbe remiamasi jų tyrimų rezultatais, nes moksleivių nesėkmės (nepažangumas, blogas mokymasis, mokyklos nelankymas ar pan.) siejasi su negatyvia mokymosi raiška, būtent, blogu mokymusi. Atskleidžiant mokslininkų įnašą į nesėkmingo mokymosi teorijos sklaidą, moksliniai faktai buvo apibendrinti ir susisteminti.

➤ *Dokumentų analizė* –

Dokumentų analizės metodas naudotas siekiant išsiaiškinti ir išanalizuoti oficialią statistiką ir dokumentus, mokymosi kaitą. Nagrinėjami mokyklų mokinių sąrašai, pranešimai,

protokoliai ir kt. Blogai besimokantys mokiniai atrinkti pagal klasese dirbančių mokytojų rekomendacijas.

➤ *Pokalbis arba laisvas interviu –*

Pokalbio ir laisvo interviu metodas naudotas kalbantis su mokiniais, mokytojais, atliekančiais klasės vadovo pareigas, mokyklų administracija. Pokalbis prasidėdavo prisistatymu ir supažindinimu su tyrimo esme bei tikslais. Pokalbio tikslas – išsiaiškinti vaiko nuostatas, mokinių požiūrį į mokymąsi, išgirsti jų vertinimus. Siekiant išsiaiškinti blogo mokymosi priežastis, pateikti klausimai: su kokiais sunkumais susiduria blogai besimokantys mokiniai; kodėl jiems mokymasis sunkiai sekasi; kokie veiksniai lemia blogai besimokančiųjų elgesį. Remiantis laisvu interviu, paimtu iš mokinių ir pedagogų, buvo papildyta informacija apie blogai besimokančius mokinius.

Pokalbiuose su mokiniais išryškėjo, kad 13-15 metai mokinių gyvenime yra patys kritiškiausi mokymuisi. Pokalbių analizė parodė, kad svarbiausios priežastys, kurios įtakoja blogą mokymąsi yra monotonija ir nuobodulys pamokose. Tai lemia mokinių pasyvumą, atsilikimą, didina nepasitikėjimą savo jėgomis. Nesutarimas su mokytojais, jų vengimas, baimė išsiaiškinti nesuprastą mokomąją medžiagą, baimė būti išbartam ar įžeistam, mokytojo patarimų, padrąsinimų stoka, per didelis namų darbų krūvis, įžeidinėjimai, prasivardžiavimai, atstūmimas, patiriamas iš klasės draugų, jų psichologinės paramos stoka taip pat neigiamai veikia mokymosi pažangumą, bei norą mokytis.

➤ *Anketavimas*

Empirinis – konstatuojamasis tyrimas (mokinių anketinė apklausa), padėjęs atskleisti blogo mokymosi priežastis.

Apklausiai parengtos adaptuotos anonimiškos anketos mokiniams ir klasės auklėtojams. Anketos teiginiai nurodo socialines, psichologines ir pedagogines nesėkmingo mokymosi priežastis. Apklausos anketos klausimai pateikiami 1 ir 2 priede. Čia taip pat matome, kokius atsakymų variantus mokiniai galėjo rinkti. Anketa parengta lietuvių kalba. Anketinė apklausa socialiniuose moksluose yra plačiai paplitusi kaip populiarus ir patikimas tyrimo metodas. V. Kardelis (1997) teigia, jog iš respondento gauta informacija atspindi realią padėtį pagal tai, kaip tą realybę priėmė ir „aprobo“ kiekvienas individas. Todėl autorius pabrėžia, kad ne visada galima rašyti lygybės ženklą tarp tiriamosios objektyvios realybės ir duomenų, rodančių žmonių nuomonę apie tą realybę.

Kiekvienam mokiniui, patiriančiam nesėkmes moksle bei jų klasės vadovui reikėjo atsakyti į testo klausimus. Mokinių ir mokytojų klausimynuose teiginiai yra analogiški, išskyrus keletą.

Vykdam apklauą laikomasi griežtos instrukcijos: respondentui paaiškinama apklausos svarba, atsakymų reikšmingumas ugdymo proceso tobulinimui, anketos pildymo taisyklės, kad būtina atsakyti į visus pateiktus teiginius, atsakyti apgalvotai, tačiau per ilgai nemąstant. Anketą sudaro teiginiai, kuriuos respondentai turi įvertinti nuo 1 iki 3 balų (1- sutinku / dažnai; 2 – iš dalies sutinku / kartais; 3 – nesutinku / niekada; arba 1 – taip, 2 – ne). Tyrimo metu, respondentui prašant, klausimai papildomi, patikslinami.

Vykdam parengtinį tyrimą ir vaikų apklausa, susidurta su kai kuriais sunkumais: mokinių abejingumas, nenoras nuoširdžiai atsakyti į anketos klausimus ir nepasitikėjimas, jog atsakytos anketos pateks į mokytojų rankas, skeptiškas požiūris į iškeltą problemą. Taip pat mokyklos administracijos nenoras skelbti viešai. Galima manyti, kad tai susiję su konkurencijos, prestižo praradimo tarp mokyklų baime. Vis tik, nežiūrint į išvardintus sunkumus, mokyklų administracija noriai talkino atliekant apklausa, ypač geranoriškai bendradarbiavo klasių vadovai.

➤ *Duomenų statistinė analizė.*

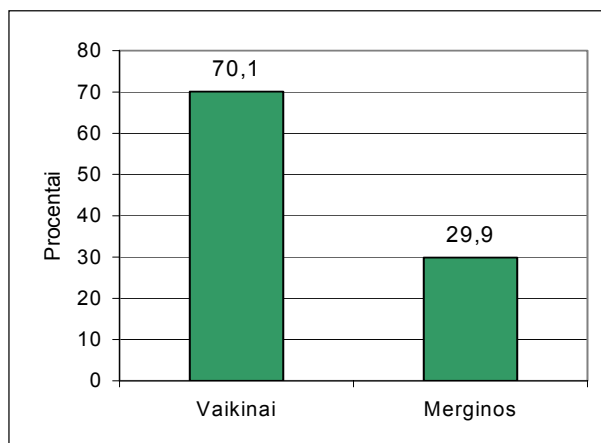
Duomenų matematinei statistinei analizei naudota SPSS 10.0 for Windows statistinių duomenų apdorojimo programa. Naudotas kiekybinis tyrimo metodas, jo interpretaciją papildant kokybinėmis charakteristikomis. Atskirų respondentų grupių atsakymų skirtumų reikšmingumui tikrinti buvo panaudotas χ^2 (Chi kvadratu) kriterijus. Kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$, laikoma, kad skirtumas statistiškai reikšmingas; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$ – skirtumas esminis; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,001$ – visiškas skirtumas. Kai reikšmingumo lygmuo $p > 0,05$, laikoma, kad skirtumai tarp dažnių yra statistiškai nereikšmingi (B.Bitinas, 1998).

3. 2. Tiriamųjų charakteristika

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Respondentų atranka rėmėsi mokyklų administracijos pateiktais duomenimis, pagal kriterijų „nesėkmingai besimokantys“. Tyrime dalyvauja 5-10 klasių blogai besimokantys mokiniai nuo 11 iki 16 metų amžiaus (185 vakinai ir 79 merginos), klasių vadovai, dirbantys mokyklose su paaugliais.

Žemiau pateiktas mokinių, dalyvavusių tyrime, grafinis atvaizdavimas pagal lytį.

1 pav. Blogai besimokančių mokinių procentinis pasiskirstymas pagal lytį.

Iš tyrime dalyvavusių blogai besimokančių mokinių 70,1 proc. sudaro *vaikiniai* ir 29,9 proc. *merginos*. Kaip matyti 1 paveiksle, tyrime dalyvavo daugiau blogai besimokančių vaikinių negu merginų. Šie duomenys parodo, jog vaikinai dažniau negu merginos nenori mokytis ar apskritai blogiau mokosi. Tai atitinka M.Barkauskaitės ir kt. (2003), P.Dereškevičiaus (1996) atliktų tyrimų rezultatus (atitinkamai 72 proc. ir 28 proc.), kurie rodo, kad į nesėkmingai besimokančiųjų grupę dažniau patenka vaikinai nei merginos.

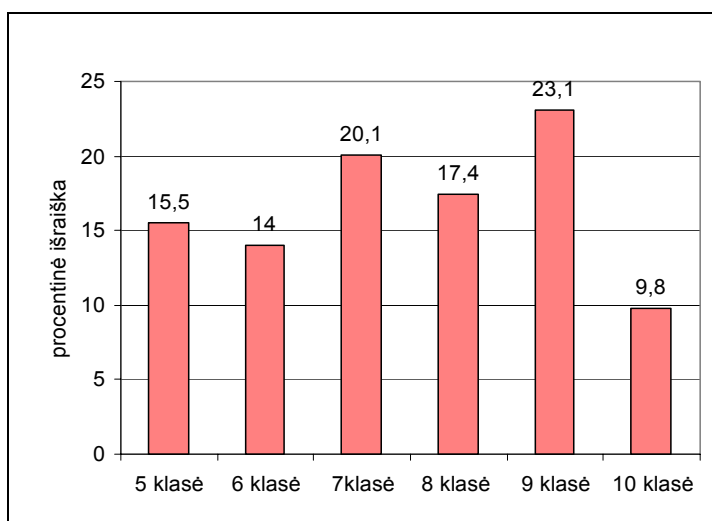
Galima manyti, jog vaikinai dažniau negu merginos nenori mokytis tiek dėl specifinių vyriškai lyčiai būdingų priežasčių (vaikinai gerą mokymąsi ne visuomet laiko prestižiniu, be to, neretai vaikinams tiesiog gėda pasirodyti prieš draugus, kad jie stengiasi mokytis, o jiems bendraamžių nuomonė itin reikšminga), tiek ir dėl mokyklos kaip institucijos didesnės orientacijos į merginas (neatsižvelgiama į tai, kad vaikinai apskritai yra ne tokie paklusnūs, bet savarankiškesni, jie mėgsta daugiau judėti, o ne atlikti monotoniškus pratimus, ir kadangi

ugdymas mokykloje labiau paremtas drausme ir paklusnumu, tai ne itin siejasi su vaikinių interesais). L. Rupšienės (2000) tyrimų rezultatai rodo, kad vaikinai (46 proc.) labiau negu merginos orientuojasi į praktinius gyvenimo tikslus ir tai gali lemti jų blogą mokymąsi (didesnę dalį praleidžia kompiuterinių žaidimų salonuose, kiemuose, sporto aikštelėse, gatvėse). Kaip pažymėjo E.Ericson (1968), tai atitinka jų prigimtį, nes vaikinams labiau rūpi išorinė erdvė, o merginoms – vidinė. Todėl vaikinams labiau patinka būti lauke, o merginoms – namuose. Vadinasi vaikinams, daugiau laiko praleidžiantiems lauke, laiko mokymuisi lieka labai nedaug arba visai jo nelieka (L.Rupšienė, 2000).

Įvairių mokslininkų tyrimų duomenimis, viena iš priežasčių, kodėl vaikinai dažniau negu merginos blogiau mokosi tai, kad vaikinai jaučia mažesnę atsakomybę negu merginos mokymosi veikloje ir ne visada yra stropūs. Mokytojų nuomone, vaikinai, stokodami atsakomybės, dažnai neatlieka namų darbų, nepasirengia pamokoms, jas praleidinėja, nepaklūsta mokytojo reikalavimams. Panašius rezultatus atskleidžia ir Gage N.L. ir Berliner D.C. (1994) tyrimai. Jie teigia, jog merginų mokymasis mokykloje yra nuoseklesnis, mažiau svyruojantis nei vaikinių.

Respondentų pasiskirstymas pagal klases

Tyrimo metu domėtasi, kurioje klasėje blogai besimokančių mokinių skaičius yra didžiausias. Gauti rezultatai parodė, kad kritiškiausia situacija yra 7 ir 9 klasėse. Išsamesnė tiriamųjų charakteristika pagal klases atspindi 2 paveiksle (žr. 3 priedas, 6 lentelė).

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klases procentais

Lyginant respondentų pasiskirstymą pagal klases, nustatyta, jog didžiausią dalį tiriamųjų sudaro devintų klasių ir septintų klasių mokiniai. Tuo tarpu mažiausią dalį (7,2 proc) sudaro dešimtų klasių mokiniai. Duomenų analizė leidžia teigti, kad mokinių blogo mokymosi požymiai išryškėja jau penktoje klasėje. Šioje klasėje tyrime dalyvavusių mokinių sudaro 15,5 proc. Galima manyti, kad tai susiję su pirmaisiais netikėtais sunkumais, nesėkmėm moksle, blogu mokymusi perėjus iš pradinės mokyklos į pagrindinę (iš ketvirtos į penktą klasę). Atlikti įvairių mokslininkų tyrimai rodo, kad jau trečioje klasėje įvyksta savotiška krizė – beveik trečdalis vaikų praranda norą mokytis. Pasak jų nenoro mokytis krizė sustiprėja perėjus į penktą klasę. Penktoje klasėje pradedamas naujas mokymo etapas, pasižymintis kai kuriais bruožais. Vaikus pradeda mokyti atskirų dalykų specialistai. Dalykų ir mokytojų įvairumas vienus mokinius nuteikia aktyviai mokytis, kitus varžo, slopina. Kai kuriose mokyklose vaikai renkasi iš kelių pradinių mokyklų, tad ima formotis naujas kolektyvas. J.Laužiko (1983) tyrimuose tai ypač pastebima kaimo mokyklose, kur dalis vaikų ateina iš kelių pradinių mokyklų. Daugumas kaimo vaikų yra drovesni, todėl juos labiau slopina dažnas mokytojų kaitaliojimasis ir skirtingi mokymo metodai, priėjimo prie jų būdai (J. Laužikas, 1983).

Pasak daugelio mokslininkų, tyrinėjusių mokinių pažangumą, paauglystėje mokymasis tampa ne toks reikšmingas, koks buvo pradinėse klasėse (literatūros teoriniai šaltiniai teigia, kad paauglystė prasideda nuo 11 metų). Mūsų tyrimo duomenys atitinka mokslininkų pateiktas išvadas, kad jau penktoje klasėje atsiranda daugiau mokinių nenorinčių mokytis, be to, ir pati raiška galbūt jau įgyja sunkesnes formas. Pereinant į šeštą klasę blogai besimokančių mokinių šiek tiek sumažėja (14 proc.), septintoje klasėje pakyla beveik iki aukščiausio lygmens (20,1 proc.), o devintoje klasėje blogai besimokančiųjų mokinių sudaro didžiausias procentas (23,1 proc.). Galima daryti prielaidą, kad mokiniai, kuriems suėjo 16 metų ar šis amžius artėja, renkasi kitą gyvenimo kelią. Tikslinga akcentuoti paauglystės krizę. Šiame amžiaus tarpsnyje, pagal E.Eriksoną, vyksta priešpriešos tarp tapatumo ir vaidmenų sumaišties krizė (paaugliams kyla daugybė klausimų, kuriais jie mėgina išsiaiškinti, kas jie yra ir koks turėtų būti jų vaidmuo visuomenėje) (N.Gage ir kt., 1994). Brendimo laikotarpiu ypač keičiasi vaikų emocinė būseną, kaip nurodo psichiatras G.Navaitis (1998), jie jaučiasi nesuprasti, pasidaro agresyvūs. Todėl galima manyti, kad būtent dėl to blogai besimokančių mokinių (paauglių) pagausėja kaip tik šiame amžiaus tarpsnyje.

Pasak D.Beresnevičienės (2003), trečioji krizė siejama su „iškritimu“ iš mokyklos, tai dažniausiai vyksta septintoje – aštuntoje klase. Tuomet reiškinys įgyja konfliktiškumo bruožų ir

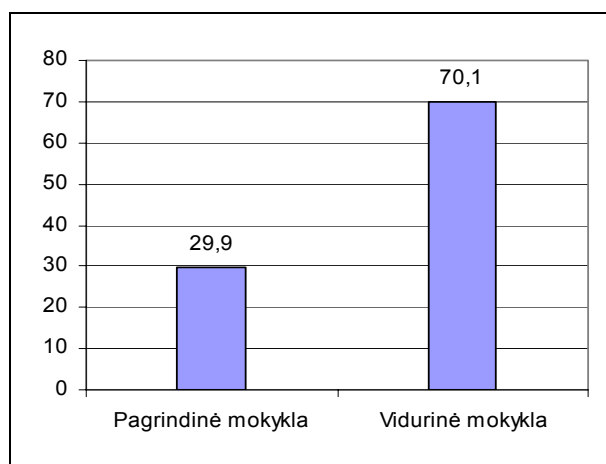
problemos sprendimas tampa itin sudėtingas (D.Beresnevičienė, 2003). Tai patvirtina ir V.Rimkevičienės (1993) tyrimas (kritinis mokymosi laikotarpis išryškėja septintoje, aštuntoje ir devintoje klasėje), kai didėja mokinių nepažangumas, santykiai su mokytojais tampa konfliktiški. Šią krizę išgyvenantys vaikai praleidinėja pamokas, nesiklauso mokytojų, neatlieka mokomųjų užduočių.

Panašūs rezultatai gauti prof. J.Laužiko (1983) atliktuose tyrimuose. Septintoje – aštuntoje klasėje išryškėja mokinių abejingumas ar net neigiamas požiūris į mokymąsi, stoka sąmoningo pareiškimo ir aktyvaus savanoriško dalyvavimo visuomenei naudingoje veikloje (J.Laužikas, 1983).

Respondentų pasiskirstymas pagal mokyklas

Tyrimai parodė, kad ne tik atskirų klasių mokinių, bet ir atskirų mokyklų mokinių mokymosi pažangumas skiriasi.

Analizuojant tyrimo rezultatus pagal mokyklų pakopą nustatyta, kad blogai besimokančių mokinių skaičius didžiausias vidurinėse mokyklose.

3 pav. **Mokinių pasiskirstymas pagal mokyklų pakopą procentais**

Tyrimo metu apklaustų respondentų skaičius pagal mokyklų tipus pasiskirstė taip: 29,9 proc. iš *pagrindinių mokyklų*, 70,1 proc. iš *vidurinių mokyklų* mokiniai. Pastebėta, kad nepažangių

mokinių padaugėja pereinant iš pagrindinės mokyklos į vidurinę. Duomenys rodo, kad blogai besimokančių mokinių vidurinėje mokykloje yra daugiau nei pagrindinėje.

Galima teigti, kad daugeliui vaikų perėjimas iš pradinės mokyklos į pagrindinę sukelia stresą, kadangi pasikeičia mokymo struktūra ir bendraamžių grupės. Kaip pažymi kai kurie mokslininkai, šis stresas atsiranda ne tiek dėl socialinės ir fizinės aplinkos pokyčių, kiek dėl naujų pedagogų ir mokinių santykių. Daug formalesni ir šaltesni santykiai ypač paveikia „silpnesnius“ ir blogiau besimokančius mokinius. Tiems mokiniams, kuriems buvo būdingos elgesio ir mokymosi problemos jaunesniame amžiuje, gresia tolesnės negatyvios pasekmės: tolesnės mokymosi nesėkmės, pašalinimas ar pasišalinimas iš mokyklos, o taip pat tokios psichologinės problemos kaip depresija. Pagrindinėje mokykloje mokinių požiūris į mokymąsi tampa ne toks atsakingas. Mokslininkų tyrimai rodo, kad tai, kas jiems svarbiausia ir įdomiausia vyksta ne pamokose, bet pertraukų metu. Mokiniai pamiršta savo pareigą – mokytis, nebededa pastangų, kad pasiektų kuo geresnių mokymosi rezultatų. Tai yra viena iš priežasčių, lemiančių blogai besimokančių mokinių skaičių.

Blogo mokymosi rezultatus lemia ir per dažna mokyklų kaita. L.Rupšienės ir kt. mokslininkų tyrimo „Ugdymo kokybė skirtingų tipų mokyklose: mokyklą pakeitusių vaikų ir tėvų požiūriu“ (2004) rezultatai rodo, kad Lietuvoje mokykla keičiama kiekvieną mėnesį (dažniausiai rugsėjo mėnesį). Tačiau skirtumus tarp pagrindinės ir vidurinės mokyklos labiausiai išvelgia ne mokiniai, o jų tėvai. Priežastys tokios: tėvai siekia, kad vaikas mokytųsi mokykloje, kurioje ugdymo kokybė aukštesnė (Švietimo naujienos, 2005, Nr. 3). Mūsų tyrimo duomenimis daugiausiai mokyklas keičia moksleiviai iš nepilnų šeimų (18,8 proc.), bei globos namų auklėtiniai (63,6 proc.).

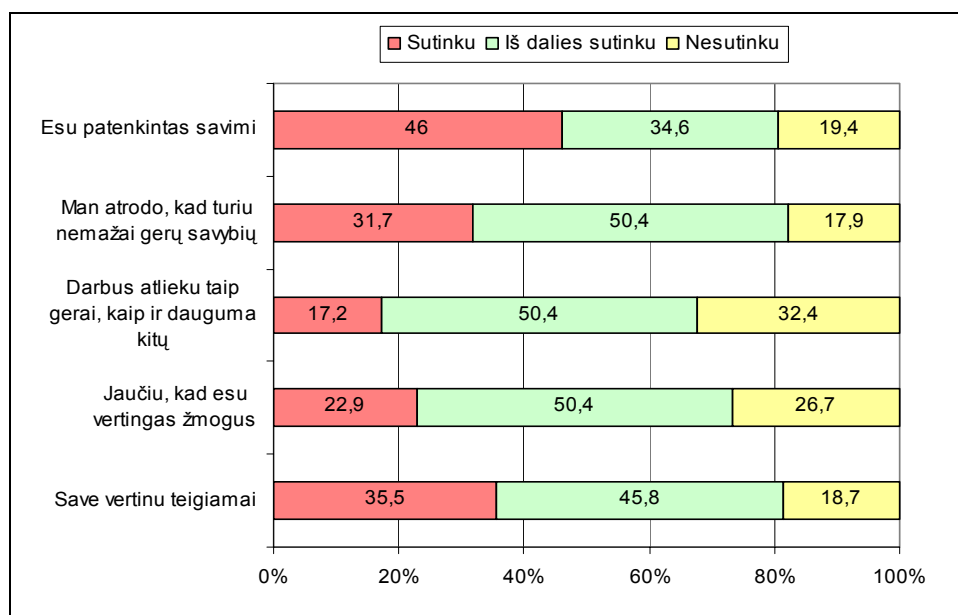
3. 3. Blogai besimokančių mokinių savęs vertinimas

Anot J.Laužiko (1993), paaugliams būdingas perėjimas nuo išorinio pasaulio analizės prie savo vidinio pasaulio analizės. Todėl paauglys tampa labai jautrus informacijai, kaip jis atrodo kitų žmonių akimis, pagal tai analizuoja savo asmenybę ir formuoja savęs vertinimą (J.Laužikas, 1993). Dauguma autorių pripažįsta, kad paauglystėje savęs vertinimas yra labai susijęs su bendraamžių įtaka bei jų vertinimu. Taip pat teigiamas mokytojų vertinimas ypač stiprina teigiamą mokinių (paauglių) savęs vertinimą. Šie dalykai yra tarpusavyje susiję ir veikia mokinio psichologinę savijautą.

Kaip teigia daugelis mokslininkų, savęs vertinimas nustato tam tikrą pusiausvyrą tarp išorinių poveikių, vidinės asmenybės būsenos ir elgesio normų. Savasis Aš yra labai svarbus kiekvienam žmogui. Daugelio psichologų nuomone, pradiniais asmenybės vystymosi etapais susiformavęs savęs vertinimo poreikis yra viena pagrindinių žmogaus elgesio varomųjų jėgų (H.B.Kaplan, 1980; M.Rosenberg, 1979 ir kt), kuri pasireiškia kasdieniuose darbuose, poelgiuose, reakcijose, mintyse ir pan. (pagal G.Valicką,1995).

Poreikis siekti teigiamo savęs vertinimo – vienas iš pagrindinių asmenybės elgesį lemiančių veiksnių. Brėsdamas paauglys vis geriau sugeba įvertinti savo realius sugebėjimus, galimybes. Anot L.Rupšienės mūsų visuomenėje žmogus vertinamas pagal tai, ką jis pasiekia. Mokykloje geriausiais laikomi tie moksleiviai, kurie gerai mokosi. Todėl savęs vertinimas mokykloje daugiausia siejasi su pažangumu ir gebėjimais (L.Rupšienė, 2000).

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip mokiniai įsivertina save, savo elgesį, santykius, veiksmus. Tam buvo pateikti teiginiai, leidžiantys įsivertinti save teigiamu ir neigiamu požiūriais (žr. 3 priedas, 7 lentelė).

4 pav. Teigiamas mokinių savęs vertinimas procentais

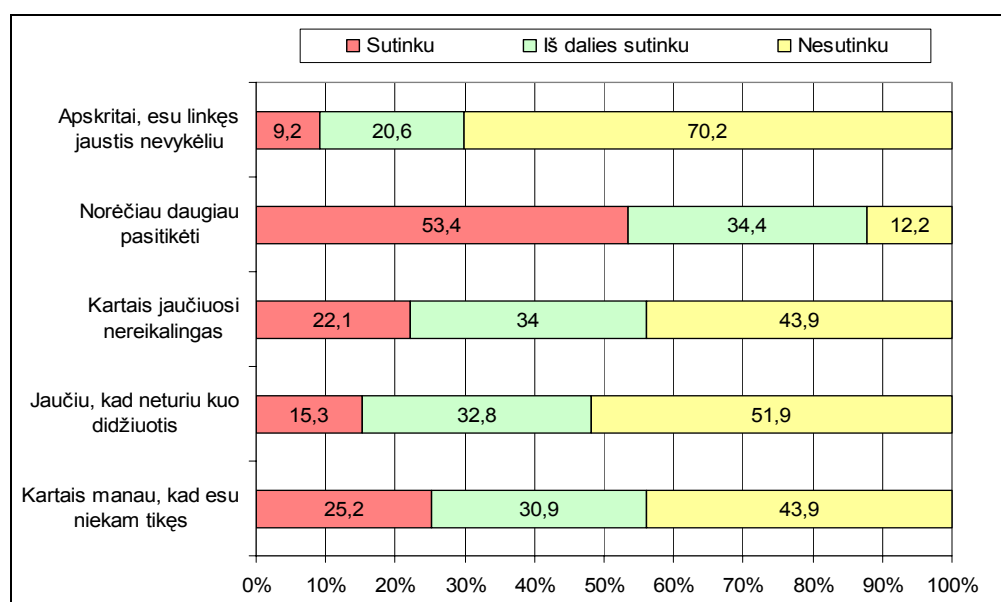
Tyrimo analizės pateikti duomenys rodo, kad dauguma mokinių, nežiūrint jų blogo mokymosi, yra savimi patenkinti, jų savęs vertinimas yra pakankamai aukštas ir jie nemano esantys prastesni už kitus. *Savimi patenkinti* yra 46 proc. visų apklaustų respondentų. Kiek mažiau (34,6 proc.) mokinių mano, kad savimi patenkinti tik kartais. Trečdalis apklaustųjų (31,7 proc.) mokinių mano, kad savimi patenkinti tik kartais. Trečdalis apklaustųjų (31,7 proc.)

mokinių teigia, kad *turi nemažai gerų savybių* bei *savę vertina teigiamai* (35,5 proc.). Beveik ketvirtadalis apklaustų (22,9 proc.) mokinių jaučiasi *vertingais žmonėmis* ir *darbus atliekantys taip pat gerai kaip ir dauguma kitų mokinių* (17,2 proc.).

Literatūros autoriai teigia, kad mokiniai sprendžia apie save ir vertina ne tik perimdami aplinkinių žmonių (mokytojų, draugų, tėvų) nuomonę, bet ir lygindami save su kitais. Gaudami blogus pažymius ir barami mokytojų jie lygina save su bendraklasiais ir mano kad yra menkesni, ne tokie vertingi kaip kiti. Todėl teigiamas savęs vertinimas, savo vertės suvokimas bei sveikas tikėjimas savo galimybėmis gali padėti vaikui pasiekti laimėjimų ir, esant reikalui, išverti nesėkmes.

Žemas savęs vertinimas yra mokinio pažangumui įtakos turintis veiksnys. Kiekvienoje mokyklos klasėje svarbią dalį sudaro vaikai, kurių savęs vertinimas yra perdėtai žemas. Tokie vaikai nepasitiki savimi, jaučiasi drovūs, įsitempę, o kartais agresyvūs, dažnai nesugebantys bendrauti su bendraamžiais, dėl to jų atstūmiami. Psichologai nustatė, kad tokių vaikų vis daugėja.

Heckausen ir kt. (1985) teigia, kad vaikai, kurie orientuojasi į nesėkmes, nuvertina save, blogiau mokosi negu jų bendraamžiai. Atlikdami mokyklinės užduotis, jie būna susikaustę, nuolat nepasitiki savimi, mažiau tiki savo gebėjimais, iš anksto numato galimą nesėkmę ir bijo jos, praskiau įsigilina į mokomąją medžiagą, lėčiau ją suvokia (L.Rupšienė, 2000).

5 pav. Neigiamas mokinių savęs vertinimas procentais

Tyrimo duomenys rodo, kad daugiau kaip pusė visų blogai besimokančių mokinių (53,4 proc.) teigia *norintys daugiau pasitikėti savimi*. Daugelio autorių, tyrinėjusių savęs vertinimą, teigimu, didžiausią įtaką žemam savęs vertinimui formuoti turi neigiami suaugusiųjų vertinimai, kurie ugdo nepasitikėjimą savimi. Ankstesni mokyklose atlikti tyrimai parodė, kad daugelis dalykų, kuriuos mokiniai patiria mokykloje, ne stiprina mokinių pasitikėjimą savimi, o priešingai – gniuždo šį jausmą. Ypač dažnai taip atsitinka tiems mokiniams, kurie nesugeba parodyti visų geriausių savo savybių, nėra patys gabiausi ir supratingiausi, arba mokytojai nepažinodami jų ignoruoja atsakymus, o jiems išsakius savo idėjas, paprasčiausiai pamiršta padėkoti. Galima manyti, jog tokie mokiniai, norėdami išsaugoti savo savigarbos jausmą, bando atitrūkti nuo mokyklos, kuri juos atstumia, nesuteikia galimybės džiaugtis sėkme. Šie mokiniai prieštarauja mokyklos vertybėms, neruošdami namų darbų, prieštarauja mokytojams, pradeda rūkyti, vartoti narkotikus ar netinkamai elgtis mokykloje.

Kartais mokiniai *save laiko niekam tikusiais ir jaučiasi nereikalingais* (atitinkamai 25,2 proc. ir 22,1 proc.). Kai kurie tiriamieji mano *neturintys kuo didžiuotis bei apskritai, yra linkę jaustis nevykėliais* (atitinkamai 15,3 proc. ir 9,2 proc.). Reikia pastebėti, kad neigiamas savęs vertinimas ar savęs menkinimas gali tapti faktoriumi, nulemiančiu asmenybės vystymąsi asocialiu būdu. Šiandien vaikai gyvena nuolatinės įtampos, nerimo, susvetimėjimo, materialinių vertybių ir patogumų klestėjimo laikotarpiu. Todėl, norint užkirsti kelią neurozėms, depresijai, savižudybėms, narkomanijai ir pan., būtina ugdyti vaikų pasitikėjimą savimi.

Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kaip mokiniai save vertina priklausomai nuo sveikatos.

3 lentelė

Mokinių teigiamas savęs vertinimas priklausomai nuo sveikatos

Nr.	Mokinių savęs vertinimas Sveikas, dažniausiai gerai jaučiasi	Save vertinu teigiamai		
		Sutinku %	Iš dalies sutinku %	Nesutinku %
1.	Sutinku	39,3	42,9	17,8
2.	Nesutinku	18,4	55,3	26,3

Apklausa parodė, kad mokinių savęs vertinimą dažnai lemia jo sveikata bei savijauta. Daugiau nei trečdalis (39,3 proc.) *teigiamai save vertinusių* mokinių teigia, kad yra *sveiki ir dažniausiai gerai jaučiasi*. Respondentai, *save vertinantys nepalankiai, nepalankiau vertina ir savo sveikatą bei kur kas blogiau jaučiasi* (26,3 proc.).

Apibendrinant mokinių savęs teigiamo ir neigiamo vertinimo pateiktus tyrimo duomenis, galima daryti išvadą, kad mokiniai sau priskiria daugiau teigiamų asmenybės savybių negu neigiamų (savimi yra patenkinti bei save vertina teigiamai, turi nemažai gerų savybių) ir kad blogai besimokančių mokinių teigiamas savęs vertinimas siejasi su savijauta mokykloje. Kuo mokiniai save vertina geriau, tuo jų savijauta bei sveikata yra geresnė, tuo ir mokymosi rezultatai būna geresni.

3. 4. Mokinių santykiai su mokytojais ir klasės draugais

Akivaizdu, kad mokinio elgesys yra susijęs su daugybe aplinkos veiksnių. Svarbiausią vietą mokinio gyvenime užima mikroaplinka: šeima, mokykla ir bendraamžiai. Nors įprasta manyti, kad mokinio gyvenime ypač reikšmingi santykiai su bendraamžiais, nepaneigiama ir ryšių su suaugusiais svarba.

J.Vabalas-Gudaitis mokytojo ir mokinių bendravimą pavadino sąveika. Mokytojas tiesiogiai bendrauja, bendradarbiauja su mokiniais, organizuoja jų mokymąsi ir visą mokyklinį gyvenimą. Taigi ir mokinio mokymosi sėkmė, jo noras ar nenoras lankyti mokyklą bei mokytis labai priklauso nuo mokytojo. Tačiau dažnai vaikus labai skaudina nepriimtinas pedagogų elgesys, netinkamas požiūris į juos: piktumas, rėksmingumas, tyčiojimasis. Dėl šių priežasčių mokiniai būna sukaustyti nuolatinės baimės.

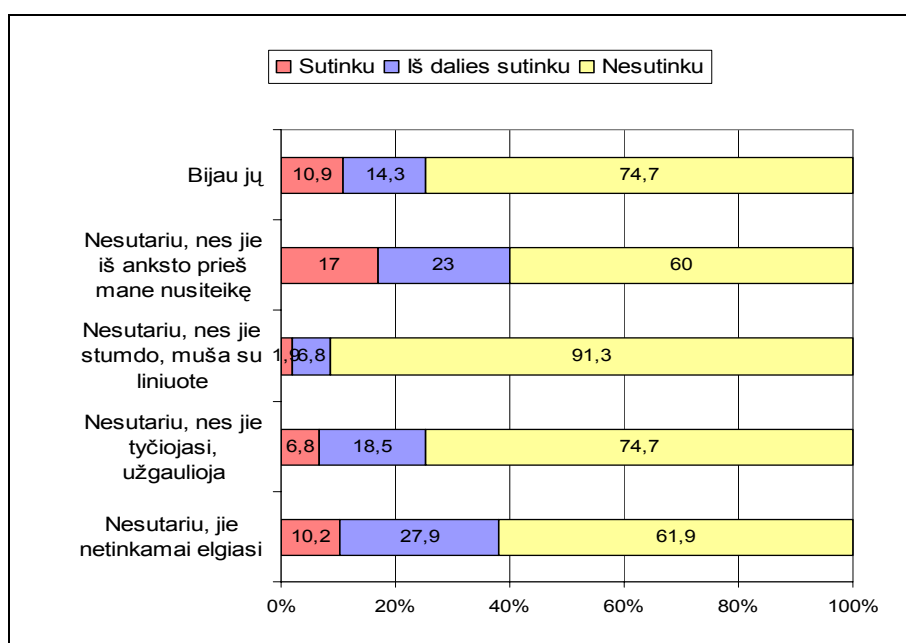
Mokinių santykiai su pedagogais plačiai aptariami šių mokslininkų (L.Jovaišos, O.Tijūnėlienės, E.Martišauskienės, M.Barkauskaitės ir kt.) darbuose. A.Paurienė (1983), tyrinėjusi IV – VIII klasių mokinius, išryškina jų pažinimo svarbą (geriau pažindamas mokinį, mokytojas gali paaiškinti, kokios priežastys mokiniui kliudo pasiekti geresnių rezultatų ir pan.) (L.Gedvilas, J.Laužikas, 1983).

Taigi didelę įtaką mokinio mokymosi pažangumui daro psichologinis ir socialinis mokyklos klimatas, sąlygojamas mokinių ir mokytojų sąveikos. Blogai besimokantis mokinyas paprastai nesistengia bendrauti su mokytoju, nes tarp jų dėl blogo mokymosi nuolat kyla

nesutarimai. Toks barjeras tarp mokytojo ir mokinio yra rimtas stabdys, įveikiant atsilikimą moksle (T.Stulpinas, 1977). Pedagoginio centro (2002) tyrimų duomenimis apie 40 proc. merginų ir daugiau kaip 50 proc. vaikų dėl blogų mokymosi rezultatų bei netinkamo elgesio dažnai konfliktuoja su mokytojais.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti ne tik mokinių ir mokytojų santykių pobūdį, bet ir nesutarimo su mokytojais priežastis, labiausiai įtakančias mokinių mokymuisi.

Vertinant paauglių tarpusavio santykius su mokytojais, tyrime didelis dėmesys skiriamas moksleivių požiūriui į mokytoją kaip į asmenybę, su tuo požiūriu susijusius išgyvenimus (žr. 3 priedas, 9 lentelė).

7 pav. Mokinių santykių su mokytojais vertinimas

Tyrimo duomenimis dauguma mokinių nesutarimus su mokytojais vertina palankiai. Tai atitinka A.Zaborskio, N.Žemaitytės tyrimų rezultatus (1996), kurie parodė, kad dauguma 11-15 metų mokinių į bendravimą su mokytojais žiūri palankiai, tačiau daugelis nesijaučia mokytojų pripažįstami ir vertinami kaip asmenybės (A.Zaborskis, 1996). Panašius duomenis pateikia L.Rupšienė (2000), E.Martišauskienė: beveik trečdalis (3,4 proc.) apklaustų mokinių pažymi, jog santykiai su mokytojais nepakankamai geri, o 2,8 proc. – netgi prasti.

Iš tyrimo analizės matyti, kad didžiausia (17 proc.) mokinių nesutarimo su mokytojais priežastimi yra laikoma tai, kad *mokytojai iš anksto nusiteikę prieš mokinius*. Galima manyti, kad

toks mokytojų antipatiškumas mokinius labai žemina. Skaudina ir mokytojų abejingumas, baimės atmosferos pamokoje kūrimas, gąsdinimai ir nepelnyti kaltinimai.

Antroje vietoje mokinių nesutarimų su mokytojais priežastis yra baimė. Tyrime dalyvavusių 10,9 proc. blogai besimokančių mokinių itin *bijo mokytojų*. Įvairūs tyrimo rezultatai rodo, kad bijantys mokytojų vaikai dažniausiai jaučiasi prislėgti, menki, jiems nemalonu ir negera, kyla neigiamos emocijos (pyktis, kerštas, atsikalbinėjimai, nepaklusnumas mokytojų nurodymams, noras bėgti iš pamokų). Baimės mokytojui atsiradimas gali būti siejamas su neurotinio pobūdžio priežastimi (dalis tokių vaikų serga psichoze). Tyrimo metu paaiškėjo, kad mokytojų labiau bijo blogai besimokantys mokiniai, turintys nedidelių sveikatos sutrikimų, blogiau besijaučiantys mokykloje (išgyvenantys patyčias, užgauliojimus, stumdymą ir kt.). K.Biutneris (Ch. Buttner) teigia, kad paauglių baimės sąlygoja suaugusiųjų baimės. Baimė ir gėda iššaukia paauglio agresiją ir žiaurumą. Nuolatinė suaugusių ir paauglių kova, dažniausiai pasireiškianti kasdieniu nepasitikėjimu, skriaudomis, pažeminimais ir nusivylimais, abipusiškai veikia psichiką, lemia neigiamus išgyvenimus ir emocinę įtampą (Бютнер К., 1991). Toks elgesys gali skatinti mokinių blogą mokymąsi.

Akcentuotina mokinių nesutarimų su mokytojais priežastis yra *netinkamas mokytojų elgesys*. Dėl to su mokytojais nesutaria 10,2 proc. respondentų. Mokiniai nesutaria bei išgyvena dėl mokytojų *tyčiojimosi ir užgaulių* – tai pažymi 6,8 proc. respondentų. Kita nesutarimo priežastis – „*stumdo, muša su liniuote*“ (1,9 proc.). Daugelio mokslininkų tyrimo duomenimis dažniausiai mokiniai jaučiasi pažeminti, kai mokytojai su jais elgiasi šiurkščiai, išlieja susikaupusį pyktį, be pagrindo kaltina, užgaulioja ir priekaištauja dėl gabumų stokos. Galima teigti, kad blogai besimokantys mokiniai pamokų metu mažiau laiko skiria užduočių atlikimui, jie negatyviau bendrauja ir su kitais savo bendraamžiais, jų elgesys dažnai yra agresyvus. Didžioji dalis blogai besimokančių mokinių apsunkina mokymosi procesą. Dėl to mokytojai negali palaikyti reikiamos tvarkos ir vaikų elgesio reguliavimui pasitelkia žodinius įžeidinėjimus, panaudoja prievartą.

O. Tijūnėlienės (2000) tyrimai rodo, kad net 58 proc. mokykloje besimokančių mokinių patiria pažeminimą: mokytojai šiurkštūs, kaltina moksleivius be pagrindo, išlieja ant jų savo pyktį, priekaištauja draugų akivaizdoje. G.Navaičio (2001) teigimu, apytiksliai 6-8 proc. mokinių laiko mokytoją „priešu“, mano, kad jie mokytojų yra skriaudžiami, neteisingai vertinami bei baudžiami. M.Barkauskaitės ir kt. (2003) tyrimuose taip pat pastebėtas išankstinis mokytojų nusistatymas prieš mokinius, tyčiojimasis ir užgauliojimas.

Konfliktai, nesutarimai su mokytojais sukelia nenorą mokytis. Įvairūs tyrimai rodo, jog kai santykiai su pedagogu tampa itin įtempti, mokiniams nesinori su juo susitikti, atlikti jo užduočių,

eiti į pamokas. Mokytojo dėstomas dalykas praranda patrauklumą, atrodo niekam nereikalingas. Jeigu mokytojo ir mokinio santykiai nepagerėja, epizodinis nenoras mokytis lengvai pereina į sunkesnes formas. Todėl sėkminga mokytojo ir mokinio sąveika iš esmės priklauso nuo mokytojo gebėjimo derinti reiklumą su pagarba mokinio asmenybei. Laimėjimų išskėlimas, pagyrimas klasės kolektyvo akivaizdoje yra pirmieji žingsniai, gerinantys santykius tarp mokytojo ir mokinio. Klaidų nagrinėjimas, patarimai, kaip jas ištaisyti, per pamoką laiku mokytojo suteikta pagalba, individualūs pokalbiai keičia mokinių požiūrį į mokytoją, nustoja jo bijoti (T.Stulpinas, 1977).

Pateiktas mokinių santykių su mokytojais vertinimas leidžia manyti, kad kai kurie mokymosi sunkumus patiriantys mokiniai yra gana sudėtingose būsenose: baimėje, nusivilyme, streso (mokytojai netinkamai elgiasi, iš anksto prieš juos nusiteikę, iš jų tyčiojasi), o tai įtakoja blogą mokymąsi. Nepaisant to, kad mokiniai linkę kritiškai vertinti mokytojus ir su jais nesutarti, geras mokytojas gali tapti svarbiu mokinio pagalbininku, kai jam reikia suaugusio paramos. Vaikui labai svarbu, kad mokytojas jį vertintų kaip žmogų, asmenybę, kad elgtųsi su juo pagarbiai. Tyrime išaiškėjo, jog blogai besimokantys mokiniai labiau akcentuoja teigiamus santykius su mokytojais, todėl bendravimas su jais mokymosi rezultatams neturi įtakos. Tačiau galima teigti, kad pedagogų ir mokinių santykiai yra labai svarbi problema mokykloje.

Mokinio požiūrį į mokyklą, sėkmingą mokymąsi, lemia sąveika ir su klasės draugais, jo vieta draugų tarpe. Bendravimo poreikio patenkinimo laipsnis priklauso nuo tarpasmeninių santykių susiklostymo, t.y. nuo statuso, kurį asmenybė užima dalykinių ir emocinių santykių sistemoje. Blogi tarpasmeniniai santykiai mokykloje tampa paauglio desocializacijos veiksnium, nes jam tampa visiškai nepriimtinos mokyklos vertybės, veikla. Blogiausia, kad paauglys ne tik tampa mokyklos priešu (nepripažįsta mokymosi, mokytojo reikšmingumo), bet ir yra linkęs atmesti socialines vertybes, tampa visuomenei pavojingu asmeniu.

Klasė, kaip svarbus paauglio socializacijos institutas, turi nemažai ypatumų, stabdančių paauglio socializaciją (bendravimo sunkumai, glaudesnių santykių su mokytojais ir bendraamžiais nebuvimas, emocinis diskomfortas). Emocinio ryšio su klase nutrūkimas yra pagrindinė priežastis, atvedanti paauglį į bendraamžių grupes, dažniausiai asocialias (M.Barkauskaitė, 1999).

Daugelis autorių (J. Kolominskis, Dž. Moreno, L. Božovič, N. Morozova ir kt.) nurodo skirtingus veiksnius ar veiksnių grupes, kurios turi įtakos mokinių statusui klasės draugų tarpe. Statusas – tai individo vieta socialinių santykių sistemoje. Šią vietą jie įgyja pagal grupės narių ar savo vertinimus (L.Jovaiša, 1993).

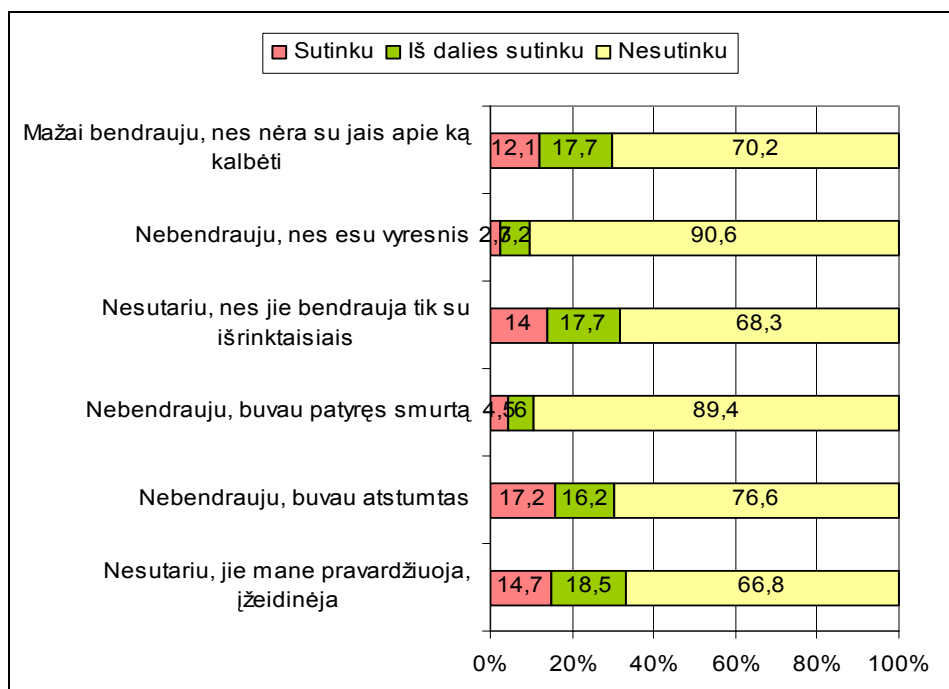
R.Uring veiksnius, veikiančius mokinio statusą, suskirsto į dvi grupes:

- Individualius, kurie priklauso nuo paties mokinio (išorė, lytis, amžius, charakteris, gabumai, pažangumas, inteligencija, informuotumas ir kt.);
- Išorinius, kurie nepriklauso nuo paties mokinio (klasės ypatumai, mokytojai, draugai, šeima ir kt.) (pgl. M.Barkauskaitę, 1979).

Nuo vidinių galių, išorinių sąlygų bei postūmių ir pasiryžimo pakeisti savo statusą priklauso mokinio elgesys. Vaikai dažnai skausmingai susitaiko su nesaugumo būseną klasėje ir mokykloje. Tokiems mokiniams nėra sąlygų save išreikšti, kurti, susikaupti. Taip pat vaikus žeidžia moralinis draugų persekiojimas: prasivardžiavimas, įžeidinėjimas, grąsinimas ir pan.

Mokykloje vaikai dažnai bendrauja su tais mokiniams, kurie turi jam didesnę įtaką, ypač paauglystės laikotarpiu. Bloga mokinių savijauta, nesutarimai klasėje gali tapti nuolatinės įtampos ir streso šaltiniu. 8 paveikle pateikti teiginiai, leidžiantys išsiaiškinti mokinių santykių su klasės draugais pobūdį, nesutarimo priežastis, įtakančias blogą mokymąsi (žr.3 priedas, 10 lentelė).

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad didžioji dalis blogai besimokančių mokinių nesieja mokymosi sunkumų su blogais santykiais tarp klasės draugų. Jie vienas su kitu bendrauja ir kuria patys tarpusavio santykius. Tai yra būdingiausias bruožas paauglystės laikotarpyje.

8 pav. Mokinių santykių su klasės draugais vertinimas procentais

Pagrindinė nesutarimo su klasės draugais priežastis, turinti įtakos blogam mokymuisi, yra *bendraklasių atstūmimas* (17,2 proc.). Bendraamžiai daro labai didelę įtaką vienas kitam. Atsispirti bendraamžių įtakai, prieštarauti jiems yra labai sunku. Todėl baimė būti atstumtam skatina neišsiskirti iš aplinkinių ir daryti tai, ko jie iš tikrųjų nenorėtų. Statistika liudija, kad viena pagrindinių priežasčių, paskatinusių paauglį rūkyti, vartoti alkoholį ar narkotikus – draugų įtaka. Mokinių agresyvus ir destruktivus elgesys taip pat gali tapti bendraamžių atstūmimo priežastimi. Psichologų teigimu, jeigu bendraamžių atstūmimas tęsiasi keletą metų, jis dar labiau sustiprėja, nes bendraamžiai ima žiūrėti į tokius vaikus kaip turinčius atstumtųjų statusą. Savo ruožtu tokie vaikai ima vis labiau nepasitikėti savo bendraamžiais ir yra linkę reaguoti į juos dar agresyviau. Tai skatina dar didesnę mokinių neigiamą požiūrį į mokymąsi. M.Barkauskaitės (1979) tyrimų rezultatai rodo, kad „atstumtojo“, žemą statusą klasės santykiuose nulemia neigiamos paauglio asmenybės savybės: grubumas, piktumas, melavimas, žemas intelektas, neigiamas požiūris į mokymąsi. M.Barkauskaitės 1970-1973 m. atliktame tyrime išaiškėjo, kad „atstumtųjų“ daugiau IV, VIII, IX klasėse. Autorės teigimu, atstumtųjų šiose klasėse daugėjo todėl, kad mokiniai tapo nedraugiškesni, piktesni, nepakantesni, susvetimėję, net žiauresni. Todėl mokiniai, nepatenkindami bendravimo ir pripažinimo poreikio klasėje, dažniausiai jo ieško gatvėje (M.Barkauskaitė, 1979). V.Blinovo, V.Ivanauskaitės ir kt. (2001) tyrimo rezultatai rodo, kad kuo blogiau vaikas mokosi, kuo žemesnis jo pažangumo lygis, tuo labiau jis yra savo bendraklasių nemėgstamas, atstumiamas.

Surangavus nesutarimų tarp klasės draugų priežastis, antroje vietoje mokiniai nurodo *ižeidinėjimą ir pravardžiavimą* (14,7 proc.) bei *klasės draugų bendravimą tik su išrinktaisiais* (14 proc.). Kartais mokiniai nenori gerai mokytis, nes gerai mokytis gėda – tuomet visi draugai juokiasi, ižeidinėja, pravardžiuoja bei nenori priimti į savo grupes, vadina „kalikais“. Todėl kai kurie mokiniai, taikydami prie draugų, pradeda demonstruoti nenorą mokytis (Rupšienė, 2000). Mokiniai, kurių bendravimas su klasės draugais susiklostė nesėkmingai dėl to, kad *neranda su jais apie ką kalbėtis* (12,1 proc.), taip pat patiria mokymosi sunkumų.

Daugelis mokslininkų teigia, kad dėl amžiaus skirtumo atsiranda skirtingi interesai, kurie taip pat turi įtakos bendravimui. Mūsų tyrimo duomenys rodo, kad 2,3 proc. mokinių su klasės draugais nebendrauja *dėl amžiaus skirtumo*, nes tai įtakoja blogą mokymąsi. Tačiau didžioji dauguma (90,6 proc.) respondentų mano, jog bendravimas su skirtingo amžiaus klasės draugais blogam mokymuisi įtakos neturi. Galima teigti, kad amžiaus nevienodumas klasėje nėra svarbiausias veiksnys, lemiantis santykius su bendraklasiais.

4,5 proc. mokinių tvirtina, kad nebendrauja su klasės draugais, nes *buvo patyrę smurtą*, o tai skatina konfliktus. Galima teigti, kad dažni konfliktai, nesutarimai su klasės draugais mokiniams daro neigiamą įtaką, nes bendraamžių nuomonė ir vertinimai jiems yra labai svarbūs. Draugų išjuoktas, atstumtas, įžeistas ar skaudžiai užgautas vaikas išgyvena, neina į mokyklą, nenorėdamas susitikti su klasės draugais.

Ankstesni mokslininkų tyrimai rodo, kad mokinio vaikystėje patirta emocinio bendravimo stoka sudaro sąlygas išsivystyti susvetimėjimui tarp jo ir klasės draugų, mokytojų bei kitų žmonių. Tokių vaikų, ypač paauglių, kognityvinė branda paprastai atsilieka, jiems nesuprantami kitų žmonių emociniai išgyvenimai, stinga savikontrolės, jie agresyvūs kitų atžvilgiu. Paaugliai, neturintys emocinio ryšio su šeima, neretai negali šio stygiaus patenkinti ir klasėje, priešingai, - dažnai ir klasėje patiria agresiją, izoliaciją, pažeminimą, ignoravimą.

Mokslininkų pastebėjimais, geri santykiai klasės draugų tarpe ne tik patenkina bendravimo poreikį, bet ir sudaro sąlygas formuotis teigiamoms asmenybės savybėms. Tuo tarpu žemas paauglio statusas klasėje sukelia rimtas konfliktines situacijas, kurios iš pagrindų keičia draugų, mokytojų bei aplinkinių požiūrį į paauglį. Blogiausia, kad sutrinka paties paauglio emocinė savijauta, jis praranda pasitikėjimą draugais, mokytojais, formuojasi neigiami jo įpročiai, kurie ilgainiui tampa asmenybės savybėmis. Praradus pasitikėjimą savo jėgomis, galvojant, kad esi blogesnis, neįdomus, nemylimas, nemėgstamas, bendrauti su aplinkiniais sunku (M.Barkauskaitė, 1979).

Apibendrinant mokinių požiūrio į tarpusavio santykius su klasės draugais apklausos rezultatus, galima teigti, kad moksle atsiliekančiais kai kurie mokiniai patiria neigiamas emocijas. Draugų atstūmimas slopina jų norą mokytis, skatina netinkamai elgtis vien tam, kad atkreiptų į save dėmesį. M.Barkauskaitės (1979) tyrimų duomenys rodo, kad kai vaiko nevertina klasės draugai, jis praranda domėjimąsi mokykla, klase, mokslu.

Iš skyriuje pateiktų duomenų analizės, galima daryti išvadą, kad blogai besimokančių mokinių netinkami santykiai su klasės draugais neįtakoja jų blogo mokymosi.

3. 5. Blogai besimokančių mokinių požiūris į mokymąsi

Kiekvieno vaiko mokymosi sėkmei lemtingos įtakos turi mokymosi aplinka, įgyti pradiniai įgūdžiai, gebėjimai, nuostatos. Lietuvos švietimo plėtotės strateginėse nuostatose (2003-2012 m.) teigiama, kad keičiama bendroji mokymosi kultūra. Mokyklų bendruomenėse

koreguojami prievarta, baime, asmens žeminimu grindžiami mokymosi ir bendravimo santykiai. Taip pat tobulinama mokymosi kultūra, siekiant užtikrinti, kad kiekvienas mokinys būtų gerbiamas, moraliai palaikomas skatinamas mokytis, kad būtų vertinama kiekvieno mokinio asmeninė nuomonė, pažiūros ir įsitikinimai (Švietimo gairės, 2002).

Pagrindinė veikla mokykloje yra mokymasis. Vaikų mokymas – tai ne tik žinių teikimas, mokėjimų ir įgūdžių formavimas, bet ir jų psichinių procesų bei asmenybės savybių ugdymas. Todėl mokymą reikia laikyti svarbiausiu mokinių auklėjimo veiksmu. Jeigu mokymo procese esama trūkumų, jo auklėjamasis poveikis mokiniams būna menkas: silpnai ugdomi jų pažintiniai psichiniai procesai ir dažnai susiformuoja neigiamų asmenybės savybių – pasyvumas, tingumas, netvarkingumas, aplaidumas, nedrausmingumas, abejinga pažiūra į mokymąsi (L.Gedvilas ir kt. 1983).

Respublikos pedagogų ir medikų atlikti tyrimai rodo, kad nenoras mokytis neatsiranda savaime. Tik pradėję mokytis beveik visi mokiniai nori mokytis ir mokosi gerai, o toliau besimokydami pradeda tingėti. Todėl svarbu išsiaiškinti, kodėl jie nebenori mokytis ar blogai mokosi.

A. Paurienės atliktų tyrimų duomenys rodo, jog mokytojai prie tingių mokinių priskiria visus tuos, kurie nesugeba arba negali prisitaikyti prie mokykloje nustatyto darbo ritmo ir reikalavimų. Prie šios kategorijos dažnai priskiriami ir nedrausmingi, nepaklusnūs, o kartais ir silpnos sveikatos vaikai. Taip pat šiai grupei priklauso ir lėčiau psichiškai bręstantys mokiniai, labai jautrūs, nepatenkinti savo aplinka, sunkiai išmokstantys rašybą, prastai skaitantys, kairiarankiai arba pedagogiškai apleisti mokiniai (L.Gedvilas ir kt., 1983).

Mokymosi nesėkmės kelia frustraciją, neigiamai veikia sveikatą, sukuria prielaidas nepageidaujamiems elgesio būdams formotis. Tai, kaip mokiniams pavyksta realizuoti šią veiklą, labai priklauso nuo pačių mokinių norų, sugebėjimų, nuo santykių su mokytojais, draugais, nuo mokykloje duodamo mokymosi krūvio ir pan.

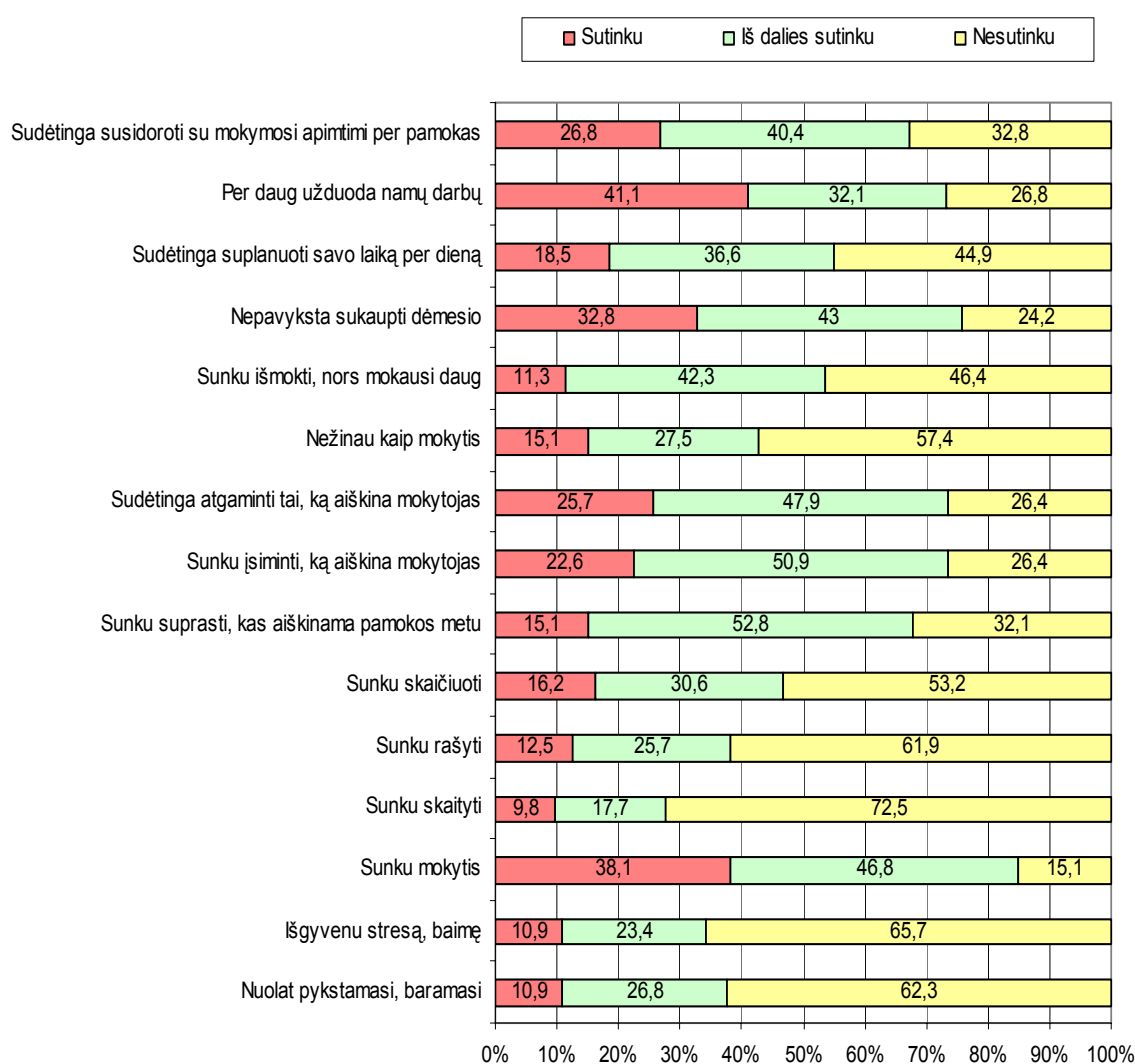
Tyrime buvo sutelktas dėmesys į mokinio asmenybės ir blogo mokymosi santykį: kaip pats mokinys išgyvena nesėkmę moksle, kokios jo akimis blogo mokymosi priežastys, koks požiūris į savęs vertinimą, santykiai su klasės draugais ir mokytojais, savijauta mokykloje ir kt. Šis tyrimas reikalingas mokytojams dirbantiems su sunkumus moksle patiriančiais mokiniais.

Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokios, apklaustų respondentų nuomone, yra svarbiausios blogo mokymosi priežastys (9 paveikslas). Anketoje mokiniams buvo pateikta teiginių grupė, kuri

leido pasisakyti, kaip kai kuriuos mokymosi sunkumus vertina patys mokiniai (žr.3 priedas, 11 lentelė).

Tyrimo duomenys rodo, kad daugumos apklausoje dalyvavusių mokinių atsakymai siejasi su dominuojančia pozityvesne nuostata mokymosi atžvilgiu. Pagrindine blogo mokymosi priežastimi lieka – per daug užduoda namų darbų.

Mokymosi problemos turi savybę kauptis ir didėti. Iš pradžių mokiniams nesiseka kai kurie mokymosi dalykai, ilgainiui ima nesisekti vis daugiau, kol pagaliau mokyklos lankymas jiems tampa kančia.

9 pav. Mokinių blogo mokymosi priežastys

Mažiau nei pusė (41,1 proc.) tyrime dalyvavusių mokinių nurodė, kad mokykloje *per daug užduoda namų darbų*. Antrąją vietą bendroje skalėje užėmė šios priežastys: „*sunku mokytis*“, „*nepavyksta sukaupiti dėmesio*“ (atitinkamai 38,1 proc. ir 32,8 proc.). Galima manyti, kad dažniausiai mokiniai būna išsiblaškę bei nesugeba susikaupti per pamokas todėl, kad neišmoksta pamokų, nemoka paskirstyti dėmesio, neturi valios ir kt. Panašūs rezultatai išryškėjo M.Barkauskaitės ir kt. mokslininkų tyrime „Rizikos veiksniai, lemiantys šalinamų iš pagrindinės mokyklos nepažangumą“ (41 proc. vaikų mokyklos nelanko dėl to, kad „sunkiai sukaupia dėmesį“ ir kt.).

Dauguma tyrimų liudija, kad mokiniai per pamokas darosi vis labiau išsiblaškę, neišstengia išlaikyti dėmesio ilgiau ties viena tema. Kuo daugiau jie stengiasi, tuo sunkiau jiems sekasi. Tokie paaugliai kaltina save, ima manyti, kad neturi protinių sugebėjimų atlikti užduotis. Taip pat didžioji dauguma klasėje nesiklausančių ir nesusikaupiančių mokinių paprasčiausiai nuobodžiauja, nesupranta medžiagos arba užsigalvoja apie bet ką, tuo sugaišdami laiką, per kurį būtų galėję daug išmokti, o tai galima sieti su mokytojo nesudominimu dėstomuoju dalyku. Kai dėmesys sukaupiamas vis trumpiau, mokiniai vis mažiau įsijungia į grupės darbą ir dažniau svajoja. Tai gali būti ženklas mokytojui, kad vaikas serga depresija. Deja, svajojimas paprastai suprantamas kaip tingėjimas arba atsainus požiūris.

Tyrimo analizė rodo, kad daugiau nei ketvirtadalis (26,8 proc.) mokinių, teigia esą *sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi per pamokas*, kiek palankiau tai vertina mažiau nei pusė (40,4 proc.) tiriamųjų ir trečdalis (32,8 proc.) respondentų tam prieštarauja. Beveik penktadaliui (18,5 proc.) respondentų *sunku suplanuoti savo laiką per dieną*. Galima teigti, kad tai sąlygoja mokinių blogą mokymąsi.

Tie dalykai, kurie sunkiai sekasi, paprastai mokiniams jie ir nepatinka, vadinasi juos sunkiau ir įsiminti. Tyrimu nustatyta, kad tikslingai atrinktų respondentų tarpe beveik ketvirtadalis (22,6 proc.) mokinių blogai mokosi, nes jiems *sunku įsiminti tai, ką aiškina mokytojas*. Panašiai pasiskirstė ketvirtadalio (25,7 proc.) tiriamųjų neigiamai įvardintas veiksnys, jog *sudėtinga atgaminti tai, ką mokytojas aiškina per pamokas*.

Labai svarbu, kad mokinio žinių, gebėjimų ir įgūdžių sistemoje neatsirastų esminių spragų, nebeleidžiančių suprasti mokymo turinio, tolesnės programinės medžiagos. Dažniausiai tai būna nenoro mokytis pradžia. Mokinio įgytos ir įgijamos žinios gali pradėti neatitikti keliamų programos reikalavimų, ir kuo toliau, tuo labiau mokinis atsilieka, darosi sunkiau suprasti, kas aiškinama pamokos metu. Šios priežasties reikšmingumą pažymi 15,1 proc. apklaustų mokinių, kurie teigia, kad jie *nežino kaip mokytis*. Toks teiginys labiau būdingas vaikams iš nepilnų šeimų.

Tyrimu nustatyta, kad penktadalis (20,3 proc.) mokinių *iš nepilnų šeimų nežino kaip mokytis*. Galima manyti, jog „atsilikęs“ mokinys dažnai pasijunta vienišas, ima nepasitikėti savo jėgomis, bijoti. Dėl atsilikimo mokymo dalykas tampa nemielas, pamažu atsiranda neigiamas požiūris į mokslą, mokytoją ir mokyklą. Ilgainiui šis atsilikimas gali peraugti į nedarbingumą ir net trukdymą mokytojui pamokoje.

Daugelis elgesio ir sugebėjimų trūkumų išlieka per visą mokymosi mokykloje laikotarpį. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad kai kuriems respondentams *sunku skaičiuoti, rašyti ir skaityti* (atitinkamai 16,2 proc.; 12,5 proc.; 9,8 proc.). Galima manyti, kad skurdi kalba, rašymo bei skaitymo įgūdžiai trukdo įsisavinti įvairius mokomuosius dalykus. Pradinio nepasirengimo mokymuisi skaityti rezultatas – nepažangumas, ir tai gali tapti tolesnių mokymosi nesėkmių šaltiniu.

Tyrimo duomenys pagrindžia įvairių autorių teiginį, jog mokytojo veikla gali būti puikiai suplanuota ir turėti gražiausių tikslų, tačiau, jeigu mokinys nemato mokymosi prasmės, nežino kaip mokytis, nesusikaupia, nesupranta aiškinamos pamokos, jo mokymasis nebus produktyvus. Šią problemą paaiškina ryšys tarp to, ką mokinys jau žino, supranta ir geba, ir naujų mokymosi uždavinių. Jeigu keliame per dideli mokymosi uždaviniai, mokiniai gali juos atmesti, nesidomėti, nes sunku susidoroti su mokymosi užduotimi, sunku viską įsiminti, suprasti ką aiškina mokytojas. Ir atvirkščiai, jeigu mokymosi uždaviniai per lengvi, kartojama tai, ką mokiniai jau žino ar geba, juos apima nuobodulys, jie pamokos metu pradeda išdykauti.

Mūsų atlikto tyrimo analizės išvados atitinka M.Barkauskaitės, V.Rimkevičienės, M.Gaigalienės ir kt. tyrimo „Mokymosi nesėkmės: mastai ir priežastys“ (2003) išryškėjusias nesėkmingo mokymosi priežasčių tendencijas: beveik visi respondentai nurodė, kad mokykloje sunku susikaupti, prisiminti, išlaikyti dėmesį ir pan. Tyrimo rezultatai parodė, kad nemokėjimas mokytis, nesugebėjimas susikaupti dažniau būdingas mokiniams iš nepilnų šeimų. Skaitymo, rašymo ir skaičiavimo sunkumai būdingi mokiniams, gyvenantiems taip pat nepilnose šeimose (Švietimo naujienos, 2005, Nr. 5).

Neigiamą blogai besimokančių mokinių požiūrį į mokymąsi išreiškia teiginys „mokymasis sunkiai sekasi, nes sunku mokytis“ (4 lentelė).

Analizuojant tyrimo duomenis, galima teigti, kad nuostatos, jog *mokymasis sunkiai sekasi, nes sunku mokytis*, laikosi didesnė dalis merginų negu vaikinių.

Mokinių mokymosi sunkumų vertinimas priklausomai nuo lyties

Nr.	Mokinio vertinimas Mokinio lytis	Mokymasis sunkiai sekasi: sunku mokytis		
		Sutinku %	Iš dalies sutinku %	Nesutinku %
1.	Vaikinas	33	50,3	16,8
2.	Mergina	50,6	38	11,4

Dėl sunkumo moksle skirtingų lyčių mokinių nuomonės skiriasi. Pusei blogai besimokančių merginų (50,6 proc.) sunku mokytis, tuo tarpu tai sunkiai sekasi trečdaliui (33 proc.) vaikų.

Kaip rodo įvairių mokslininkų tyrimai, mokymosi sunkumai yra universalus reiškiny, su kuriuo susiduria įvairaus amžiaus, lyties, skirtingų socialinių sluoksnių įvairių gabumų mokiniai. Daugelio tyrinėtojų įrodyta, kad merginos jaučiasi ne tokios pajėgios mokytis, nes patiria mokomojoje veikloje daugiau sunkumų bei mokymasis iš jų reikalauja daugiau pastangų nei vaikams.

Tirta blogai besimokančių mokinių nenoro mokytis raiška, kuri siejasi su mokytojų baime ir mokinių sveikata.

Mokinių mokymosi sunkumų vertinimas priklausomai nuo santykių su mokytojais ir mokytojų nuomonės apie sveikatą

Nr.	Mokinio vertinimas Auklėtinio sveikata: sveikas, dažniausiai gerai jaučiasi	Mokymasis man sunkiai sekasi, nes bijau mokytojų		
		Sutinku %	Iš dalies sutinku %	Nesutinku %
1.	Sutinku	9,5	15,8	74,7
2.	Nesutinku	20,5	5,1	74,4

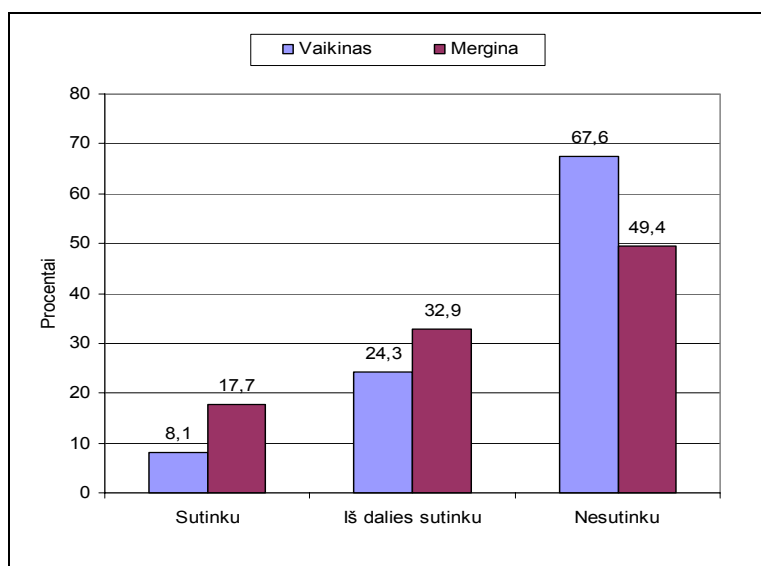
Mokytojų baimė rodo vaikų saugumą mokykloje. Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau *bijo mokytojų* tie blogai besimokantys mokiniai, kurie *prasčiau jaučiasi*. Tai patvirtina penktadalis (20,5 proc.) mokinių. Tuo tarpu 9,5 proc. mokinių, kurie *gerai jaučiasi ir yra sveiki*, taip pat *bijo*

mokytojų (15,8 proc. iš dalies sutinka). Galima teigti, kad kuo prastesnė savijauta, tuo stipresnė mokytojo baimė. Taigi kuo nesaugesni jaučiasi vaikai mokykloje, tuo stipresnė jų nenoro mokytis raiška, o pagal A.Maslow teoriją, toks nesaugumas neleidžia prasiveržti asmenybės aukštesniems poreikiams.

Blogai besimokančių mokinių savijauta šeimoje

Blogam mokymuisi daro įtaką tiek mokykla, draugai, tiek ir šeimos mikroklimatas. Šeima yra pirmoji vaikų ugdymo institucija, reikšmingiausia mikroaplinka, kurioje kuriasi asmenybės pagrindai. Čia pradeda formotis ir mokymosi motyvacija, o prastos gyvenimo šeimoje sąlygos (materialinės, psichologinės, pedagoginės) tampa blogo mokymosi priežastimi. Pedagoginė ir psichologinė literatūra konstatuoja, kad vaiko, ypač paauglio asmenybę veikia šeimos socialinių nuostatų ir vertybių sistema, santykiai su aplinkiniais žmonėmis ir vieno su kitu, šeimos struktūra. Namų aplinka daro nemažą įtaką vaikų mokymuisi. Svarbiausi iš šių veiksnių – nepilna šeima, menkas tėvų išsilavinimas, nedarnūs šeimyniniai santykiai, vaikų mokymosi kontrolės trūkumai (J. Laužikas ir kt., 1981).

Tyrimu siekiama išsiaiškinti ar neigiamos apraiškos, kai šeimoje pykstamasi, baramasi atsiliepia skirtingų lyčių mokinių mokymosi rezultatams. Savo požiūrį į tai respondentai išsako 10 paveiksle (žr. 3 priedas, 12 lentelė).

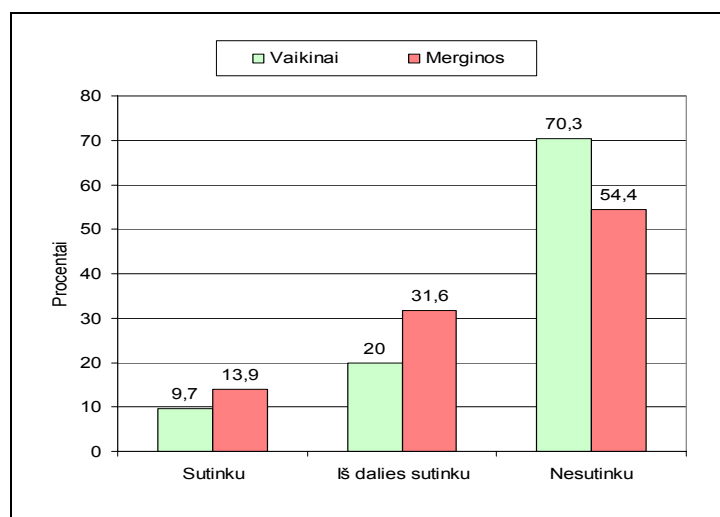

10 pav. **Mokinių mokymosi sunkumų vertinimas priklausomai nuo barnių šeimoje ir lyties procentais**

Apklausos duomenys rodo, kad skirtingų lyčių mokiniai nevienodai vertina mokymosi sunkumus priklausomai nuo emocinės būsenos šeimoje. Didesnis procentas yra merginų, manančių, jog mokslai nesiseka joms dėl to, kad *nuolat šeimoje baramasi, pykstamasi*, negu taip teigiančių vaikų (atitinkamai 17,7 proc. ir 8,1 proc.). Taip pat daugiau nei pusė vaikų (67,6 proc.) mano, kad nuolatiniai nesutarimai ir barniai blogam mokymuisi įtakos neturi, su šiuo teiginiu sutinka pusė (49,4 proc.) merginų. Tačiau nuolatiniai barniai šeimoje, muštynės sukelia vaikų negatyvizmą, o tai atsiliepia mokymosi rezultatams. Nesantaika šeimoje provokuoja nenorą mokytis. Vaikai jaudinasi, kai tėvai pykstasi, barasi, mušasi ar kaltina vieni kitus. Tokie šeimyniniai konfliktai vaikus veikia emociškai, tad mokymuisi jie skiria mažiau laiko.

Pateiktas merginų ir vaikų skirtingų emocinių išgyvenimų vertinimas leidžia manyti, kad merginoms emociniai dalykai šeimoje neigiamiems mokymosi rezultatams turi daugiau įtakos nei vaikams. Tačiau abiejų lyčių didesnė dalis mokinių teigia, kad blogam mokymuisi barniai šeimoje įtakos neturi, ypač vaikams.

Labai panašūs rezultatai išryškėja mokinių išgyvenimuose šeimoje (streso, baimės, nerimo), kurie, kaip manoma, taip pat įtakoja blogą mokymąsi. Kaip matyti 10 ir 11 paveiksluose, abiejose skirtingų lyčių tiriamųjų grupėse pastebimas panašumas (žr. 3 priedas, 13 lentelė).

11 pav. Mokinių mokymosi sunkumų vertinimas priklausomai nuo lyties bei streso ir baimės išgyvenimų šeimoje

Tyrimo rezultatai rodo, kad didesnė dalis (13,9 proc.) mokymosi sunkumus patiriančių merginų, negu vaikinų (9,7 proc.), išgyvena šeimoje neigiamas būsenas: baimę, nerimą ir stresą. Tuo tarpu didžiausia dalis vaikinų (70,3 proc.) mano, jog mokymosi sunkumai neturi nieko bendra su minėtais išgyvenimais.

Tėvų baimė parodo vaikų saugumą šeimoje. Galima teigti, kad požiūris į mokymosi sunkumus kartais priklauso nuo respondentų lyties ir išgyvenimų šeimoje. Rezultatai rodo, kad streso, baimės, nerimo išgyvenimas šeimoje labiau aktualus merginoms nei vaikinams. Daugiau nei pusė (54,4 proc.) blogai besimokančių merginų teigia, kad šeimoje patirta baimė ir stresas mokymosi rezultatams įtakos neturi.

Kaip tuo klausimu teigia skirtingi autoriai, per stiprūs, dažnai pasikartojantys arba užsitiesę baimė ir stresas gali paskatinti įvairių ligų atsiradimą. Didesnė dalis mokinių, kuriems trūksta dėmesio, meilės, pasitikėjimo, saugumo jausmo ir savigarbos, tie, kurie prislėgti, nelaimingi, greit netenka dvasinės pusiausvyros, neturi gyvenimo tikslo, ieško lengvai pasiekiamų malonumų. Galima manyti, kad žemas bendravimo lygis šeimoje, ypač jei jis paremtas tėvų barniais, baime, stresu, gali būti vienas iš mokinių blogo mokymosi veiksnų.

Apibendrinant savijautos šeimoje tyrimo analizę, galima konstatuoti, jog baimės ir streso išgyvenimai šeimoje neįtakoja blogo mokymosi. Tačiau vis tik šeimose, kuriose nėra darnos, pagarbos, vaikui augti nesaugu. Savo neigiamas emocijas jis perkelia į mokyklą. Tad galima teigti, jog išgyvendamas stresą, baimę šeimoje vaikas mažiau domisi mokymosi rezultatais ar net pačiu mokymusi.

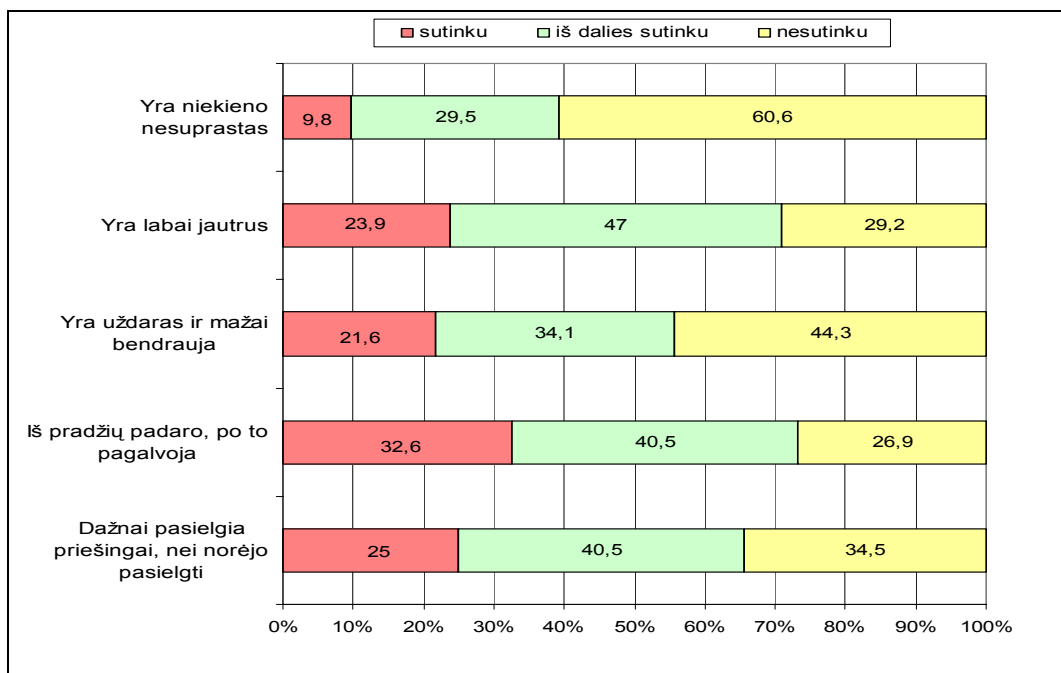
3. 6. Mokytojų nuomonė apie blogai besimokančius mokinius

A. Paurienė (1983), tyrinėjusi IV – VIII klasių mokinius, išryškina jų pažinimo svarbą. Pasak autorės, labai svarbu mokytojams pažinti mokinių sugebėjimus mokytis. Juk mokytojas, gerai pažindamas mokinius, gali geriau paaiškinti, kokios priežastys mokiniui trukdo pasiekti geresnių mokymosi rezultatų (L.Gedvilas ir kt., 1983).

Paauglystės laikotarpiu vaikai yra lengvai pažeidžiami, labai jautrūs ir greitai įsižeidžia, kartais neadekvačiai reaguoja į paprastus gyvenimo įvykius. Tėvai ir mokytojai turėtų rasti laiko su vaikais pabendrauti, išklausti ir pasistengti juos suprasti. Todėl kiekvienam paaugliui svarbu išgirsti paguodos, patarimo žodžius, kurie galbūt sustabdytų nuo neapgalvoto elgesio.

Tyrimu siekiama išsiaiškinti kaip mokytojai vertina mokinių asmenybės savybes ir elgesį. 12 paveiksle matome, kaip mokinių elgesį mokytojai įvertina pagal pateiktus požymius (žr. 3 priedas, 14 lentelė).

Mokinių poelgiai, veiksmai dažnai atspindi jų vidinę būseną. Jei mokinys jaučia įtampą, tai ir jo elgesys dažniausiai būna nenuoseklus. Kartais mokiniai veikia neapgalvotai.

12 pav. Mokytojų nuomonė apie mokinių apibūdinančias asmenybės savybes ir elgesį procentais

Susisteminti atsakymai, gauti remiantis klasės auklėtojų nuomone, rodo, kad 32,6 proc. mokinių *pirmiausia ką nors padaro, o tik vėliau pagalvoja*. Tačiau svarbiausia, ar mokiniai gali patys sąmoningai kontroliuoti savo veiksmus. Mokytojų nuomone, ketvirtadalis (25 proc.) blogai besimokančių mokinių dažniausiai *pasielgia priešingai, nei norėjo pasielgti* ir daugiau nei trečdalis (40,5 proc.) mokinių taip pasielgia kartais.

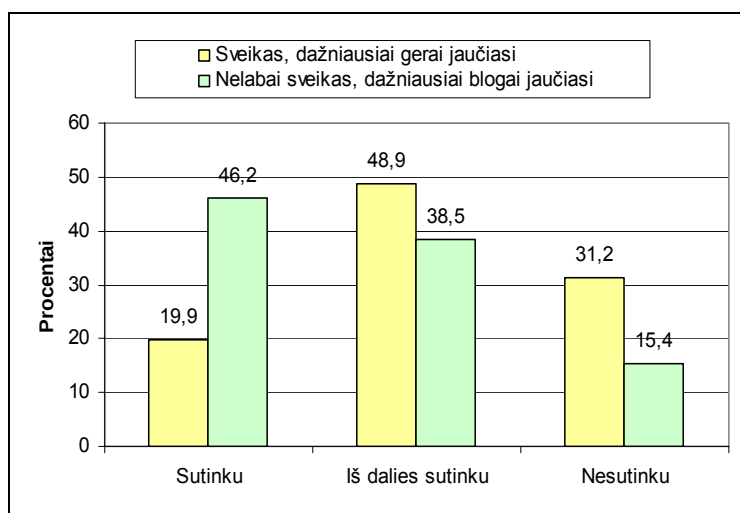
Remdamiesi gautais duomenimis pagrįstai galime teigti, kad apie ketvirtadalį atsakiusių mokytojų mano, jog mokiniai yra *labai jautrūs* bei dažnai būna *uždari, mažai bendrauja* (atitinkamai 23,9 proc. ir 21,6 proc.).

9,8 proc. blogai besimokančių mokinių jaučiasi *niekieno nesuprasti*. Šį mokytojų atsakymą galima interpretuoti dviem aspektais. Galbūt mokiniai nėra vertinami kaip asmenybės ir yra vertinamas tik jų protas. Taip pat galima manyti, kad tai gali būti problemiški mokiniai, kurie

turi bendravimo sunkumų ir nesugeba užmegzti šiltų santykių ne tik su mokytojais, bet ir su draugais. Tokie mokiniai neišgyvena saugumo, pasitikėjimo, gilaus supratimo.

Apibendrinant mokytojų atsakymus, galima teigti, kad didžiausia dalis blogai besimokančių mokinių neapgalvoja savo veiksmų, nenumato rezultatų, jų elgesys yra impulsyvus, pirma padaro, po to pagalvoja.

Vis daugiau vaikų jaučia nervinę įtampą, darosi labiau pažeidžiami ir jautresni. Tiriant mokinių jautrumą priklausomai nuo sveikatos, galima matyti kokios emocinės būsenos yra mokiniai ir kaip ji lemia jų savijautą.

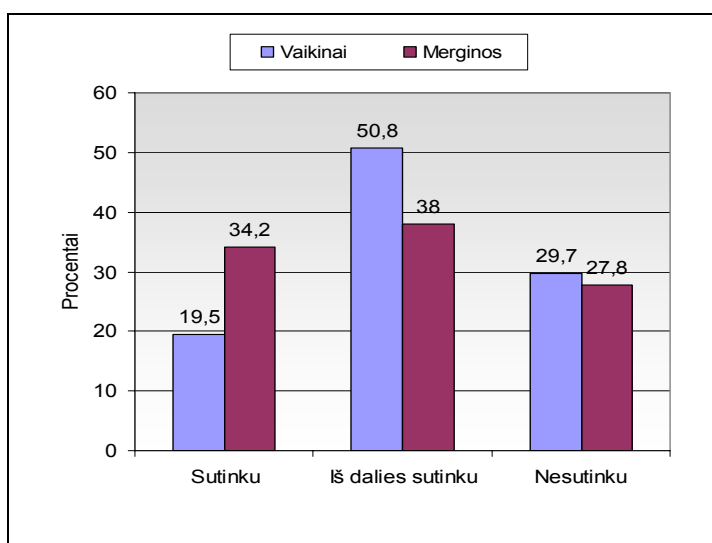
13 pav. Mokytojų nuomonė apie blogai besimokančių mokinių jautrumo ir sveikatos ryšį

Statistinio tyrimo metu paaiškėjo skirtumai tarp mokinio jautrumo ir sveikatos ($\chi^2=13,21$, $df=2$, $p<0,001$).

Analizuojant 13 paveiksle pavaizduotus kiekybinius duomenis, galima teigti, kad dauguma mokytojų pastebi, kad blogai besijaučiantys vaikai yra jautresni. Beveik pusei (46,2 proc.) *nelabai sveikų ir blogai besijaučiančių* mokinių būdingas itin *didelis jautrumas*, daugiau nei trečdalis respondentų (38,5 proc.) iš dalies yra jautrūs.

Taigi mokiniai, kurie turi sveikatos sutrikimų, yra dirglesni, negu tie, kurie geriau jaučiasi ir yra sveiki. Kita vertus, beveik pusė (48,9 proc.) *sveikų ir gerai besijaučiančių* mokinių *kartais būna jautresni, dirglesni*.

Mokinių jautrumas ir atjauta yra reikalingas ir teigiamas veiksnys, jeigu tik nepereina į kraštutinumą. Tirta mokytojų nuomonė, ar mokinių jautrumas priklauso nuo lyčių skirtumo. Aptarus 14 pav. mokytojų nuomonę apie mokinių jautrumą, priklausančią nuo sveikatos, galima pastebėti, kaip mokytojai apibūdina mokinių jautrumo lygį, priklausančią nuo lyties (žr. 3 priedas, 16 lentelė).

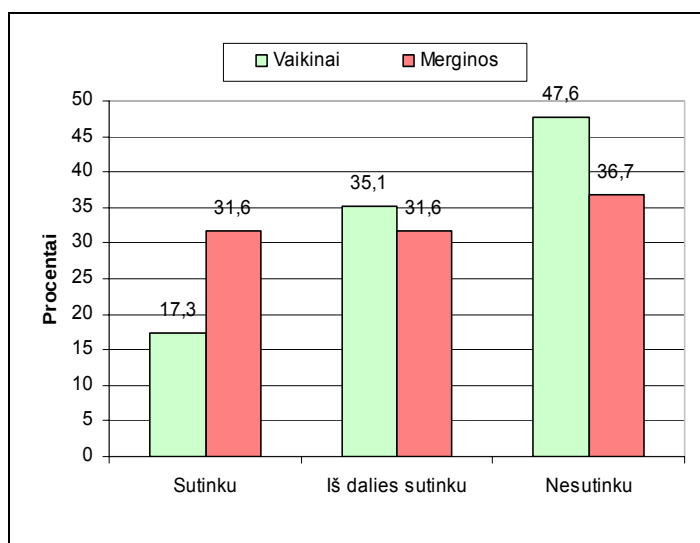

14 pav. Mokytojų nuomonė apie respondentų jautrumą priklausomai nuo lyties procentais

Susisteminti mokytojų atsakymai rodo, kad trečdalis (34,2 proc.) merginų yra jautresnės negu vaikinai (19,5 proc.). Tačiau svarbu pastebėti, kad pagal pateiktus duomenis pusė vaikinių (50,8 proc.) ir daugiau nei trečdalis merginų (38 proc.) būna pakankamai jautrūs.

Kaip rodo 15 paveiksle pateikti analizės duomenys, daugiau su bendravimo sunkumais susiduria merginos (žr. 3 priedas, 17 lentelė).

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojai mokinius, nežiūrint jų blogo mokymosi, labiau įvardina kaip neuždarus bei noriai bendraujančius. Atsakymų analizė atskleidė, kad vaikus klasės auklėtojai vertina pozityviau negu merginas. Uždarų ir nenorinčių bendrauti yra beveik penktadalis (17,3 proc.) vaikinių, o merginų beveik trečdalis (31,6 proc.) yra uždarių.

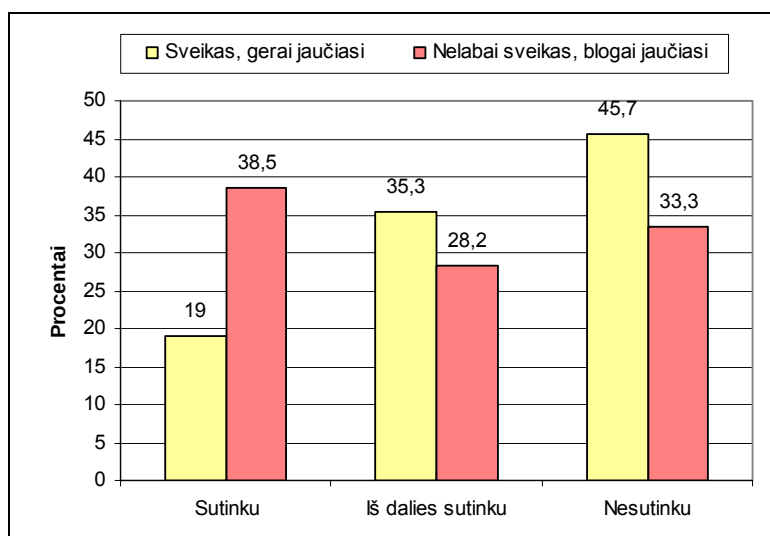

15 pav. **Mokytojų nuomonė apie mokinių uždaramą ir nenorą bendrauti priklausomai nuo lyties**

Beveik pusė blogai besimokančių vaikų yra labiau bendraujantys ir atviri. Galima pastebėti, kad merginos uždaresnės, nes dalį mokymosi sunkumų jos sieja su individualiomis asmenybės savybėmis (bendravimo problemomis, didelis jautrumas, išgyvenimai ir pan.). Kaip teigia mokslininkų tyrimų rezultatai, kad blogai besimokančioms merginoms yra būdinga blogesnė nuotaika, didelis jautrumas.

Ne visi mokiniai vienodai bendrauja su visais juos supančiais asmenimis. Nemaža dalis jų išgyvena nesusipratimus su tėvais arba sielojasi dėl savo uždaramo, nesutarimų su mokytojais, klasės draugais. Visa tai neigiamai atsiliepia mokinių sveikatai, ypač nervų sistemai.

Mokyklinio amžiaus vaikai poreikį bendrauti dažniausiai patenkina klasės draugų kolektyve. Bendravimas su bendraamžiais yra specifinis emocinio kontakto būdas. Uždari mokiniai yra itin daug dėmesio reikalaujantys paaugliai. Jiems kyla bendravimo su kitais mokiniais problemų. Mokykloje tokie mokiniai dažniausiai skriaudžiami, pravardžiuojami. To mokiniai gali išvengti, jei jie mokosi gerai ir labai gerai, tačiau jei mokiniai mokosi blogai, tai jiems mokykloje tikrai nemiela. Todėl kyla klausimas, ar mokinių, kurie gyvena uždara ir mažai bendrauja, elgesys turi įtakos jų sveikatai. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti, kaip mokytojai vertina mokinių uždaramą priklausomai nuo jų sveikatos (žr. 3 priedas, 18 lentelė).

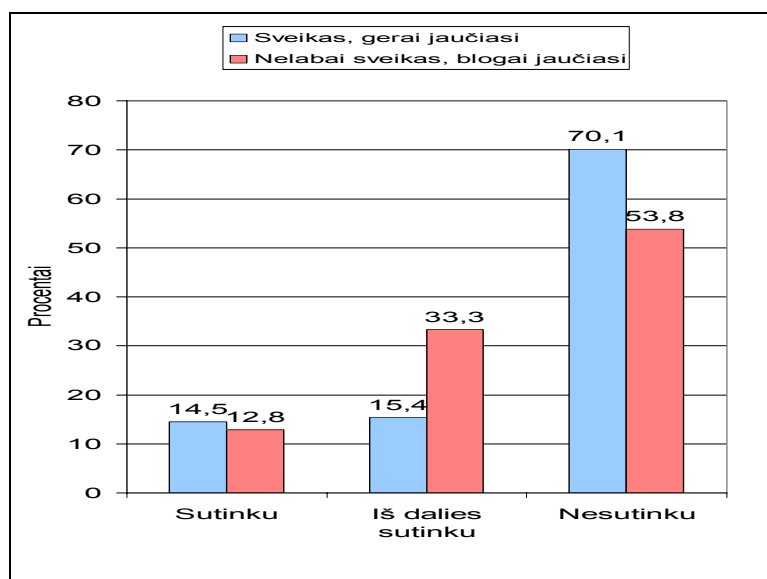

16 pav. Mokytojų nuomonė apie mokinių uždaramą ir nenorą bendrauti priklausomai nuo sveikatos

Glaudus ryšys egzistuoja tarp blogai besimokančių mokinių uždaramo bei noro bendrauti ir sveikatos raiškos. Daugiau nei trečdalis (38,5 proc.), mokytojų duomenimis, *uždarų ir nenorinčių bendrauti* mokinių turi sveikatos problemų bei dažniau *blogai jaučiasi*. Mokytojų vertinimo duomenimis, beveik penktadalis (19 proc.) *uždarų bei mažai bendraujančių* mokinių dažniausiai *gerai jaučiasi ir yra sveiki*. Beveik pusė tiriamųjų (45,7 proc.) su tuo teiginiu nesutinka.

Pateiktas blogai besimokančių mokinių uždaramo ir sveikatos sąveikos vertinimas leidžia manyti, kad labiau uždari ir patiriantys bendravimo sunkumų mokiniai dažniau blogai jaučiasi, yra irzlesni nei noriai bendraujantys mokiniai. Galima manyti, kad tokioje būklėje mokiniai gali šalintis bendraamžių, pradėti elgtis šiurkščiai, agresyviai juos atstumdami. Psichologų teigimu, tokie vaikai gali suartėti su bendraamžiais, kurie vartoja narkotikus, patekti į sektantų ratą ir pan.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti kaip mokytojai vertina mokinių sveikatą, priklausomai nuo sėkmingam mokymuisi turinčios kai kurių santykių su klasės draugais įtakos. Tam buvo pateikti teiginiai, leidžiantys mokytojui įvertinti tiriamojo sveikatą ir mokiniui įsivertinti nesutarimą su klasės draugais dėl jų bendravimo tik su išrinktaisiais (žr. 3 priedas, 19 lentelė).

17 pav. Klasės draugų bendravimo tik su išrinktaisiais ir mokytojo požiūrio į mokinių sveikatą ryšys

14,5 proc. mokinių, kurie apklausos metu pažymėjo, kad blogam mokymuisi įtakos turi tai, jog *klasės draugai bendrauja tik su išrinktaisiais* (15,4 proc. abejoja), mokytojų nuomone, dažniausiai yra *sveiki ir gerai jaučiasi*. Didesnė dalis (70,1 proc.) tokių mokinių neigia, kad blogam mokymuisi įtakos turi bendravimas su išrinktaisiais. Blogam mokymuisi reikšmingais nesutarimais su klasės draugais dėl jų bendravimo tik su išrinktaisiais laiko 12,8 proc. *blogai besijaučiančių* mokinių (33,3 proc. iš dalies sutinka).

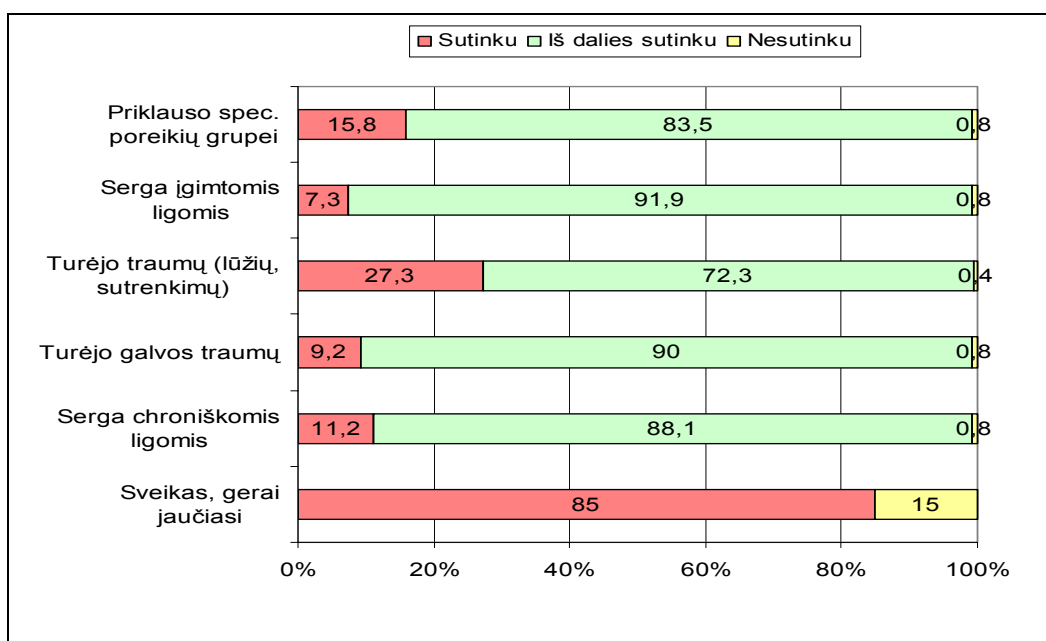
Statistinio tyrimo rezultatai rodo, kad mokinių, kurie negatyviau vertina santykius su klasės draugais bei mokymąsi, sveikatą mokytojai apibūdina kaip „geresnę“ negu tų, kurių požiūris į bendravimą su klasės draugais ir mokymąsi yra pozityvesnis.

Blogai besimokančių mokinių sveikatos sutrikimai.

Sveikata – asmeninis kiekvieno žmogaus turtas. Ją lemia paveldėjimas, fizinis išsivystymas, socialinės ir ekonominės sąlygos, o daugiausia – paties žmogaus elgesys. Ne visi žmonės vienodai brangina savo sveikatą. Ne visi žino, kaip reikėtų ją rūpintis, o ir žinodami to nedaro. Pernelyg lengvabūdiškas požiūris į sveikatą yra viena svarbiausių daugelio kūno ligų ir net psichinės sveikatos sutrikimų priežasčių. Taigi sveikata gali būti ir mokymosi sunkumų priežastimi. Nežymūs sveikatos sutrikimai pirmiausia pavojingi tuo, kad mokinys ilgesniam laikui

praranda darbingumą ir mokslumą. Dėl to mažėja jo pažangumas, atsiranda nenoras mokytis. Mokinių sveikatos ir jų fizinio vystymosi dinamiką tyrinėjo A. Davidavičienė, N. Dailidienė ir kiti. Minėtų autorių tyrimuose iškeliamos pagrindinės vaikų ligų priežastys, atskleidžiamas mokinių sveikatos ir jų mokymosi pažangumo ryšys (tie mokiniai, kurie mokėsi gerai ir labai gerai, mažiau turėjo ir sveikatos sutrikimų).

Spręsdama mokymo, lavinimo ir auklėjimo uždavinius, mokykla taip pat siekia ugdyti mokinių sveikatos saugojimo įpročius. Gera sveikata ir savijauta yra viena svarbiausių normalaus brendimo ir sėkmingo mokymosi prielaidų. Todėl tyrimu siekiama išsiaiškinti blogai besimokančių mokinių sveikatos negalavimus, turinčius įtakos blogam mokymuisi. 18 paveiksle pateikta analizė, kaip mokytojai vertina moksleivių sveikatą, ar gerai, jų manymu, auklėtiniai jaučiasi mokykloje (žr. 3 priedas, 20 lentelė).

18 pav. Mokytojų nurodomi blogai besimokančių mokinių sveikatos negalavimai.

Tyrimo duomenų analizė parodė, jog mokytojai pripažįsta, kad beveik visi blogai besimokantys mokiniai yra turėję vienokių ar kitokių sveikatos sutrikimų: galvos traumų, lūžių, sutrenkimų, sirgo ar serga chroniškėmis bei įgimtomis ligomis.

Didesnė dalis tyrime dalyvavusių mokinių (85 proc.), mokytojų nuomone, nežiūrint blogo mokymosi, yra *sveiki bei dažnai gerai jaučiasi*, tačiau 15 proc. mokytojų mano priešingai. Mokytojai pažymi, jog daugiau nei ketvirtadalis (27,3 proc.) tyrime dalyvavusių mokinių *turėjo*

įvairių traumų (lūžių ar susitrenkimų). Dalis apklaustų mokytojų teigia, kad 15,8 proc. blogai besimokančių mokinių *priklauso spec. poreikių grupei* ir 7,3 proc. *serga įgimtomis ligomis*. Taip pat mokytojai mano, kad 11,2 proc. blogai besimokančių mokinių *serga chroniškomis ligomis*. Dėl šių ligų sumažėja mokinių darbingumas, todėl jas galima laikyti pastoviais blogo mokymosi veiksniais. Kadangi vaikų pajėgumas mokytis tuo metu yra mažas, o mokymosi krūviai mokykloje pakankamai dideli, tai mokiniai dažniau serga. Jie dėl ligos praleidžia daug pamokų, o tai gali būti tiesioginė blogo mokymosi priežastis.

Mokytojų teigimu, 9,2 proc. blogai besimokančių mokinių yra *turėję galvos traumų*. Patyrus galvos traumas, sumažėja bendras psichinis aktyvumas ir produktyvumas, greit išsenka psichinė veikla. Įvairių mokslininkų tyrimai rodo, kad tokie vaikai greičiau pavargsta, skundžiasi galvos skausmais, nedarbingumu. Dauguma patyrusių mažesnes ar didesnes smegenų traumas, pasižymi elgsenos sutrikimais, nedrausmingumu, kuris savo ruožtu sukelia neigiamas mokytojų reakcijas.

Kaip ligos atsiliepia blogam mokymuisi? Ankstesniais mokslininkų tyrimais buvo išsiaiškinta, kad sirgdami mokiniai savotiškai atitolsta nuo mokyklos. Jeigu liga būna rimtesnė - vadinasi, kelias dienas jie negali mokytis ir atsilieka nuo programos. Tai suvokdami, vaikai jaudinasi ir bijo eiti į mokyklą, nes bijo, kad nesugebės „pasivyti“ klasės draugų, kad gaus blogus pažymius, kad kris autoritetas draugų akyse. Kartais vaikai, vengdami nesėkmės, po ligos kuo ilgiau nenori eiti į mokyklą ir nenori mokytis.

A. Davidavičienės ir N. Dailidienės tyrimo rezultatai rodo, kad įvairios ligos bei sveikatos sutrikimai turi nevienodą poveikį vaikų mokymosi pažangumui. Mokinių mokymuisi ypač didelę neigiamą įtaką daro nervų sistemos pakenkimai, tiek funkciniai, tiek organiniai. Mokinių mokymuisi daro įtakos ir ausų, nosies, gerklės, akių ligos. A. Davidavičienės ir kt. tirti jomis sergantys mokiniai daug prasčiau mokėsi (L.Gedvilas ir kt., 1983).

Dažniausiai mokytojai nepajėgia įsigilinti į kiekvieno vaiko mokyklos nelankymo ar blogo mokymosi priežastis ir reikalauja iš praleidusio pamokas vaiko tiek, kiek iš kitų. Patirtos nesėkmės mokinius atstumia nuo mokymosi. Pirmoji vaiko reakcija – „nenoriu mokytis, visai nieko nedarysiu“. Pabrėždami mokinių nesėkmę ir kaltindami už ją, mokytojai tik skatina nenorą mokytis.

Apibendrinant galima teigti, kad nežymūs mokinių sveikatos sutrikimai nėra tiesioginė blogo mokymosi priežastis. Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog didelė blogai besimokančiųjų dalis yra iš dalies sveiki vaikai. Galima manyti, kad ligos, sveikatos būklė gali jiems turėti tik laikinas neigiamas įtakas jų mokymosi rezultatams. Mūsų tyrimo rezultatai leidžia

manyti, kad vyraujančių blogo mokymosi priežasčių reikia ieškoti kitose mokinių gyvenimo ir veiklos srityse. Tačiau reikia nuolat stebėti visų mokinių sveikatą ir laiku imtis gydymo ar profilaktikos priemonių. Dažnai mokytojai ir mokinių tėvai neatsižvelgia į vaikų psichinę būklę. Dėl to kartais neteisingai traktuojamas vaikų blogas mokymasis. Taip pat mokiniai, turintys nervinių ar kitokių sveikatos sutrikimų, skubotai kaltinami nenoru mokytis, tingėjimu. Tuo tarpu blogo mokymosi priežastimi gali būti ne tingėjimas o koks nors sveikatos sutrikimas.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Literatūros ir dokumentų analizė atskleidė, kad mokyklos nelankymo priežastys yra susijusios su individualiomis asmenybės savybėmis, nepakankamais mokymosi gebėjimais bei asmenybės ir elgesio ypatumais, taip pat žema mokymosi motyvacija, nenoru mokytis, mokinio sveikata, mokymosi individualizavimo stoka, nesėkmės baime, pataisos kurso kartojimas bei socialinės – ekonominės mokinio ir jo šeimos sąlygos.
- Išanalizavus pedagoginę ir psichologinę literatūrą, išaiškėjo nevienoda įvairių autorių nuomonė apie blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio ypatumus. Tai įtakojo problemos nagrinėjimą iš skirtingų aspektų. Vieni labiau akcentavo aplinkos įtaką, kiti šeimos įtaką, dar kiti kreipė dėmesį į mokytojų požiūrį. Kai kurie autoriai labiau pabrėžė asmenybės savybių įtaką blogam mokymuisi.
- Mūsų atliktas tyrimas patvirtina pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje analizuotą problemą, kad yra ryšys tarp blogo mokymosi ir blogo mokinių elgesio bei asmenybės ypatumų. Tačiau joje trūksta demokratiškesnio požiūrio į blogai besimokančių, elgesio problemų turintį mokinį, šiltesnių, lygiateisiškesnių, pagarbių mokytojų ir mokinių tarpusavio santykių.
- Tiriant nustatyta, kad blogą mokymąsi sukelia šios priežastys: trečdalis blogai besimokančių mokinių neturi atsakomybės jausmo, ketvirtadaliui mokinių būdingas savireguliacijos nebuvimas, beveik penktadalis mokinių nesutaria su mokytojais dėl iš ankstinio jų nusistatymo, nesutaria su klasės draugais bei jaučiasi klasės draugų atstumti, nes klasės draugai juos pravardžiuoja, įžeidinėja ir bendrauja tik su išrinktaisiais, kai kurie blogai besimokantys mokiniai mokytojų bijo.
- Apklausos duomenys leidžia teigti, kad blogą mokymąsi įtakoja asmenybės savybės: daugiau nei pusė blogai besimokančių mokinių nori labiau pasitikėti savimi, trečdalis mokinių nesugeba sukaupti dėmesio, ketvirtadalis blogai besimokančių mokinių yra labai jautrūs, nekontroliuoja savo elgesio ir yra uždari bei mažai bendrauja, taip pat yra niekieno nesuprasti.
- Mokytojų apklausos duomenys leidžia teigti, kad blogą mokymąsi įtakoja elgesio savybės: ketvirtadalis blogai besimokančių mokinių dažnai pasielgia priešingai nei norėjo pasielgti, nes nesugeba savęs kontroliuoti, trečdalis mokinių iš pradžių padaro, po to pagalvoja, nes neturi atsakomybės jausmo. Nagrinėjant tyrimo duomenis, kaip mokinių sveikata įtakoja

blogą mokymąsi, elgesį ir asmenybės ypatumus, išaiškėjo, jog nežymūs sveikatos sutrikimai neįtakoja nei mokinių elgesio, nei asmenybės mokymosi kokybės.

- Iš tyrimo rezultatų matome, kad blogą mokymąsi įtakoja žemas mokinių savęs vertinimas. Tačiau vertinant teigiamas ir neigiamas asmenybės savybes, blogai besimokantys mokiniai sau priskiria daugiau teigiamų vertinimų nei neigiamų: beveik pusė tyrime dalyvavusių mokinių savimi yra patenkinti, trečdalis save vertina teigiamai, jaučiasi turintys gerų savybių, ketvirtadalis jaučiasi vertingais žmonėmis ir gebančiais darbus atlikti ne blogiau nei daugelis kitų klasės mokinių.

Remiantis tyrimo rezultatais, galima pateikti tokias rekomendacijas:

- Valstybės savivaldybės turėtų inicijuoti naujų programų ir mokymo strategijų kūrimą įvairioms nesėkmes moksle patiriančioms grupėms.
- Kurti nuolatinės stebėsenos ir paramos programas mokymosi sunkumų ir elgesio problemų turintiems mokiniams. Tuo remiantis kurti palankų klimatą, kuris trauktų mokinius prie mokyklos ir jos bendruomenės, sudarytų sąlygas mokino asmenybei skleisti.
- Parengti individualizuotas mokomąsias programas ir taikyti individualias mokymo strategijas mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų ir elgesio problemų. Ugdymo programa turi būti sukoncentruota į paauglį, atsižvelgiama į jo poreikius, kad būtų kuriama individuali mokytojo programa blogai besimokančiam mokiniui, pagrįsta atitinkamomis mokymo technikomis, paremta savigarbos ugdymu, socialinių gebėjimų treniravimu, realaus ugdymo turinio susiejimu su realiu gyvenimu ir vaiko poreikiais.
- Organizuojant ir koreguojant mokyklų V-X klasių mokinių veiklą, reikėtų skirti daugiau dėmesio blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio stebėjimo duomenų analizavimui, kuris galėtų padėti įvertinti mokinių elgesio raidą mokymosi įstaigoje.
- Blogai besimokančiam mokiniui mokykloje sudaryti sąlygas kvalifikuotai pagalbai, kurią gali teikti mokyklos pedagogai, psichologai, socialiniai darbuotojai, klasės vadovai, administracija, tėvai, pedagoginio – psichologinio centro, jo padalinių darbuotojai, medikai ir kiti kompetentingi darbuotojai.
- Pedagogams, socialiniams pedagogams, aptariant elgesio problemas su V-X klasių mokiniams, reikėtų remtis ne tik atlikta blogai besimokančių mokinių asmenybės ir elgesio analize, kuri yra informatyvi, patikima vertinimo priemonė, bet ir mokinių (bendraamžių) teikiama pagalba.

LITERATŪRA

1. Adler A. (1964). Superiority and Social Interest. A Collection of Later Writings, ed. H.L. Ambusher and R.R. Ambusher. New York: Norton.
2. Apie nemylimus, nesuprastus ir vienišus (2005). // Švietimo naujienos. Informacinis leidinys, Nr. 5, 7-8 p.
3. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. (2001). Mokytojų ir paauglių santykiai jų dvasinės sklaidos kontekste. Pedagogika, T. 52.
4. Auškelis R. (2004). Ugdykime poreikį mokytis. // Švietimo naujienos. Informacinis leidinys, Nr. 4.
5. Barkauskaitė M. (1979). Mokinių tarpusavio santykiai. – Kaunas: Šviesa.
6. Barkauskaitė M. (1999). Paauglys: savijauta, santykiai, veikla besikeičiančioje mokykloje. // Pedagogika, Nr. 39, 67-77 p.
7. Baublienė R. (2003). Asmenybės raida ir nuolatinė saviugda. – Kaunas: LKKA.
8. Beresnevičienė D. (1995). Nuolatinis mokymasis Lietuvoje. – Vilnius. ISBN 9986–614–01–5
9. Beresnevičienė D. (2000). Tėvų ir vaikų sąveikos įtaka vaikų savivertei. // Ugdymo psichologija, 3 t., 1, 11-20.
10. Beresnevičienė D. (2003). Jaunojo suaugusiojo psichologija. – Vilnius: Presvika. ISBN 9955 – 567 – 01 – 5
11. Bieliauskaitė R. (1993). Asmenybės psichologija. – Kaunas: Šviesa.
12. Bitinas B. (1962). Visuotinis mokymo vykdymas – pedagoginė problematika. – Kaunas: Šviesa.
13. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. – Vilnius: Jošara.
14. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. – Vilnius: Margi raštai.
15. Campbell Ross (1998). Kaip mylėti savo paauglį. – Vilnius: Katalikų pasaulis.
16. Conger J.J. & Miller W. C. (1966). Personality, Social Class and Delinquency. – New York: Wiley.
17. Dereškevičius P. (1976). Paauglių agresija (pabėgimai) ir jos šalinimo būdai. – Vilnius: PMTI.
18. Dereškevičius P. (1987). Auklėjimo sunkumų šalinimas mokykloje. Metodinės rekomendacijos. – Vilnius: PMTI.

19. Dereškevičius P. (2001). Mokyklos nelankymas: pedagogų nuomonių interpretacija. *Acta Pedagogica Vilnensia*. T. 8, p.27-35. ISSN 1392 - 5016
20. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadzė V. (2000). Mokyklos nelankymo priežastys. – Vilnius.
21. Elgesio kultūra (1980)/ Vacys Bagdonavičius, Marija Barkauskaitė, Apolonija Poškienė, Vincentas Žemaitis, Romas Žibaitis. - Vilnius, p.9-12.
22. Erikson E. (1978). Vaikystė ir visuomenė // *Psichologija*, Nr.7.
23. Finn J.D. (1989). Withdrawing from School. *Review of Educational Research*. Vol. 59.
24. Gabus vaikas mokykloje (2005)// Švietimo naujienos. Informacinis leidinys, Nr.1, p.3-5.
25. Gage N.L., Berliner D.C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. – Vilnius: Alma Litera.
26. Gedvilas L., Laužikas J. (1983). *Mokymo tobulinimas IV – VIII klasėje*. – Kaunas: Šviesa.
27. Grant W. (1998). Nuo 13 iki 19. Tėvų vadovas į paauglystės metus. – Kaunas: Šviesa.
28. Gučas A. (1981). *Vaiko psichologija*. – Kaunas: Šviesa.
29. Jacikevičius A. (1995). *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. – Vilnius: Žodynas.
30. Jackūnas Ž. (2002). Lietuvos švietimas XXI a. Iššūkių akivaizdoje: EBPO (OECD) ekspertų žvilgsnis // *Permainos*, Nr.8, p.12-14.
31. Jovaiša L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija*. – Vilnius: Agora.
32. Juodaitytė A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. – Vilnius.
33. Juodraitis A. (1999). *Asmenybės psichologinės adaptacijos prielaidos*. – Šiauliai.
34. Juška A. (1977). *Paauglių teigiamo požiūrio į mokymąsi ugdymas*. – Kaunas: Šviesa.
35. Kardelis V. (1997). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. – Kaunas.
36. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. – Vilnius. ISBN 9955 – 568 – 04 – 6
37. Laužikas J. (1974). *Mokinių pažinimas ir mokymo diferencijavimas*. – Kaunas: Šviesa.
38. Laužikas J. (1993). *Rinktiniai raštai*. T. 1. – Kaunas, p.83-85.
39. Laužikas J., Paurienė A. (1981). *Mokymo proceso tobulinimo pagrindai*. – Kaunas: Šviesa.
40. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. – Kaunas: Technologija, p.73-79.
41. Lietuvos psichologijos akiračiai (2002). – Vilnius.
42. Lietuvos švietimas 2004. (2004). – Vilnius: ŠAC.
43. Lietuvos švietimas XXI a. Iššūkių akivaizdoje: EBPO (OECD) ekspertų žvilgsnis (2002)// *Permainos*, Nr.8, p.13.
44. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos (2003). *Švietimo gairės 2003-2012 metai. Projektas*. – Vilnius: Dialogas.

45. Lietuvos vaikai (1996). Children of Lithuania: statistikos rinkinys. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. – Vilnius.
46. Maddi S.R. (1968). Personality theories: a comparative analysis. Homewood, III. (Rus. Теория личности: сравнительный анализ. Санкт Петербург, 2002).
47. Merfeldaitė O. (1993). Gatvės vaiko kaip socialinio – pedagoginio fenomeno charakteristika. – Vilnius, p.83.
48. Meškauskienė A. (2002). Svarbesni asmenybės orumo ugdymo bei apsaugos aspektai. //Pedagogika, Nr.62, p.13-17.
49. Mokymosi sunkumai ir negalės (1995). – Vilnius: VU leidykla.
50. Navaitis G. (2001). Psichologinė parama paaugliui. – Vilnius: Kronta.
51. Navasaitienė S. (2001). Mokyklos nelankymo reiškinių socialinė determinacija// Pedagogika, Nr. 50, p. 133-141. ISBN 9986 – 03 – 228 – 8
52. Navasaitienė S. (2002). Mokyklos nelankymo Lietuvoje socialinė determinacija. Daktaro disertacijos santrauka. – Kaunas.
53. Nepalikime vaiko nuošaly. Metodinė medžiaga (2004). – Vilnius, p. 7-10.
54. Nepilnamečių justicija Lietuvoje (1998). – Vilnius.
55. Nepilnamečių kriminalinė justicija (2001). – Vilnius: VRM
56. Nesėkmingo mokinių mokymosi priežasčių tyrimo teoriniai ir empiriniai aspektai (2004)/ M.Barkauskaitė, V.Indrašienė, M.Gaigalienė, V.Rimkevičienė, R.Vasiliauskas //Pedagogika, Nr.70, p.32-36.
57. Netinkamas moksleivių elgesys (2002)//Švietimo naujienos. Informacinis leidinys, Nr.4, 6 p.
58. Paauglių rizikingos elgsenos prevencijos iniciatyvos (2002). – Kaunas: Lututė.
59. Paauglių savęs vertinimo bei santykių su bendraamžiais ir tėvais sąveikos ypatumai (2004) // Pedagogika, Nr. 1, p.91-95.
60. Paauglys dabartinėje visuomenėje (2002). – Vilnius: SOS Vaikų kaimų Lietuvoje draugija.
61. Pervin L. A., John O.P. (1997). Personality: theory and research. New York. (Rus. Первин Л. А., Джон О. П. Психология личности: теория и исследования. Москва, 2000.)
62. Petrulytė A. (2003). Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Pažink save. – Vilnius: Presvika.
63. Pileckaitė – Markovienė M. (2001). Jaunesniojo moksleivio amžiaus moksleivių vidinės darnos ypatumai. Daktaro disertacija. – Vilnius: VPU.
64. Pilietiškumo ugdymas (2004)// Švietimo naujienos. Informacinis leidinys. Nr. 16, p. 11.
65. Popamokinės veiklos įtaka ugdanč(is) mokinių gebėjimus (2005)// Informacinis leidinys. Švietimo naujienos. Nr. 7, p.16-17.

66. Rajeckas V.(1995). Asmenybės raida ir ugdymas. – Vilnius: Asveja.
67. Rajeckas V. (2004). Pedagogikos pagrindai. – Vilnius.
68. Rimm S.B. (1998). Sumažėjusio pažangumo sindromas. – Vilnius: Soliterija.
69. Rizikos veiksniai, lemiantys šalinamų iš pagrindinės mokyklos nepažangumą. / Marija Barkauskaitė, Marija Gaigalienė, Valdonė Indrašienė, Violeta Rimkevičienė // Ugdymo proceso problema.
70. Rupšienė L. (2000). Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškinys. Monografija.– Klaipėda.
71. Stulpinas T. (1974). Pedagoginės žemo pažangumo įveikimo problemos. Metodinė medžiaga. – Šiauliai.
72. Stulpinas T. (1977). Mokinių žemo pažangumo priežastys ir jų šalinimas. – Kaunas: Šviesa.
73. Stulpinas T. (2002). Moksleivių neigiamų emocijų priežastys. // Pedagogika. Nr. 56, p.169-173.
74. Tijūnėlienė O. (2000). Mokytojo autoriteto samprata Lietuvoje. – Klaipėda.
75. Ugdyme poreikį mokytis (2004)// Informacinis leidinys. Švietimo naujienos. Nr.4, p.5-8.
76. Vaičiulienė A. (1998). Paauglystė – didelių permainų metas. – Vilnius.
77. Vaičiulienė A. (2004). Paauglio psichologija. – Vilnius.
78. Vaiko teisių konvencija (1996). – Vilnius.
79. Vaitkevičius J. (1985). Mokymo procesas. - Kaunas: Šviesa.
80. Vaitkevičius J. (1988). Socialiniai pedagogikos bruožai. Monografija, - Vilnius: Mokslas.
81. Valickas G. (1995). Psichologiniai asocialios asmenybės formavimosi mechanizmai. ISSN 0202 – 3318. PSICHOLOGIJA. 14.
82. Vyčnienė D. (2002). Paauglystės amžiaus charakterio akcentuacijos, tipiškos paauglystės amžiaus elgesio reakcijos. Nepilnamečių kriminalinė justicija. – Vilnius.
83. Walton F.X. (2000). Kaip užsitarnauti paauglių pasitikėjimą namuose ir mokykloje. Vadovas tėvams, mokytojams, konsultantams ir mokyklų administratoriams.
84. Winnicott D. W. (1989). The Family and Individual Development. – London and N.Y.
85. www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalga/s083.pdf.
86. Zaborskis A. ir kt. (1996). Moksleivių gyvenimo būdas ir sveikata./ A.Zaborskis, N.Žemaitienė, L. Šumskas, A. Diržytė – Vilnius: Leidybos centras.
87. Želvys R.(1994). Paauglio psichikos vystymasis. – Vilnius.
88. Žilinskienė E., Gudžinskienė V. (2003). Gyvensena ir sveikata. – Vilnius: VPU.

89. Бандура А., Уолтер Р. (2000). Подростковая агрессия. Изучения влияния воспитания и семейных отношений. – Апрель Пресс Эксмо – Пресс, Москва.
90. Бютнер К. (1991). Жить с агрессивными детьми. - М.
91. Вилюнас В. К. (1976). Психология эмоциональных явлений. – М.
92. Выготский Л. С. (1984). Педагогика подростка // Л. С. Выготский Собрание сочинений. Т. IV.- Москва, р.260-268.
93. Ремшмидт Х. (1994). Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности. Издательство „Мир“.
94. Стоун Е. (1984). Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения – Москва, с.11.
95. Флейк – Хобсон К., Робинсон Б. Е., Скин П. (1993). Развитие ребенка и его отношений с окружающими. Пер. с англ. / Общ. Ред. и предисл. М. С. Мацковского. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, с. 511.

SUMMARY

Neniškienė I. Peculiarities of miserable student's individual and behavior. A supervisor - Barkauskaitė M.

There were implemented reforms of education during ten years. These reforms determined progress of education in Lithuania. However, the youth which is studying does not get qualified primary and secondary education, they cannot compete with our society. A school like an institution is not perfect. There are lots of influences (surroundings' conditions which form children's disfavour for school, reluctance to attend school and diminish wish to study and schoolgirl's and schoolboy's attitudes, viewpoints and values which are formed in these conditions), which determine a reluctance to study directly or indirectly. There are statements which are located. Firstly, the features of miserable students influence miserable school work. Secondly, an incapability to study good postulates negative attitude to studies, estimation of themselves, conflicts between teachers and classmates. Finally, some special social pedagogical reasons govern miserable school work. These reasons lie in family, in individual, at school and in society.

There were participate students (which do not get good marks) from 5- 10 forms in the investigation. The main purpose of the investigation- to display individual's and behavior's peculiarity of miserable students.

The goals of the investigation: to find pedagogical and psychological literature and discuss theoretical aspects of the investigation; characterize individual's peculiarities of miserable students; to clear behavior's features of miserable students; determine individual and behavior's features which have the most important things for miserable school work.

A requirement to reach a good estimation of themselves is one of the most principal element which determines a treatment of students. A majority of students is self confident but they study very bad, they appreciate themselves perfect and they do not think that they are worse than others. A micro- environment occupies the most important place in student's life. The micro-environment consists of: a family, school and contemporaries. But students usually suffers from unacceptable treatment of educationalists and misbehavior: a spite, blatancy, jeer. According to these reasons students are always transfixed with horror. They feel the horror everlastingly.

An estimation of relation between students and teachers allows us to think that some of these students are in difficult state: they feel the horror, disappointment, stress (the teachers behave untimely, they are set against students, the teachers sneer down. All these states influence student' s individual and behavior, miserable school work.

Teenagers are very vulnerable, they are sensitive and take in bad part. They sometimes react inadequately to daily events. Consequence embarrassments of health do not influence student' s behavior and individual.

This investigation proves materials analyzed from pedagogical and psychological literature. Analyzed material shows that there is a connection between miserable school work and miserable student' s behavior and individual' s peculiarities. However, there is not a more democratic attitude to person who learns bad, who has behavior' s problems, warmer, more equality, respectful relationship between teachers and students.

Kodas.....

Mielas moksleivi,

Šia anketa norime sužinoti, su kokiais sunkumais susiduriate mokykloje. Jūsų nuoširdūs atsakymai padės tobulinti darbą mokykloje.

1. Mokymasis man sunkiai sekasi, nes šeimoje:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. neturiu/neturėjau sąlygų mokytis namuose	1	2	3
2. kartais neturiu/neturėjau kur gyventi	1	2	3
3. nuolat pykstamasi, baramasi	1	2	3
4. išgyvenu/išgyvenau stresą, baimę, nerimą	1	2	3
5. išgyvenu/išgyvenau smurtą	1	2	3
6. namuose trūksta pinigų	1	2	3
7. nesulaukiu paramos ir dėmesio	1	2	3
8. vienas iš tėvų (abu) išvykę dirbti į užsienį	1	2	3
9. vienas iš tėvų (abu) neturi darbo	1	2	3
10. šeimoje kalbama nelietuviškai, todėl niekas negali padėti	1	2	3
11. kita (rašyk).....	1	2	3

2. Mokymasis man sunkiai sekasi:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. sunku mokytis	1	2	3
2. sunku skaityti	1	2	3
3. sunku rašyti	1	2	3
4. sunku skaičiuoti	1	2	3
5. sunku suprasti, kas aiškinama pamokos metu	1	2	3
6. sunku įsiminti, ką aiškina mokytojas	1	2	3
7. sudėtinga atgaminti tai, ką aiškina mokytojas	1	2	3
8. nežinau, kaip mokytis	1	2	3
9. sunku išmokyti, nors mokausi daug	1	2	3
10. nepavyksta sukaupti dėmesio	1	2	3
11. sudėtinga planuoti savo laiką per dieną	1	2	3
12. per daug užduoda namų darbų	1	2	3
13. sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi per pamokas	1	2	3
14. kita (rašyk).....	1	2	3

3. Mokymasis man sunkiai sekasi, nes su klasės draugais:

Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutariu, jie mane pravardžiuoja, įžeidinėja	1	2	3
2. nebendrauju, esu/buvau atstumtas	1	2	3
3. nebendrauju, esu/buvau patyręs smurtą, mušimą	1	2	3
4. nesutariu, nes jie bendrauja tik su išrinktaisiais	1	2	3
5. nebendrauju, nes esu/buvau vyresnis	1	2	3
6. mažai bendrauju, nes nėra su jais apie ką kalbėti	1	2	3
7. kita (rašyk).....	1	2	3

4. Mokymasis man sunkiai sekasi, nes su mokytojais aš:

Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutariu, jie netinkamai elgiasi	1	2	3
2. nesutariu, nes jie tyčiojasi, užgaulioja	1	2	3
3. nesutariu, nes jie stumdo, muša su linuote	1	2	3
4. nesutariu, nes jie iš anksto prieš mane nusistatę	1	2	3
5. bijau jų	1	2	3
6. kita (rašyk).....	1	2	3

5. Mokymasis man sunkiai sekasi, todėl mokykloje:

Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. turėjau/turiu pataisų	1	2	3
2. antramečiavau	1	2	3
3. trečiamečiavau	1	2	3
4. dažnai praleisdavau pamokas	1	2	3
5. keičiau mokyklas	1	2	3
6. ilgai sirgau	1	2	3
7. kita (rašyk).....	1	2	3

6. Aš manau, kad:

Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. mokytis nėra prasmės	1	2	3
2. neįdomu kai kuriose pamokose	1	2	3
3. neįdomu mokykloje	1	2	3
4. tingiu mokytis	1	2	3
5. mokykloje manęs niekas nedomina	1	2	3
6. turiu žalingų įpročių	1	2	3
7. kita (rašyk).....	1	2	3

7. Į mokyklą ateinu/ateidavau :*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. paruošęs visus namų darbus žodžiu ir raštu	1	2	3
2. paruošęs namų darbus raštu	1	2	3
3. paruošęs tik namų darbus žodžiu	1	2	3
4. šiek tiek pasiruošęs kiekvienam dalykui	1	2	3
5. paruošęs(usi) namų darbus tik tada, kai tikiuosi, kad patikrins	1	2	3
6. pasiruošęs(usi) atsakinėti žodžiu tik tada, kai tikiuosi, jog paklaus	1	2	3
7. neparuošęs namų darbų	1	2	3
8. kita (rašyk).....	1	2	3

8. Į mokyklą ateinu/ateidavau, nes :*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. ją baigęs noriu įsigyti profesiją	1	2	3
2. lanko mano draugai	1	2	3
3. neturiu(neturėjau) ką veikti	1	2	3
4. mokykloje duoda pavalgyti	1	2	3
5. verčia (vertė) tėvai	1	2	3
6. verčia (vertė) mokytojai	1	2	3
7. kita (rašyk).....	1	2	3

9. Kiek laiko vidutiniškai per dieną skiri:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Beveik neskiriu	Mažiau nei 1 val	2-3 val.	4 val. ir daugiau
1. Savarankiškam namų darbų atlikimui				
2. Namų darbų aiškinimuisi su kitų pagalba				
3. Konsultacijoms mokykloje				
4. Dalyvavimui būreliuose				
5. Dalyvavimui treniruotėse				
6. Darbui su kompiuteriu				
7. Praleisti su draugais				
8. Pailsėti po pamokų				
9. Knygoms skaityti				
10. Kita (rašyk).....				

10. Man kartais atrodo, kad aš:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. esu patenkintas savimi.	1	2	3
2. kartais manau, kad esu niekam tikęs.	1	2	3
3. man atrodo, kad turiu nemažai gerų savybių.	1	2	3
4. darbus atlieku taip gerai, kaip ir dauguma kitų.	1	2	3
5. jaučiu, kad neturiu kuo didžiulotis.	1	2	3
6. kartais jaučiuosi nereikalingas.	1	2	3
7. jaučiu, kad esu vertingas žmogus.	1	2	3
8. norėčiau daugiau pasitikėti savimi.	1	2	3
9. apskritai, esu linkęs jaustis nevykėliu.	1	2	3
10. save vertinu teigiamai.	1	2	3
11. kita (įrašyk).....	1	2	3

11. Kai man buvo/yra sunku mokytis:

	Dažnai	Kartais	Niekada
1. dalyko mokytojas aiškina/aiškindavo papildomai	1	2	3
2. mokytojai žymi/žymėdavo lankomumą	1	2	3
3. dalyko mokytojas padeda/padėdavo atlikti namų darbus	1	2	3
4. mokytojas duodavo specialias užduotis	1	2	3
5. mokytojas leidžia/leisdavo pasitaisyti pažymį	1	2	3
6. mokytojai įvertina/įvertindavo mano pastangas drąsina/drąsino, pataria/patarė	1	2	3
7. klasės auklėtojas įtikinėja/įtikinėjo, jog reikia mokytis, kalbėdavo/kalba su tėvais, mokytojais	1	2	3
8. draugai palaiko/palaikydavo, padeda/padėdavo parengti namų darbus	1	2	3
9. sunkumus įveikti padeda socialinis pedagogas, psichologas, logopedas	1	2	3
10. kita (įrašyk).....	1	2	3

12. Susidūrus su mokymosi sunkumais, mokykloje aš kreipiausi pagalbos į:

<i>Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą</i>	Dažnai	Kartais	Niekada
1. dalyko mokytoją	1	2	3
2. psichologą	1	2	3
3. logopedą	1	2	3
4. socialinį pedagogą	1	2	3
5. spec. pedagogą	1	2	3
6. klasės auklėtoją	1	2	3
7. draugus	1	2	3
8. kita (įrašyk).....	1	2	3

13. Mokymosi sunkumus mokykloje padeda įveikti:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Dažnai	Kartais	Niekada
1. dalyko mokytojas	1	2	3
2. psichologas	1	2	3
3. logopedas	1	2	3
4. socialinis pedagogas	1	2	3
5. spec. pedagogas	1	2	3
6. klasės auklėtojas	1	2	3
7. draugai	1	2	3
8. niekas nepadeda	1	2	3
9. kita (rašyk).....	1	2	3

14. Susidūrus su mokymosi sunkumais, šeimoje aš kreipiuosi/kreipiausi pagalbos į:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Dažnai	Kartais	Niekada
1. mama/globėją	1	2	3
2. tėvą/globėją	1	2	3
3. abu tėvus/globėjus	1	2	3
4. senelius	1	2	3
5. samdomą mokytoją	1	2	3
6. pats į save (pats sprendžiu problemas)	1	2	3
7. brolius/seseris	1	2	3
8. nesikreipiu/nesikreipiau	1	2	3
8. kita (rašyk).....	1	2	3

15. Mokymosi sunkumus šeimoje padeda įveikti:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Dažnai	Kartais	Niekada
1. mama/globėja	1	2	3
2. tėvas/globėja	1	2	3
3. samdomi mokytojai	1	2	3
4. abu tėvai/globėjai	1	2	3
5. seneliai	1	2	3
6. pats įveikiu	1	2	3
7. broliai/seserys	1	2	3
8. kita (rašyk).....	1	2	3

16. Mokyklos nelankau, nes šeimoje:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. trūksta pinigų	1	2	3
2. nesulaukiu paramos ir dėmesio	1	2	3
3. vienas iš tėvų (abu) išvykę dirbti į užsienį	1	2	3
4. vienas iš tėvų (abu) neturi darbo	1	2	3
5. neturime nuolatinės gyvenimo vietos	1	2	3
6. kita (rašyk).....	1	2	3

17. Mokyklos nelankau, nes :

<i>Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą</i>	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. sunku skaityti	1	2	3
2. sunku rašyti	1	2	3
3. sunku skaičiuoti	1	2	3
4. sunku suprasti informaciją pamokos metu	1	2	3
5. nepavyksta įsiminti informacijos pamokos metu	1	2	3
6. nemoku mokytis	1	2	3
7. sunku įsiminti, nors mokausi daug	1	2	3
8. nepavyksta sukaupti dėmesio	1	2	3
9. nemoku susiplanuoti savo laiko per dieną	1	2	3
10. per daug užduoda namų darbų	1	2	3
11. sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi	1	2	3
12. tingiu mokytis	1	2	3
13. turiu žalingų įpročių	1	2	3
14. bijau gauti blogą pažymį	1	2	3
15. bijau atsakinėti prieš klasę	1	2	3
16. kita (parašyk).....	1	2	3

18. Mokyklos nelankau, nes su klasės draugais:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutariu, jie mane pravardžiuoja, įžeidinėja	1	2	3
2. nebendrauju, buvau atstumtas	1	2	3
3. nebendrauju, esu patyręs smurtą, mušimą	1	2	3
4. nesutariu, jie bendrauja tik su išrinktaisiais	1	2	3
5. nebendrauju, nes buvau vyresnis	1	2	3
6. mažai bendravau, nes nėra su jais apie ką kalbėti	1	2	3
7. kita (parašyk).....	1	2	3

19. Mokyklos nelankau, nes, su mokytojais aš:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutariu, jie netinkamai elgiasi	1	2	3
2. nesutariu, nes jie tyčiojasi, užgaulioja	1	2	3
3. nesutariu, sutariu, nes jie stumdo, muša su liniuote	1	2	3
4. nesutariu, nes jie iš anksto prieš mane nusistatę	1	2	3
5. bijau jų	1	2	3
6. kita (parašyk).....	1	2	3

20. Mano sveikata:*Pažymėk kiekvieno teiginio tik vieną tau tinkantį atsakymą*

	Taip	Ne
1. esu sveikas, dažniausiai tikrai gerai jaučiuosi	1	2
2. sergu chroniškais ligomis	1	2
3. turėjau galvos traumą/traumas	1	2
4. turėjau traumų (lūžių, sutrenkimų)	1	2
5. sergu įgimtoms ligomis	1	2
6. priklausau specialiųjų poreikių grupei	1	2
7. kita (įrašyk)	1	2

21. Mano mamos/globėjos išsilavinimas:*Pažymėk vieną atsakymą*

1. aukštasis (universitetas, institutas, akademija)	1
2. nebaigtas aukštasis	1
3. aukštesnysis (technikumas)	1
4. profesinis vidurinis	1
5. vidurinis	1
6. pagrindinis	1
7. nežinau	1

21. Mano tėvo/globėjo išsilavinimas:*Pažymėk vieną atsakymą*

1. aukštasis (universitetas, institutas, akademija)	1
2. nebaigtas aukštasis	1
3. aukštesnysis (technikumas)	1
4. profesinis vidurinis	1
5. vidurinis	1
6. pagrindinis	1
7. nežinau	1

22. Kokį išsilavinimą planuoji pasiekti:*Pažymėk vieną atsakymą*

1. aukštąjį (universitetas)	1
2. aukštąjį (neuniversitetinį, kolegiją)	1
3. profesinį	1
4. vidurinį	1
5. pagrindinį	1
6. nežinau	1
7. kita (įrašyk)	1

23. Aš esu:*Pažymėk*

1. berniukas/jaunuolis	1
2. mergaitė/jaunuolė	1

24. Mokausi:*Pažymėk vieną atsakymą*

1. ketvirtoje	1
2. penktoje	1
3. šeštoje	1
4. septintoje	1
5. aštuntoje	1
6. devintoje	1
7. dešimtoje	1
8. nesimokau (parašykite kiek klasių baigėte)	1

25. Mokausi/ mokiausi:*Pažymėk vieną atsakymą*

1. pradinėje mokykloje	1
2. pagrindinėje mokykloje	1
3. vidurinė mokykloje	1
4. jaunimo mokykloje	1

26. Mano šeimos sudėtis:*Pažymėk vieną atsakymą*

1. pilna (tėtis, mama, broliai, seserys)	1
2. nepilna (gyvenu su vienu iš tėvų; globėja, globėju ir kt.)	1
3. kita (įrašyk)	1

2 priedas

Kodas.....

Mieli Kolegos,

Šia anketa norime sužinoti, su kokiais sunkumais susiduria Jūsų auklėtinis mokykloje. Tikimės atvirų atsakymų į klausimus.

1. Su kokiais sunkumais šis auklėtinis susiduria mokykloje:

<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. sunku mokytis	1	2	3
2. sunku skaityti	1	2	3
3. sunku rašyti	1	2	3
4. sunku skaičiuoti	1	2	3
5. nepasitiki savo jėgomis	1	2	3
6. sunkiai sutaria su klasės draugais	1	2	3
7. sunkiai sutaria su mokytojais	1	2	3
8. nemoka mokytis	1	2	3
9. sunku įsiminti, nors mokosi daug	1	2	3
10. nepavyksta sukaupti dėmesio	1	2	3
11. nesugeba susiplanuoti savo laiko	1	2	3
12. per daug užduoda namų darbų	1	2	3
13. kita (rašykite).....	1	2	3

2. Mokymasis jam sunkiai sekasi, nes su klasės draugais:

<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutaria, jį pravardžiuoja, įžeidinėja	1	2	3
2. nebendrauja, yra /buvo atstumtas	1	2	3
3. nebendrauja, yra /buvo patyręs smurtą, mušimą	1	2	3
4. nesutaria, nes jie bendrauja tik su išrinktaisiais	1	2	3
5. nebendrauja, nes yra /buv+o vyresnis	1	2	3
6. mažai bendrauja, nes nėra su juo apie ką kalbėti	1	2	3
7. kita (rašykite).....	1	2	3

3. Mokymasis jam sunkiai sekasi, nes su mokytojais:

<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutaria, jis(ji) netinkamai elgiasi	1	2	3
2. nesutaria, jis(ji) tyčiojasi, užgaulioja	1	2	3
3. nesutaria, nes jie iš anksto prieš auklėtinį nusiteikę	1	2	3
4. bijo jų	1	2	3
5. sutaria su mokytojais	1	2	3
6. kita (rašykite).....	1	2	3

4. Mokymasis auklėtiniui sunkiai sekasi, todėl mokykloje:

<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. turėjo/turi pataisų	1	2	3
2. antramečiavo	1	2	3
3. trečiamečiavo	1	2	3
4. dažnai praleisdavo pamokas	1	2	3
5. keitė mokyklas	1	2	3
6. ilgai sirgo	1	2	3
7. kita (įrašykite).....	1	2	3

5. Man kartais atrodo, kad šis auklėtinis:*Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. dažnai pasielgia priešingai, nei norėjo pasielgti;	1	2	3
2. iš pradžių padaro, po to pagalvoja	1	2	3
3. yra uždaras ir mažai bendrauja	1	2	3
4. yra labai jautrus	1	2	3
5. yra niekieno nesuprastas	1	2	3
6. kita (įrašykite).....	1	2	3

6. Kai auklėtiniui buvo sunku mokytis:*Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą*

	Dažnai	Kartais	Niekada
1. dalyko mokytojas aiškina/aiškindavo papildomai	1	2	3
2. mokytojai žymi/žymėdavo lankomumą	1	2	3
3. dalyko mokytojas padeda/padėdavo atlikti namų darbus	1	2	3
4. mokytojas duodavo specialias užduotis	1	2	3
5. mokytojas leidžia/leisdavo pasitaisyti pažymį	1	2	3
6. mokytojai įvertina/įvertindavo auklėtinio pastangas drąsina/drąsino, pataria/patarė	1	2	3
7. klasės auklėtojas įtikinėja/įtikinėjo, jog reikia mokytis, kalbėdavo/kalba su tėvais, mokytojais	1	2	3
8. draugai palaiko/palaikydavo, padeda/padėdavo parengti namų darbus	1	2	3
9. sunkumus įveikti padeda socialinis pedagogas, psichologas, logopedas	1	2	3
10. kita (įrašykite)	1	2	3

7. Susidūrus su mokymosi sunkumais, mokykloje auklėtinis kreipiasi pagalbos į:			
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Dažnai	Kartais	Niekada
1. dalyko mokytoją	1	2	3
2. psichologą	1	2	3
3. logopedą	1	2	3
4. socialinį pedagogą	1	2	3
5. spec. pedagogą	1	2	3
6. klasės auklėtoją	1	2	3
7. draugus	1	2	3
8. kita (įrašykite).....	1	2	3

8. Mokymosi sunkumus šeimoje auklėtiniui padeda įveikti:			
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Dažnai	Kartais	Niekada
1. mama/globėja	1	2	3
2. tėvas/globėjas	1	2	3
3. samdomi mokytojai	1	2	3
4. abu tėvai/globėjai	1	2	3
5. seneliai	1	2	3
6. pats susitvarkydavo	1	2	3
7. broliai/seserys	1	2	3
8. kita (įrašykite).....	1	2	3

9. Auklėtinis mokyklos nelanko, nes Jam:			
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą</i>	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. sunku mokytis	1	2	3
2. sunku skaityti	1	2	3
3. sunku rašyti	1	2	3
4. sunku skaičiuoti	1	2	3
5. sunku suprasti, kas aiškinama pamokos metu	1	2	3
6. sunku įsiminti, ką aiškina mokytojas	1	2	3
7. sudėtinga atgaminti tai, ką aiškina mokytojas	1	2	3
8. nežino, kaip mokytis	1	2	3
9. sunkiai išmoksta, nors mokosi daug	1	2	3
10. nepavyksta sukaupti dėmesio	1	2	3
11. nesugeba planuoti savo laiko	1	2	3
12. per daug užduoda namų darbų	1	2	3
13. sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi per pamokas	1	2	3
14. kita (įrašykite).....	1	2	3

10. Auklėtinis mokyklos nelanko, nes su klasės draugais:*Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutaria, jį pravardžiuoja, įžeidinėja	1	2	3
2. nebendrauja, yra/buvo atstumtas	1	2	3
3. nebendrauja, yra/buvo patyręs smurtą, mušimą	1	2	3
4. nesutaria, nes bendrauja tik su išrinktaisiais	1	2	3
5. nebendrauja, nes yra/buvo vyresnis	1	2	3
6. mažai bendrauja, nes nėra su jais apie ką kalbėti	1	2	3
7. kita (įrašykite).....	1	2	3

11. Auklėtinis mokyklos nelanko, nes su mokytojais:*Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. nesutaria, auklėtinis(ė) netinkamai elgiasi	1	2	3
2. nesutaria, nes auklėtinis(ė) tyčiojasi, užgaulioja	1	2	3
3. nesutaria, nes mokytojai nusistatę prieš auklėtinį	1	2	3
4. bijo mokytojų	1	2	3
5. kita (įrašykite).....	1	2	3

12. Auklėtinis mokyklos nelanko, nes:*Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą*

	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
1. namuose trūksta pinigų	1	2	3
2. vienas iš tėvų (abu) išvykę dirbti į užsienį	1	2	3
3. vienas iš tėvų (abu) neturi darbo	1	2	3
4. neturi nuolatinės gyvenimo vietos	1	2	3
5. kita (įrašykite).....	1	2	3

13. Auklėtinio sveikata:*Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą*

	Taip	Ne
1. sveikas, dažniausiai tikrai gerai jaučiasi	1	2
2. serga chroniškėmis ligomis	1	2
3. turėjo galvos traumą/traumas	1	2
4. turėjo traumų (lūžių, sutrenkimų)	1	2
5. serga įgimtomis ligomis	1	2
6. priklauso specialiųjų poreikių grupei	1	2
7. kita (įrašykite)	1	2

14. Jo mamos/globėjos išsilavinimas:*Pažymėkite*

1. aukštasis (universitetas, institutas, akademija)	1
2. nebaigtas aukštasis	1
3. aukštesnysis (technikumas)	1
4. profesinis vidurinis	1
5. vidurinis	1
6. pagrindinis	1
7. nežinau	1

15. Jo tėvo/globėjo išsilavinimas:*Pažymėkite*

1. aukštasis (universitetas, institutas, akademija)	1
2. nebaigtas aukštasis	1
3. aukštesnysis (technikumas)	1
4. profesinis vidurinis	1
5. vidurinis	1
6. pagrindinis	1
7. nežinau	1

16. Pažymėkite

1. berniukas/jaunuolis	1
2. mergaitė/jaunuolė	1

17. Auklėtinis mokosi pagal:*Pažymėkite vieną atsakymą*

1. individualiąją bendrą programą	1
2. individualiąją adaptuotą programą	1
3. individualiąją modifikuotą programą	1

18. Auklėtinis mokosi:*Pažymėkite vieną atsakymą*

1. ketvirtoje	1
2. penktoje	1
3. šeštoje	1
4. septintoje	1
5. aštuntoje	1
6. devintoje	1
7. dešimtoje	1

19. Auklėtinis mokosi:*Pažymėkite vieną atsakymą*

1. pradinėje mokykloje	1
2. pagrindinėje mokykloje	1
3. vidurinėje mokykloje	1
4. jaunimo mokykloje	1

20. Auklėtinio šeimos sudėtis:*Pažymėkite vieną atsakymą*

1. pilna (tėtis, mama, broliai, seserys)	1
2. nepilna (gyvena su vienu iš tėvų; globėja, globėju ir kt.)	1
3. globos namų auklėtinis	1
4. kita (<i>įrašykite</i>)	1

Dėkojame už nuoširdžius atsakymus

6 lentelė

Dalyvaujančių tyrime mokinių pasiskirstymas pagal klases

Klasė	5 klasė	6 klasė	7 klasė	8 klasė	9 klasė	10 klasė
Mokiniai						
Mokinių skaičius	41	37	53	46	61	26
Iš viso proc.	15,5	14	20,1	17,4	23,1	9,8

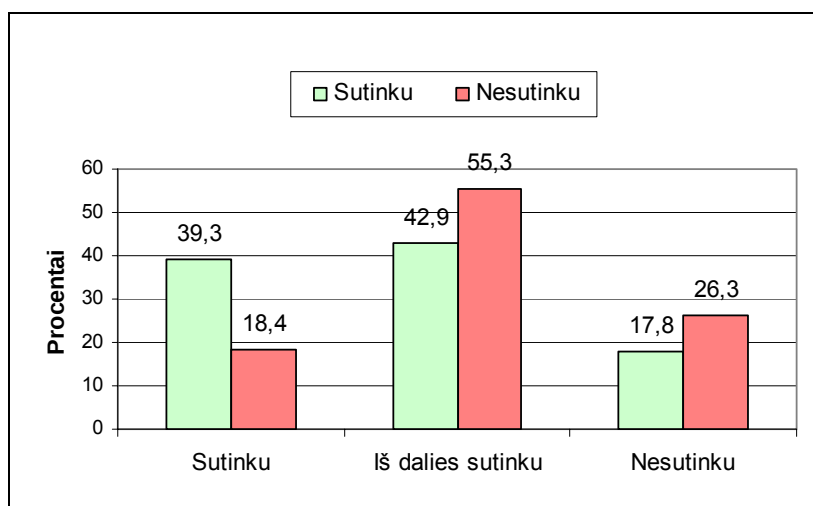
7 lentelė

Teigiamas mokinių savęs vertinimas

Nr.	Moksleivių vertinimas Teigiama nuomonė apie save	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
		Proc.	Proc.	Proc.
1.	Esu patenkintas savimi	46	34,6	19,4
2.	Man atrodo, kad turiu nemažai gerų savybių	31,7	50,4	17,9
3.	Darbus atlieku taip gerai, kaip ir dauguma kitų	17,2	50,4	32,4
4.	Jaučiu, kad esu vertingas žmogus	22,9	50,4	26,7
5.	Save vertinu teigiamai	35,5	45,8	18,7

Neigiamas moksleivių savęs vertinimas

Nr.	Moksleivių vertinimas Neigiama nuomonė apie save	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
		Proc.	Proc.	Proc.
1.	Kartais manau, kad esu niekam tikęs	25,2	30,9	43,9
2.	Jaučiu, kad neturiu kuo didžiutis	15,3	32,8	51,9
3.	Kartais jaučiuosi nereikalingas	22,1	34	43,9
4.	Norėčiau daugiau pasitikėti savimi	53,4	34,4	12,2
5.	Apskritai, esu linkęs jaustis nevykėliu	9,2	20,6	70,2

19 pav. Mokinių teigiamas savęs vertinimas priklausomai nuo sveikatos

9 lentelė

Moksleivių santykių su mokytojais vertinimas

Nr.	Moksleivių santykiai su mokytojais vertinimas	Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Nesutariu, jie netinkamai elgiasi	27	10,2	74	27,9	164	61,9
2.	Nesutariu, nes jie tyčiojasi, užgaulioja	18	6,8	49	18,5	198	74,7
3.	Nesutariu, nes jie stumdo, muša su liniuote	5	1,9	18	6,8	242	91,3
4.	Nesutariu, nes jie iš anksto pieš mane nusistatę	45	17	61	23	159	60
5.	Bijau jų	29	10,9	38	14,3	198	74,7

10 lentelė

Moksleivių santykių su klasės draugais vertinimas

Nr.	Moksleivių santykiai su klasės draugais vertinimas	Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Nesutariu, jie mane pravardžiuoja, įžeidinėja	39	14,7	49	18,5	177	66,8
2.	Nebendrauju, esu/ buvau atstumtas	19	17,2	43	16,2	203	76,6
3.	Nebendrauju, esu/ buvau patyręs smurtą, mušimą	12	4,5	16	6	237	89,4
4.	Nesutariu, nes jie bendrauja tik su išrinktaisiais	37	14	47	17,7	181	68,3
5.	Nebendrauju, nes esu vyresnis	6	2,3	19	7,2	240	90,6
6.	Mažai bendrauju, nes nėra su jais apie ką kalbėti	32	12,1	47	17,7	186	70,2

Moksleivių blogo mokymosi priežastys

Nr.	Moksleivių vertinimas Mokymasis sunkiai sekasi	Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Nuolat pykstamasi, baramasi	29	10,9	71	26,8	165	62,3
2.	Išgyvenu stresą, baimę	29	10,9	62	23,4	174	65,7
3.	Sunku mokytis	101	38,1	124	46,8	40	15,1
4.	Sunku skaityti	26	9,8	47	17,7	192	72,5
5.	Sunku rašyti	33	12,5	68	25,7	164	61,9
6.	Sunku skaičiuoti	43	16,2	81	30,6	141	53,2
7.	Sunku suprasti, kas aiškinama pamokos metu	40	15,1	140	52,8	85	32,1
8.	Sunku išiminti, ką aiškina mokytojas	60	22,6	135	50,9	70	26,4
9.	Sudėtinga atgaminti tai, ką aiškina mokytojas	68	25,7	127	47,9	70	26,4
10.	Nežinau kaip mokytis	40	15,1	73	27,5	152	57,4
11.	Sunku išmokti, nors mokausi daug	30	11,3	112	42,3	123	46,4
12.	Nepavyksta sukaupti dėmesio	87	32,8	114	43	64	24,2
13.	Sudėtinga suplanuoti savo laiką per dieną	49	18,5	97	36,6	119	44,9
14.	Per daug užduoda namų darbų	109	41,1	85	32,1	71	26,8
15.	Sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi per pamokas	71	26,8	107	40,4	87	32,8

12 lentelė

Mokinių blogo mokymosi vertinimas priklausomai nuo santykių šeimoje ir lyties

Nr.	Mokinio vertinimas Mokinio lytis	Mokymasis sunkiai sekasi, nes šeimoje nuolat pykstamasi, baramasi					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Vaikinas	15	8,1	45	24,3	125	67,6
2.	Mergina	14	17,7	26	32,9	39	49,4

13 lentelė

Moksleivių blogo mokymosi vertinimas priklausomai nuo lyties ir išgyvenimų

Nr.	Mokinio vertinimas Mokinio lytis	Mokymasis sunkiai sekasi, nes išgyvenu stresą, baimę, nerimą					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Vaikinas	18	9,7	37	20	130	70,3
2.	Mergina	11	13,9	25	31,6	43	54,4

14 lentelė

Mokytojų nuomonė apie mokinių asmenybės savybes ir elgesį

Nr.	Mokytojų vertinimas Asmenybės savybės ir elgesys	Sutinku %	Iš dalies sutinku %	Nesutinku %
1.	Dažnai pasielgia priešingai, nei norėjo pasielgti	25	40,5	35,5
2.	Iš pradžių padaro, po to pagalvoja	32,6	40,5	26,9S
3.	Yra uždaras ir mažai bendrauja	21,6	34,1	44,3
4.	Yra labai jautrus	23,9	47	29,2
5.	Yra niekieno nesuprastas	9,8	29,5	60,6

15 lentelė

Mokytojų nuomonė apie mokinių jautrumą priklausomai nuo sveikatos raiškos

Nr.	Mokinių asmenybės savybės Sveikata	Labai jautrus					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.
1.	Sveikas, dažniausiai gerai jaučiasi	44	19,9	108	48,9	69	31,2
2.	Ne visai sveikas, dažniausiai blogai jaučiasi	18	46,2	15	38,5	6	15,4

$$\chi^2=13,21, df = 2, p< 0,001$$

16 lentelė

Mokytojų nuomonė apie mokinių jautrumą priklausomai nuo lyties

Nr.	Mokytojo vertinimas Mokytojo vertinimas pagal lytį	Yra labai jautrus					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Vaikinas	36	19,5	94	50,8	55	29,7
2.	Mergina	27	34,2	30	38	22	27,8

17 lentelė

Mokytojų nuomonė apie mokinių uždaramą ir bendravimą priklausomai nuo lyties

Nr.	Mokytojo vertinimas Auklėtinio lytis	Uždaras ir mažai bendrauja					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Vaikinas	32	17,3	65	35,1	88	47,6
2.	Mergina	25	31,6	25	31,6	29	36,7

18 lentelė

Mokytojų nuomonė apie mokinių uždaramą priklausomai nuo sveikatos

Nr.	Mokinių asmenybės savybė Sveikas, tikrai gerai jaučiasi	Uždaras ir mažai bendrauja					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Sutinku	42	19	78	35,3	101	45,7
2.	Nesutinku	15	38,5	11	28,2	13	33,3

19 lentelė

**Mokytojų nuomonė apie mokinių sveikatą priklausomai nuo mokinių požiūrio į
mokymąsi bendraujant tik su išrinktaisiais**

Nr.	Santykiai su klasės draugais Sveikata	Mokymasis man sunkiai sekasi, nes su klasės draugais: nesutariu, nes jie bendrauja tik su išrinktaisiais					
		Sutinku		Iš dalies sutinku		Nesutinku	
		N	%	N	%	N	%
1.	Sveikas, dažniausiai gerai jaučiasi	32	14,5	34	15,4	155	70,1
2.	Nelabai sveikas, dažniausiai blogai jaučiasi	5	12,8	13	33,3	21	53,8

Mokytojų nuomonė apie blogai besimokančio auklėtinio sveikatą

Nr.	Mokytojų vertinimas Auklėtinio sveikata	Sutinku %	Iš dalies sutinku %	Nesutinku %
1.	Sveikas, dažniausiai tikrai gerai jaučiasi	85	0	15
2.	Serga chroniškėmis ligomis	11,2	88	0,8
3.	Turėjo galvos traumų	9,2	90	0,8
4.	Turėjo traumų (lūžių, sutrenkimų)	27,3	72,3	0,4
5.	Serga įgimtomis ligomis	7,3	90,2	0,8
6.	Priklauso spec. poreikių grupei	15,8	83,5	0,8

